

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

- 3. Ο Κανόνας της ανώτερης διδασκαλίας - Σχόλια
(3. Abhidhamma Piṭaka - Aṭṭhakathā)
- 2. Σχόλια για το βιβλίο της ανάλυσης (2. Vibhaṅga-aṭṭhakathā)
- 7. Ανάλυση των εφαρμογών της μνήμης
(7. Satipaṭṭhānavibhaṅgo)

PaliVerse

2. Σχόλια για το βιβλίο της ανάλυσης

7. Satipaṭṭhānavibhaṅgo

1. Suttantabhājanīyaṃ uddesavāraṇṇanā

355. Idāni tadanantare satipaṭṭhānavibhaṅge cattāroti gaṇanaparicchedo. Tena na tato heṭṭhā na uddhanti satipaṭṭhānaparicchedaṃ dīpeti. Satipaṭṭhānāti tayo satipaṭṭhānā - satigocaropi, tidhā paṭipannesu sāvakesu satthuno paṭidhānunayavītivattatāpi, satipi. “Catunnaṃ, bhikkhave, satipaṭṭhānānaṃ samudayañca atthaṅgamañca desessāmi. Taṃ suñātha...pe... ko ca, bhikkhave, kāyassa samudayo? Āhārasamudayā kāyassa samudayo”tiādīsu hi satigocaro satipaṭṭhānanti vuccati. Tathā “kāyo upaṭṭhānaṃ, no sati. Sati upaṭṭhānañceva sati cā”tiādīsu. Tassattho - paṭiṭṭhāti asminti paṭṭhānaṃ. Kā paṭiṭṭhāti? Sati. Satiyā paṭṭhānaṃ satipaṭṭhānaṃ, padhānaṃ ṭhānanti vā paṭṭhānaṃ; satiyā paṭṭhānaṃ satipaṭṭhānaṃ hatthiṭṭhānaassaṭṭhānādīni viya.

“Tayo satipaṭṭhānā yadariyo sevati, yadariyo sevamāno satthā gaṇaṃ anusāsītumarahatī”ti ettha tidhā paṭipannesu sāvakesu satthuno paṭighānunayavītivattatā satipaṭṭhānanti vuttā. Tassattho - paṭṭhapetabbato paṭṭhānaṃ, pavattayitabbatoti attho. Kena paṭṭhapetabbatoti? Satiyā; satiyā paṭṭhānaṃ satipaṭṭhānaṃ. “Cattāro satipaṭṭhānā bhāvitā bahulīkatā satta bojjhaṅge paripūrentī”tiādīsu pana satiyeva satipaṭṭhānanti vuccati. Tassattho - paṭiṭṭhātīti paṭṭhānaṃ, upaṭṭhāti okkanditvā pakkhanditvā pavattatīti attho; satiyeva paṭṭhānaṭṭhena satipaṭṭhānaṃ; athavā saraṇaṭṭhena sati, upaṭṭhānaṭṭhena paṭṭhānaṃ. Iti sati ca sā paṭṭhānañcātipi satipaṭṭhānaṃ. Idamidha adhippetamaṃ. Yadi evaṃ, kasmā satipaṭṭhānāti bahuvacanaṃ katanti? Satiyā bahuttā; ārammaṇabhedenā hi bahukā tā satiyoti.

Kasmā pana bhagavatā cattārova satipaṭṭhānā vuttā, anūnā anadhikāti? Veneyyāhitattā. Taṇhācaritadīṭṭhacaritasamathayānikavipassanāyānikesu hi mandatikkhavasena dvidhā pavattesu mandassa taṇhācaritassa oḷārikaṃ kāyānupassanāsatipaṭṭhānaṃ visuddhimaggo, tikkhassa sukhumaṃ vedanānupassanāsatipaṭṭhānaṃ. Dīṭṭhacaritassapi mandassa nātipabbhedagataṃ cittānupassanāsatipaṭṭhānaṃ visuddhimaggo, tikkhassa atippabbhedagataṃ dhammānupassanāsatipaṭṭhānaṃ. Samathayānikassa ca mandassa akicchena adhigantabbanimittaṃ paṭhamamaṃ satipaṭṭhānaṃ visuddhimaggo, tikkhassa oḷārikārammaṇe asaṇṭṭhahanato dutiyaṃ. Vipassanāyānikassāpi mandassa nātipabbhedagatārammaṇaṃ tatiyaṃ, tikkhassa atippabbhedagatārammaṇaṃ catutthaṃ. Iti cattārova vuttā, anūnā anadhikāti.

Subhasukhaniccaattabhāvavipallāsappahānatthaṃ vā. Kāyo hi asubho. Tattha subhavipallāsavipallatthā sattā. Tesamaṃ tattha asubhabhāvadassanena tassa vipallāsassa pahānatthaṃ paṭhamamaṃ satipaṭṭhānaṃ vuttaṃ. Sukhaṃ, niccaṃ, attāti gahitesupi ca vedanādīsu vedanā dukkhā, cittaṃ aniccaṃ, dhammā anattā. Etesu ca sukhaniccaattabhāvavipallāsavipallatthā sattā. Tesamaṃ tattha dukkhādibhāvadassanena tesamaṃ vipallāsānaṃ pahānatthaṃ sesāni tīṇi vuttānīti.

Evam subhasukhaniccaattabhāvavipallāsappahānattham vā cattārova vuttā anūnā anadhikāti veditabbā. Na kevalañca vipallāsapahānatthameva, atha kho caturoghayogāsavaganthaupādānaagatippahānatthampi catubbidhāhārapariññatthañca cattārova vuttāti veditabbā. Ayaṃ tāva pakaraṇanayo.

Aṭṭhakathāyaṃ pana “saraṇavasena ceva ekattasamosaraṇavasena ca ekameva satipaṭṭhānaṃ ārammaṇavasena cattāroti etadeva vuttaṃ. Yathā hi catudvāre nagare pācīnato āgacchantā pācīnadisāya uṭṭhānakam bhaṇḍaṃ gahetvā pācīnadvārena nagameva pavisanti, dakkhiṇato, pacchimato, uttarato āgacchantā uttaradisāya uṭṭhānakam bhaṇḍaṃ gahetvā uttaradvārena nagameva pavisanti, evaṃ sampadamidaṃ veditabbaṃ. Nagaraṃ viya hi nibbānamahānagaraṃ, dvāraṃ viya aṭṭhaṅgiko lokuttaramaggo. Pācīnadisādayo viya kāyādayo.

Yathā pācīnato āgacchantā pācīnadisāya uṭṭhānakam bhaṇḍaṃ gahetvā pācīnadvārena nagameva pavisanti, evaṃ kāyānupassanāmukhena āgacchantā cuddasavidhena kāyānupassanaṃ bhāvetvā kāyānupassanābhāvanānubhāvanibbattena ariyamaggena ekaṃ nibbānameva osaranti. Yathā dakkhiṇato āgacchantā dakkhiṇadisāya uṭṭhānakam bhaṇḍaṃ gahetvā dakkhiṇadvārena nagameva pavisanti, evaṃ vedanānupassanāmukhena āgacchantā navavidhena vedanānupassanaṃ bhāvetvā vedanānupassanābhāvanānubhāvanibbattena ariyamaggena ekaṃ nibbānameva osaranti. Yathā pacchimato āgacchantā pacchimadisāya uṭṭhānakam bhaṇḍaṃ gahetvā pacchimadvārena nagameva pavisanti, evaṃ cittānupassanāmukhena āgacchantā soḷasavidhena cittānupassanaṃ bhāvetvā cittānupassanābhāvanānubhāvanibbattena ariyamaggena ekaṃ nibbānameva osaranti. Yathā uttarato āgacchantā uttaradisāya uṭṭhānakam bhaṇḍaṃ gahetvā uttaradvārena nagameva pavisanti, evaṃ dhammānupassanāmukhena āgacchantā pañcavidhena dhammānupassanaṃ bhāvetvā dhammānupassanābhāvanānubhāvanibbattena ariyamaggena ekaṃ nibbānameva osarantīti. Evaṃ saraṇavasena ceva ekattasamosaraṇavasena ca ekameva satipaṭṭhānaṃ ārammaṇavasena cattāroti vuttāti veditabbā.

Idha bhikkhūti ettha kiñcāpi bhagavatā devaloke nisīditvā ayaṃ satipaṭṭhānavibhaṅgo kathito, ekabhikkhupi tattha bhagavato santike nisinnako nāma natthi. Evaṃ santepi yasmā ime cattāro satipaṭṭhāne bhikkhū bhāventi, bhikkhugocarā hi ete, tasmā idha bhikkhūti ālapati. Kiṃ panete satipaṭṭhāne bhikkhūyeva bhāventi, na bhikkhunīādayoti? Bhikkhunīādayopi bhāventi. Bhikkhū pana aggaparīsā. Iti aggaparīsattā idha bhikkhūti ālapati. Paṭipattiyā vā bhikkhubhāvadassanato evamāha. Yo hi imaṃ paṭipattiṃ paṭipajjati, so bhikkhu nāma hoti. Paṭipannako hi devo vā hotu manusso vā, bhikkhūti saṅkhaṃ gacchatiyeva. Yathāha -

“Alaṅkato cepi samañcareyya,
Santo danto niyato brahmacārī;
Sabbesu bhūtesu nidhāya daṇḍaṃ,
So brāhmaṇo so samaṇo sa bhikkhū”ti.

Kāyānupassanāuddesavaṇṇanā

Ajjhattanti niyakajjhataṃ adhippetam. Tasmā ajjhataṃ kāyeti attano kāyeti attho. Tatha kāyeti rūpakāye. Rūpakāyo hi idha aṅgapaccaṅgānaṃ kesādīnañca dhammānaṃ samūhaṭṭhena, hatthikāyaassakāyarathakāyādayo viya, kāyoti adhippeto. Yathā ca samūhaṭṭhena evaṃ kucchitānaṃ āyaṭṭhena. Kucchitānañhi paramajegucchānaṃ so āyoti kāyo. Āyoti uppattideso. Tatrāyaṃ vacanattho - āyanti tatoti āyo. Ke āyanti? Kucchitā kesādayo. Iti kucchitānaṃ kesādīnaṃ āyoti kāyo.

Kāyānupassīti kāyaṃ anupassanasīlo, kāyaṃ vā anupassamāno kāyeti ca vatvāpi puna kāyānupassīti dutiyaṃ kāyaggahaṇaṃ asammissato vavatthānaghanavinibbhogādīdassanatthaṃ katanti veditabbaṃ. Tena na kāye vedanānupassī cittadhammānupassī vā; atha kho kāye kāyānupassī yevāti kāyasaṅkhāte vatthusmiṃ kāyānupassanākārasseva dassanena asammissato vavatthānaṃ dassitaṃ hoti. Tathā na kāye aṅgapaccaṅgavinimuttaekadhammānupassī, nāpi kesalomādivinimuttaitthipurisānupassī. Yopi cettha kesalomādiko bhūtopādāyasamūhasaṅkhāto kāyo, tatthāpi na bhūtopādāyavinimuttaekadhammānupassī; atha kho rathasambhārānupassako viya aṅgapaccagāsamūhānupassī, nagarāvayavānupassako viya kesalomādisamūhānupassī, kadalikkhandhapattavaṭṭiviniḥṣaṇṇakāyo viya rittamuṭṭhiviniḥṣaṇṇakāyo viya ca bhūtopādāyasamūhānupassī yevāti nānappakārato samūhavasena kāyasaṅkhātassa vatthuno dassanena ghanavinibbhogo dassito hoti. Na hettha yathāvuttasamūhavinimutto kāyo vā itthi vā puriso vā añño vā koci dhammo dissati. Yathāvuttadhammasamūhamatteyeva pana tathā tathā sattā micchābhinivesaṃ karonti. Tenāhu porāṇa -

“Yaṃ passati na taṃ diṭṭhaṃ, yaṃ diṭṭhaṃ taṃ na passati;
Apassaṃ bajjhate mūlho, bajjhamāno na muccatī”ti.

Ghanavinibbhogādīdassanatthanti vuttaṃ. Ādisaddena cettha ayampi attho veditabbo - ayañhi etasmiṃ kāye kāyānupassīyeva, na aññadhammānupassī. Kiṃ vuttaṃ hoti? Yathā anudakabhūtāyapi marīciyā udakānupassino honti, na evaṃ aniccadukkhānattaasubhabhūteyeva imasmiṃ kāye niccasukhaattasubhabhāvānupassī; atha kho kāyānupassī aniccadukkhānattaasubhākārasamūhānupassī yevāti vuttaṃ hoti. Atha vā yvāyaṃ mahāsatipaṭṭhāne “idha, bhikkhave, bhikkhu araṇṇagato vā...pe... so satova assasati”tiādīnaṃ nayena assāsapassāsādicuṇṇakajātaatṭhikapariyosāno kāyo vutto, yo ca “idhekacco pathavīkāyaṃ aniccato anupassati, tathā āpokāyaṃ, tejokāyaṃ, vāyokāyaṃ, kesakāyaṃ, lomakāyaṃ, chavikāyaṃ, cammakāyaṃ, māṃsakāyaṃ, rudhirakāyaṃ, nhārukāyaṃ, atṭhikāyaṃ, atṭhimiñjakāya”nti paṭisambhidāyaṃ kāyo vutto, tassa sabbassa imasmiṃyeva kāye anupassanato kāye kāyānupassīti evampi attho daṭṭhabbo.

Atha vā kāye ahanti vā mamanti vā evaṃ gahetabbassa kassaci ananupassanato, tassa tasseva pana kesalomādikassa nānādharmasamūhassa anupassanato kāye kesādīdhammasamūhasaṅkhāte kāyānupassīti evamattho daṭṭhabbo. Apica “imasmiṃ kāye aniccato anupassati, no niccato”tiādīnaṃ anukkamena

paṭisambhidāyaṃ āgatanayassa sabbasseva aniccalakkhaṇādino
ākārasamūhasaṅkhātassa kāyassa anupassanatopi kāye kāyānupassīti evampi attho
daṭṭhabbo.

Tathā hi ayaṃ kāye kāyānupassanāpaṭipadaṃ paṭipanno bhikkhu imaṃ kāyaṃ
aniccānupassanādīnaṃ sattannaṃ anupassanānaṃ vasena aniccato anupassati no
niccato, dukkhato anupassati no sukhato, anattato anupassati no attato, nibbindati
no nandati, virajjati no rajjati, nirodheti no samudeti, paṭinissajjati no ādiyati. So taṃ
aniccato anupassanto niccasaññaṃ pajahati, dukkhato anupassanto sukhasaññaṃ
pajahati, anattato anupassanto attasaññaṃ pajahati, nibbindanto nandiṃ pajahati,
virajjanto rāgaṃ pajahati, nirodhento samudayaṃ pajahati, paṭinissajjanto ādānaṃ
pajahatīti veditabbo.

Viharatīti catūsu iriyāpathavihāresu aññataravihārasamāyogaparidīpanametaṃ,
ekaṃ iriyāpathabādhanaṃ aparena iriyāpathena vicchinditvā apatamānaṃ
attabhāvaṃ harati pavattetīti attho.

Bahiddhā kāyeti parassa kāye. Ajjhatabhiddhā kāyeti kālena attano kāye, kālena
parassa kāye. Paṭhamanayena hi attano kāye kāyapariggaho vutto, dutiyanayena
parassa kāye, tatiyanayena kālena attano kālena parassa kāye. Ajjhatabhiddhā
pana ghaṭitārammaṇaṃ nāma natthi. Paguṇakammaṭṭhānassa pana aparāparaṃ
saṅcaraṇakālo ettha kathito. Ātāpīti
kāyapariggāhakavīriyasamāyogaparidīpanametaṃ. So hi yasmā tasmīṃ samaye yaṃ
taṃ vīriyaṃ tīsu bhavesu kilesānaṃ ātāpanato ātāpoti vuccati, tena samannāgato
hoti, tasmā ātāpīti vuccati.

Sampajānoti kāyapariggāhakena sampajaññaṃsaṅkhātēna ñāṇena samannāgato.
Satimāti kāyapariggāhikāya satiyā samannāgato. Ayaṃ pana yasmā satiyā
ārammaṇaṃ pariggahetvā paññāya anupassati, na hi sativirahitassa anupassanā
nāma atthi, tenevāha - “satiñca khvāhaṃ, bhikkhave, sabbatthikaṃ vadāmi”ti, tasmā
ettha “kāye kāyānupassī viharatī”ti ettāvata
kāyānupassanāsatiṭṭhānakammaṭṭhānaṃ vuttaṃ hoti. Atha vā yasmā anātāpino
antosāṅkhepo antarāyakaro hoti, asampajāno upāyapariggahe anupāyaparivajjane ca
sammuyhati, muṭṭhassatī upāyāpariccāge anupāyāpariggahe ca asamatthova hoti,
tenassa taṃ kammaṭṭhānaṃ na sampajjati; tasmā yesaṃ dhammānaṃ ānubhāvena
taṃ sampajjati tesaṃ dassanattamaṃ “ātāpī sampajāno satimā”ti idaṃ vuttanti
veditabbaṃ.

Iti kāyānupassanāsatiṭṭhānaṃ sampayogaṅgañca dassetvā idāni pahānaṅgaṃ
dassetuṃ vineyya loke abhijjhādomanassanti vuttaṃ. Tattha vineyyāti
tadaṅgavinayena vā vikkhambhanavinayena vā vinayitvā. Loketi ettha yvāyaṃ
ajjhātādibhedo kāyo pariggahito sveva idha loko nāma. Tasmīṃ loke
abhijjhādomanassaṃ vinayitvāti attho. Yasmā panettha abhijjhāgahaṇena
kāmacchando, domanassaggahaṇena byāpādo saṅgahaṃ gacchati, tasmā
nīvaraṇapariyāpannabalavadhammadvayadassanena nīvaraṇappahānaṃ vuttaṃ
hotīti veditabbaṃ.

Visesena cettha abhijjhāvinayena kāyasampattimūlakassa anurodhassa,
domanassavinayena kāyavipattimūlakassa virodhassa, abhijjhāvinayena ca kāye
abhiratīyā, domanassavinayena kāyabhāvanāya anabhiratīyā, abhijjhāvinayena kāye
abhūtānaṃ subhasukhabhāvādīnaṃ pakkhepassa, domanassavinayena kāye

bhūtānaṃ asubhāsukhabhāvādīnaṃ apanayanassa ca pahānaṃ vuttaṃ. Tena yogāvacarassa yogānubhāvo yogasamatthatā ca dīpitā hoti. Yogānubhāvo hi esa yadidaṃ anurodhavirodhavippamutto, aratiratisaho, abhūtapakkhepabhūtāpanayanavirahito ca hoti. Anurodhavirodhavippamutto cesa aratiratisaho abhūtaṃ apakkipanto bhūtañca anapanento yogasamattho hotīti.

Aparo nayo - “kāye kāyānupassī”ti ettha anupassanāya kammaṭṭhānaṃ vuttaṃ. Viharatīti ettha vuttavihārena kammaṭṭhānikassa kāyapariharaṇaṃ. Ātāpītiādīsu ātāpena sammappadhānaṃ, satisampajaññaena sabbatthikakammaṭṭhānaṃ, kammaṭṭhānapariharaṇūpāyo vā; satiyā vā kāyānupassanāvasena paṭiladdhasamatho, sampajaññaena vipassanā, abhiijhādomanassavinayena bhāvanāphalaṃ vuttanti veditabbaṃ. Ayaṃ tāva kāyānupassanāsatipaṭṭhānuddesassa atthavaṇṇanā.

Vedanānupassanādiuddesavaṇṇanā

Vedanānupassanāsatipaṭṭhānuddesādīsipi ajjhattādīni vuttanayeneva veditabbāni. Etesupi hi attano vedanādīsū, parassa vedanādīsū, kālena attano kālena parassa vedanādīsūti tividho pariggaho vutto. Vedanāsu vedanānupassītiādīsū ca vedanādīnaṃ punavacane payojanaṃ kāyānupassanāyaṃ vuttanayeneva veditabbaṃ. Vedanāsu vedanānupassī, citte cittānupassī, dhammesu dhammānupassīti ettha pana vedanāti tisso vedanā. Tā ca lokiyā eva; cittampi lokiyaṃ, tathā dhammā. Tesam vibhāgo niddesavāre pākaṭo bhavissati. Kevalaṃ panidha yathā vedanā anupassitabbā tathā anupassanto “vedanāsu vedanānupassī”ti veditabbo. Esa nayo cittadhammesu. Kathaṃca vedanā anupassitabbāti? Sukhā tāva vedanā dukkhato, dukkhā sallato, adukkhamasukhā aniccato. Yathāha -

“Yo sukhaṃ dukkhato adda, dukkhamaddakkhi sallato;
Adukkhamasukhaṃ santaṃ, addakkhi naṃ aniccato;
Sa ve sammadaso bhikkhu, upasanto carissatī”ti.

Sabbā eva cetā dukkhātipi anupassitabbā. Vuttañcetaṃ - “yaṃ kiñci vedayitaṃ taṃ dukkhasminti vadāmī”ti. Sukhadukkhatoṇi ca anupassitabbā, yathāha - “sukhā kho, āvuso visākhā, vedanā ṭhitisukhā, vipariñāmadukkhā”ti sabbam vitthāretabbaṃ. Apica aniccādisattānupassanāvasenapi anupassitabbā. Sesam niddesavāreyeva pākaṭam bhavissati.

Cittadhammesupi cittaṃ tāva ārammaṇādhīpatisahajātabhūmikammavipākakiriyādinānattabhedānaṃ aniccādinupassanānaṃ niddesavāre āgatasarāgādibhedānañca vasena anupassitabbam. Dhammā salakkhaṇasāmaññalakkhaṇaṃ suññatādharmassa aniccādisattānupassanānaṃ niddesavāre āgatasantāsantādibhedānañca vasena anupassitabbā. Sesam vuttanayameva. Kāmañcetta yassa kāyasaṅkhāte loka abhiijhādomanassaṃ pahīnaṃ, tassa vedanādīlokesupi taṃ pahīnameva. Nānāpuggalavasena pana nānācittakkhaṇikasatipaṭṭhānabhāvanāvasena ca sabbattha vuttaṃ. Yato vā ekattha pahīnaṃ, sesesupi pahīnaṃ hoti. Tenevassa tattha pahānadassanattampi evaṃ vuttanti veditabbanti.

Uddesavāraṇṇanā niṭṭhitā.

Kāyānupassanāniddesavaṇṇanā

356. Idāni seyyathāpi nāma cheko vilīvakārako

thūlakilañjasaṇhakilañjacaṇkoṭakapeḷāpuṭādīni upakaraṇāni kattukāmo ekaṃ mahāveḷuṃ labhitvā catudhā chinditvā tato ekekaṃ veḷukhaṇḍaṃ gahetvā phāletvā taṃ taṃ upakaraṇaṃ kareyya, yathā vā pana cheko suvaṇṇakāro nānāvihitaṃ piḷandhanavikaṭiṃ kattukāmo suparisuddhaṃ suvaṇṇaghaṭikaṃ labhitvā catudhā bhinditvā tato ekekaṃ koṭṭhāsaṃ gahetvā taṃ taṃ piḷandhanaṃ kareyya, evameva bhagavā satipaṭṭhānadesanāya sattānaṃ anekappakāraṃ visesādhigamaṃ kattukāmo ekameva sammāsatiṃ “cattāro satipaṭṭhānā - idha bhikkhu ajjhattaṃ kāye kāyānupassī viharatī”tiādīnā nayena ārammaṇavasena catudhā bhinditvā tato ekekaṃ satipaṭṭhānaṃ gahetvā vibhajanto kathaṃca bhikkhu ajjhattaṃ kāyetiādīnā nayena niddesavāraṃ vattumāraddho.

Tattha kathaṃcātiādī vitthāretuṃ kathetukamyatāpucchā. Ayaṃ panettha saṅkhepattho - kena ca ākārena kena pakārena bhikkhu ajjhattaṃ kāye kāyānupassī viharatīti? Sesapucchāvāresupi eseva nayo. Idha bhikkhūti imasmiṃ sāsane bhikkhu. Ayañhettha idha-saddo ajjhattādivasena sabbappakārakāyānupassanānibbattakassa puggalassa sannissayaabhūtasāsanaparidīpano aññasāsanassa tathābhāvapaṭisedhano ca. Vuttañhettaṃ - “idheva, bhikkhave, samaṇo...pe... suññā parappavādā samaṇebhi aññehī”ti. Tena vuttaṃ “imasmiṃ sāsane bhikkhū”ti.

Ajjhattaṃ kāyanti attano kāyaṃ. Uddhaṃ pādatalāti pādatalato upari. Adho kesamatthakāti kesaggato heṭṭhā. Tacapariyantanti tiriyaṃ tacaparicchinnaṃ. Pūraṃ nānappakārassa asucino paccavekkhatīti nānappakārakesādiasucibharito ayaṃ kāyoti passati. Kathaṃ? Atthi imasmiṃ kāye kesā...pe... muttanti. Tattha atthīti saṃvijjanti. Imasminti yvāyaṃ uddhaṃ pādatalā adho kesamatthakā tiriyaṃ tacapariyanto pūro nānappakārassa asucinoti vuccati tasmīṃ. Kāyeti sarīre. Sarīrañhi asucisañcayato kucchitānaṃ kesādīnañceva cakkhurogādīnañca rogasatānaṃ āyabhūtato kāyoti vuccati.

Kesā lomāti ete kesādayo dvattiṃsākārā. Tattha atthi imasmiṃ kāye kesā, atthi imasmiṃ kāye lomāti evaṃ sambandho veditabbo. Imasmiñhi pādatalato paṭṭhāya upari, kesamatthakā paṭṭhāya heṭṭhā, tacato paṭṭhāya tiriyantatoti ettake byāmamatte kaḷevare sabbākārenapi vicinanto na koci kiñci muttaṃ vā maṇiṃ vā veḷuriyaṃ vā agaruṃ vā kuṅkumaṃ vā kappūraṃ vā vāsacuṇṇādiṃ vā aṇumattampi sucibhāvaṃ passati, atha kho paramaduggandhajegucchaṃ assirīkadassanaṃ nānappakāraṃ kesalomādibhedhaṃ asuciṃyeva passati. Tena vuttaṃ - atthi imasmiṃ kāye kesā lomā...pe... muttanti. Ayamettha padasambandhato vaṇṇanā.

Imaṃ pana kammaṭṭhānaṃ bhāvetvā arahattaṃ pāpuṇitukāmena kulaputtena āditova catubbidhaṃ sīlaṃ sodhetvā suparisuddhasīle patitṭhitena, yvāyaṃ dasasu palibodhesu palibodho atthi taṃ upacchinditvā, paṭikkūlamanasikārakammaṭṭhānabhāvanāya paṭhamajjhānaṃ nibbattetvā, jhānaṃ pādakaṃ katvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā, arahattaṃ anāgāmiphalādīsu vā aññataraṃ pattassa sabbantimena paricchedena sātṭhakathāya pāliyaṃ kataparicayassa tantiācariyassāpi kalyāṇamittassa santike uggahetabbaṃ. Visuddhaṃ tathārūpaṃ kalyāṇamittaṃ ekavihāre alabhantena tassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā uggahetabbaṃ.

Tattha catubbidhasīlavisodhanañceva palibodho ca palibodhupacchedo ca ācariyassa santikaṃ upasaṅkamanavidhānañca sabbampi visuddhimagge vitthārato kathitaṃ. Tasmā taṃ tattha kathitanayeneva veditabbaṃ.

Ācariyena pana kammaṭṭhānaṃ kathentena tividhena kathetabbaṃ. Eko bhikkhu pakatiyā uggahitakammaṭṭhāno hoti. Tassa ekaṃ dve nisajjavāre sajjhāyaṃ kāretvā kathetabbaṃ. Eko santike vasitvā uggaṇhitukāmo hoti. Tassa āgatāgatavelāya kathetabbaṃ. Eko uggaṇhitvā aññattha gantukāmo hoti. Tassa nātipapañcaṃ nātisaṅkhepaṃ katvā nijjaṭaṃ niggaṇṭhikaṃ kammaṭṭhānaṃ kathetabbaṃ. Kathentena kiṃ ācikkhitabbanti? Sattadhā uggahakosallaṃ dasadhā ca manasikāraḥkosallaṃ ācikkhitabbaṃ.

Tattha vacasā manasā vaṇṇato saṇṭhānato disato okāsato paricchedatoti evaṃ sattadhā uggahakosallaṃ ācikkhitabbaṃ. Imasmiñhi paṭikkūlamanasikāraḥkammaṭṭhāne yopi tipīṭako hoti, tenapi manasikāraḥkāle paṭhamam vācāya sajjhāyo kātabbo. Ekaccassa hi sajjhāyaṃ karontasseva kammaṭṭhānaṃ pākaṭaṃ hoti, malayavāsīmahādevattherassa santike uggahitakammaṭṭhānānaṃ dvinnam therānaṃ viya. Thero kira tehi kammaṭṭhānaṃ yācīto ‘cattāro māse imaṃ evaṃ sajjhāyaṃ karothā’ti dvattisākārapāliṃ adāsī. Te, kiñcāpi tesam dve tayo nikāyā paguṇā, padakkhiṇaggāhitāya pana cattāro māse dvattisākāraṃ sajjhāyantāva sotāpannā ahesuṃ.

Tasmā kammaṭṭhānaṃ kathentena ācariyena antevāsiko vattabbo - ‘paṭhamam tāva vācāya sajjhāyaṃ karohī’ti. Karontena ca tacapañcakādīni paricchinditvā anulomapaṭilomavasena sajjhāyo kātabbo. “Kesā lomā nakhā dantā taco”ti hi vatvā puna paṭilomato “taco dantā nakhā lomā kesā”ti vattabbaṃ. Tadanantaram vakkapañcake “maṃsam nhāru aṭṭhi aṭṭhimiñjaṃ vakka”nti vatvā puna paṭilomato “vakkam aṭṭhimiñjaṃ aṭṭhi nhāru maṃsam taco dantā nakhā lomā kesā”ti vattabbaṃ. Tato papphāsapañcake “hadayaṃ yakanam kilomakam pihakam papphāsa”nti vatvā puna paṭilomato “papphāsam pihakam kilomakam yakanam hadayaṃ vakkam aṭṭhimiñjaṃ aṭṭhi nhāru maṃsam taco dantā nakhā lomā kesā”ti vattabbaṃ.

Tato imaṃ tantim anāruḥhampi paṭisambhidāmagge āgataṃ matthaluṅgaṃ karīsāvasāne tantim āropetvā imasmiṃ matthaluṅgapañcake “antaṃ antaguṇam udariyam karīsam matthaluṅga”nti vatvā puna paṭilomato “matthaluṅgaṃ karīsam udariyam antaguṇam antaṃ papphāsam pihakam kilomakam yakanam hadayaṃ vakkam aṭṭhimiñjaṃ aṭṭhi nhāru maṃsam taco dantā nakhā lomā kesā”ti vattabbaṃ.

Tato medachakke “pittaṃ semham pubbo lohitaṃ sedo medo”ti vatvā puna paṭilomato “medo sedo lohitaṃ pubbo semham pittaṃ matthaluṅgaṃ karīsam udariyam antaguṇam antaṃ papphāsam pihakam kilomakam yakanam hadayaṃ vakkam aṭṭhimiñjaṃ aṭṭhi nhāru maṃsam taco dantā nakhā lomā kesā”ti vattabbaṃ.

Tato muttachakke “assu vasā kheḷo siṅghāṇikā lasikā mutta”nti vatvā puna paṭilomato “muttaṃ lasikā siṅghāṇikā kheḷo vasā assu medo sedo lohitaṃ pubbo semham pittaṃ matthaluṅgaṃ karīsam udariyam antaguṇam antaṃ papphāsam pihakam kilomakam yakanam hadayaṃ vakkam aṭṭhimiñjaṃ aṭṭhi nhāru maṃsam taco dantā nakhā lomā kesā”ti evaṃ kālasatampi kālasahassampi kālasatasahassampi vācāya sajjhāyo kātabbo. Vacasā sajjhāyena hi kammaṭṭhānatanti paguṇā hoti; na ito cito ca cittaṃ vidhāvati; koṭṭhāsā pākaṭā honti,

hatthasaṅkhalikā viya khāyanti, vatipādapanti viya ca khāyanti. Yathā ca pana vacasā, tatheva manasāpi sajjhāyo kātabbo. Vacasā sajjhāyo hi manasā sajjhāyassa paccayo hoti. Manasā sajjhāyo lakkhaṇapaṭivedhassa paccayo hoti. Lakkhaṇapaṭivedho maggaphalapaṭivedhassa paccayo hoti.

‘Vaṇṇato’ti kesādīnaṃ vaṇṇo vavatthapetabbo. ‘Saṇṭhānato’ti tesamyeva saṇṭhānaṃ vavatthapetabbaṃ. ‘Disato’ti imasmiṃ sarīre nābhito uddhaṃ uparimā disā, adho heṭṭhimā disā. Tasmā “ayaṃ koṭṭhāso imissā nāma disāyā”ti disā vavatthapetabbā. ‘Okāsato’ti “ayaṃ koṭṭhāso imasmiṃ nāma okāse patitṭhito”ti evaṃ tassa tassa okāso vavatthapetabbo. ‘Paricchedato’ti sabhāgaparicchedo visabhāgaparicchedoti dve paricchedā. Tattha “ayaṃ koṭṭhāso heṭṭhā ca upari ca tiriyañca iminā nāma paricchinnō”ti evaṃ sabhāgaparicchedo veditabbo. “Kesā na lomā, lomāpi na kesā”ti evaṃ amissīkatavasena visabhāgaparicchedo veditabbo.

Evaṃ sattadhā uggahakosallaṃ ācikkhantena pana “idaṃ kammaṭṭhānaṃ asukasmīṃ sutte paṭikkūlavasena kathitaṃ, asukasmīṃ dhātuvasenā”ti ñatvā ācikkhitabbaṃ. Idañhi mahāsatipaṭṭhāne paṭikkūlavaseneva kathitaṃ, mahāhatthipadopama -mahārāhulovāda -dhātuvibhaṅgesu dhātuvasena kathitaṃ. Kāyagatāsatisutte pana yassa vaṇṇato upaṭṭhāti, taṃ sandhāya cattāri jhānāni vibhattāni. Tattha dhātuvasena kathitaṃ vipassanākammaṭṭhānaṃ hoti, paṭikkūlavasena kathitaṃ samathakammaṭṭhānaṃ. Tadeva idha samathakammaṭṭhānaṃ avisesato sabbasādhāraṇavasena kathitanti vadantiyevāti.

Evaṃ sattadhā uggahakosallaṃ ācikkhitvā “anupubbato, nātisīghato, nātisaṇikato, vikkhepapaṭibāhanato, paṇṇattisamatikkamanato, anupubbamuñcanato, appanāto, tayo ca suttantā”ti evaṃ dasadhā manasikāraṇakosallaṃ ācikkhitabbaṃ. Tattha ‘anupubbato’ti idañhi sajjhāyakaraṇato paṭṭhāya anupaṭipāṭiyā manasikātabbaṃ, na ekantarikāya. Ekantarikāya hi manasikaronto yathā nāma akusalo puriso dvattiṃsapadaṃ nissenīṃ ekantarikāya ārohanto kilantakāyo patati, na ārohanaṃ sampādeti; evameva bhāvanāsampattivasena adhigantabbassa assādaṃ anadhigamā kilantacitto patati, na bhāvanaṃ sampādeti.

Anupubbato manasikarontenāpi ca ‘nātisīghato’ manasikātabbaṃ. Atisīghato manasikaroto hi yathā nāma tiyojanaṃ maggaṃ paṭipajjitvā okkamanavissajjanaṃ asallakkhetvā sīghena javena sattakkhattumpi gamanāgamaṇaṃ karoto purisassa kiñcāpi addhānaṃ parikkhayaṃ gacchati, atha kho pucchitvāva gantabbaṃ hoti; evameva kevalaṃ kammaṭṭhānaṃ pariyosānaṃ pāpuṇāti, avibhūtaṃ pana hoti, na visesaṃ āvahati. Tasmā nātisīghato manasikātabbaṃ.

Yathā ca nātisīghato evaṃ ‘nātisaṇikato’pi. Atisaṇikato manasikaroto hi yathā nāma tadaheva tiyojanaṃ maggaṃ gantukāmassa purisassa antarāmagge rukkhapabbatagahanādīsū vilambamānassa maggo parikkhayaṃ na gacchati, dvīhatīhena pariyosāpetabbo hoti; evameva kammaṭṭhānaṃ pariyosānaṃ na gacchati, visesādhigamassa paccayo na hoti.

‘Vikkhepapaṭibāhanato’ti kammaṭṭhānaṃ vissajjetvā bahiddhā puthuttārammaṇe cetaso vikkhepo paṭibāhitabbo. Appaṭibāhato hi yathā nāma ekapadikaṃ papātamaggaṃ paṭipannassa purisassa akkamanapadaṃ asallakkhetvā ito cito ca vilokayato padavāro virajjhati, tato sataporise papāte patitabbaṃ hoti; evameva bahiddhā vikkhepe sati kammaṭṭhānaṃ parihāyati, paridhamasati. Tasmā vikkhepapaṭibāhanato manasikātabbaṃ.

‘Paṇṇattisamatikkamanato’ti yā ayam ‘kesā lomā’ti ādikā paṇṇatti taṃ atikkamitvā paṭikkūlanti cittaṃ tṭhabettabbāṃ. Yathā hi udakadullabhakāle manussā araṇṇe udapānaṃ disvā tattha tālapaṇṇādikāṃ kiñcideva saññānaṃ bandhitvā tena saññānena āgantvā nhāyanti ceva pivanti ca, yadā pana tesāṃ abhiñhasaṇcārena āgatāgatapadaṃ pākāṃ hoti, tadā saññānena kiccaṃ na hoti, icchiticchitakkhaṇe gantvā nhāyanti ceva pivanti ca; evameva pubbabhāge ‘kesā lomā’ti paṇṇattivāsena manasikaroto paṭikkūlabhāvo pākāṇo hoti. Atha ‘kesā lomā’ti paṇṇattim samatikkamitvā paṭikkūlabhāveyeva cittaṃ tṭhabettabbāṃ.

‘Anupubbamuñcanato’ti yo yo koṭṭhāso na upaṭṭhāti, taṃ taṃ muñcantena anupubbamuñcanato manasikātabbāṃ. Ādikammikassa hi ‘kesā’ti manasikaroto manasikāro gantvā ‘mutta’nti imaṃ pariyosānakotṭhāsameva āhacca tiṭṭhati. ‘Mutta’nti ca manasikaroto manasikāro gantvā ‘kesā’ti imaṃ ādikoṭṭhāsameva āhacca tiṭṭhati. Athassa manasikaroto keci koṭṭhāsā upaṭṭhahanti, keci na upaṭṭhahanti. Tena ye ye upaṭṭhahanti tesu tesu tāva kammaṃ kātabbāṃ, yāva dvīsu upaṭṭhitesu tesampi eko suṭṭhutamaṃ upaṭṭhahati. Evaṃ upaṭṭhitāṃ pana tameva punappunaṃ manasikarontena appanā uppādetabbā.

Tatrāyaṃ upamā - yathā hi dvattiṃsatālake tālavane vasantaṃ makkaṭaṃ gahetukāmo luddo ādimhi tṭhitatālassa paṇṇaṃ sarena vijjhitvā ukkuṭṭhiṃ kareyya; atha so makkaṭo paṭipāṭiyā tasmim tasmim tāle patitvā pariyaṇṭatālameva gaccheyya; tatthapi gantvā luddena tatheva kate puna teneva nayena āditālaṃ āgaccheyya; so evaṃ punappunaṃ paṭipāṭiyā gacchanto ukkuṭṭhukkuṭṭhiṭṭhāneyeva uṭṭhahitvā puna anukkamena ekasmim tāle nipatitvā tassa vemajjhe makuḷatālapaṇṇasūciṃ daḷhaṃ gahetvā vijjhiyamānopi na uṭṭhaheyya, evaṃsāmpadamidaṃ daṭṭhabbāṃ.

Tatridaṃ opammasaṃsandanaṃ - yathā hi tālavane dvattiṃsatālā, evaṃ imasmim kāye dvattiṃsa koṭṭhāsā; makkaṭo viya cittaṃ; luddo viya yogāvacaro; makkaṭassa dvattiṃsatālake tālavane nivāso viya yogino cittassa dvattiṃsakotṭhāsake kāye ārammaṇavasena anusamcaraṇaṃ; luddena ādimhi tṭhitatālassa paṇṇaṃ sarena vijjhitvā ukkuṭṭhiyā katāya makkaṭassa tasmim tasmim tāle patitvā pariyaṇṭatālagamaṇaṃ viya yogino ‘kesā’ti manasikāre āraddhe paṭipāṭiyā gantvā pariyosānakotṭhāse eva cittassa saṇṭhānaṃ; puna paccāgamanepi ese va nayo; punappunaṃ paṭipāṭiyā gacchamānassa makkaṭassa ukkuṭṭhukkuṭṭhiṭṭhāne uṭṭhānaṃ viya punappunaṃ manasikaroto kesuci kesuci upaṭṭhitesu anupaṭṭhahante vissajjetvā upaṭṭhitesu parikkammakaraṇaṃ; anukkamena ekasmim tāle nipatitvā tassa vemajjhe makuḷatālapaṇṇasūciṃ daḷhaṃ gahetvā vijjhiyamānassāpi anuṭṭhānaṃ viya avasāne dvīsu upaṭṭhitesu yo suṭṭhutamaṃ upaṭṭhāti tameva punappunaṃ manasikaritvā appanāya uppādanaṃ.

Aparāpi upamā - yathā nāma piṇḍapātiko bhikkhu dvattiṃsakulaṃ gāmaṃ upanissāya vasanto paṭhamagehe eva dve bhikkhā labhitvā parato ekaṃ vissajjeyya; punadivase tisso labhitvā parato dve vissajjeyya; tatiyadivase ādimhiyeva pattapūraṃ labhitvā āsanasālaṃ gantvā paribhuñjeyya, evaṃsāmpadamidaṃ daṭṭhabbāṃ. Dvattiṃsakulagāmo viya hi dvattiṃsākāro; piṇḍapātiko viya yogāvacaro; tassa taṃ gāmaṃ upanissāya vāso viya yogino dvattiṃsākāre parikkammakaraṇaṃ; paṭhamagehe dve bhikkhā labhitvā parato ekissā vissajjanaṃ viya dutiyadivase tisso labhitvā parato dvinnāṃ vissajjanaṃ viya ca manasikaroto

manasikaroto anupaṭṭhahante anupaṭṭhahante vissajjetvā upaṭṭhitesu upaṭṭhitesu yāva koṭṭhāsadvaye parikkammakaraṇaṃ; tatiyadivase ādimhiyeva pattapūraṃ labhitvā āsanāsālāyaṃ nisīditvā paribhogo viya dvīsu yo suṭṭhutaraṃ upaṭṭhahati tameva punappunaṃ manasikaritvā appanāya uppādanaṃ.

‘Appanāto’ti appanākoṭṭhāsato. Kesādisu ekekasmim koṭṭhāse appanā hotīti veditabbāti ayamettha adhippāyo.

‘Tayo ca suttantā’ti adhiccittaṃ, sītibhāvo, bojjhaṅgakosallanti ime tayo suttantā vīriyasamādhiojanatthaṃ veditabbāti ayamettha adhippāyo. Tattha -

“Adhiccittamanuyuttena, bhikkhave, bhikkhunā tīṇi nimittāni kālena kālaṃ manasikātabbāni...kālena kālaṃ samādhinimittaṃ manasikātabbaṃ, kālena kālaṃ paggahanimittaṃ manasikātabbaṃ, kālena kālaṃ upekkhānimittaṃ manasikātabbaṃ. Sace, bhikkhave, adhiccittamanuyutto bhikkhu ekantaṃ samādhinimittamyeva manasikareyya, tṭhānaṃ taṃ cittaṃ kosajjāya saṃvatteyya. Sace, bhikkhave, adhiccittamanuyutto bhikkhu ekantaṃ paggahanimittamyeva manasikareyya, tṭhānaṃ taṃ cittaṃ uddhaccāya saṃvatteyya. Sace, bhikkhave, adhiccittamanuyutto bhikkhu ekantaṃ upekkhānimittamyeva manasikareyya, tṭhānaṃ taṃ cittaṃ na sammāsamādhieyya āsavānaṃ khayāya. Yato ca kho, bhikkhave, adhiccittamanuyutto bhikkhu kālena kālaṃ samādhinimittaṃ, paggahanimittaṃ, upekkhānimittaṃ manasikaroti, taṃ hoti cittaṃ mudu ca kammaniyañca pabhassarañca, na ca pabhaṅgu, sammā samādhiyati āsavānaṃ khayāya.

“Seyyathāpi, bhikkhave, suvaṇṇakāro vā suvaṇṇakārantevāsī vā ukkaṃ bandhati, ukkaṃ bandhitvā ukkāṃmukhaṃ ālimpeti, ukkāṃmukhaṃ ālimpetvā saṇḍāsena jātarūpaṃ gahetvā ukkāṃmukhe pakkhipeyya, ukkāṃmukhe pakkhipitvā kālena kālaṃ abhidhamati, kālena kālaṃ udakena paripphoseti, kālena kālaṃ ajjhupekkhati. Sace, bhikkhave, suvaṇṇakāro vā suvaṇṇakārantevāsī vā taṃ jātarūpaṃ ekantaṃ abhidhameyya, tṭhānaṃ taṃ jātarūpaṃ ḍaheyya. Sace, bhikkhave, suvaṇṇakāro vā suvaṇṇakārantevāsī vā taṃ jātarūpaṃ ekantaṃ udakena paripphoseyya, tṭhānaṃ taṃ jātarūpaṃ nibbāyeyya. Sace, bhikkhave, suvaṇṇakāro vā suvaṇṇakārantevāsī vā taṃ jātarūpaṃ ekantaṃ ajjhupekkheyya, tṭhānaṃ taṃ jātarūpaṃ na sammā paripākāṃ gaccheyya.

“Yato ca kho, bhikkhave, suvaṇṇakāro vā suvaṇṇakārantevāsī vā taṃ jātarūpaṃ kālena kālaṃ abhidhamati, kālena kālaṃ udakena paripphoseti, kālena kālaṃ ajjhupekkhati, taṃ hoti jātarūpaṃ mudu ca kammaniyañca pabhassarañca, na ca pabhaṅgu, sammā upeti kammāya; yassā yassā ca piḷandhanavikatiyā ākaṅkhati - yadi paṭṭikāya yadi kuṇḍalāya yadi gīveyyakāya yadi suvaṇṇamālāya, tañcassa atthaṃ anubhoti.

“Evameva kho, bhikkhave, adhiccittamanuyuttena...pe... sammā samādhiyati āsavānaṃ khayāya; yassa yassa ca abhiññāsacchikaraṇīyassa dhammassa cittaṃ abhininnāmeti abhiññā sacchikiriyāya, tatra tatteva sakkebhābbaṃ pāpuṇāti sati satiāyatane”ti idaṃ suttaṃ adhiccittanti veditabbāṃ.

“Chahi, bhikkhave, dhammehi samannāgato bhikkhu bhabbo anuttaraṃ sītibhāvaṃ sacchikātuṃ. Katamehi chahi? Idha, bhikkhave, bhikkhu yasmiṃ samaye cittaṃ niggaheṭṭhaṃ tasmim samaye cittaṃ niggaṇhāti, yasmiṃ samaye cittaṃ paggaheṭṭhaṃ tasmim samaye cittaṃ paggaṇhāti, yasmiṃ samaye cittaṃ

sampahamsitabbaṃ tasmim̐ samaye cittaṃ sampahamseti, yasmim̐ samaye cittaṃ ajjhupekkhitabbaṃ tasmim̐ samaye cittaṃ ajjhupekkhati, paṇītādhimuttiko ca hoti nibbānābhīrato ca. Imehi kho, bhikkhave, chahi dhammehi samannāgato bhikkhu bhabbo anuttaraṃ sītibhāvaṃ sacchikātu’’nti idaṃ suttaṃ sītibhāvoti veditabbaṃ.

Bojjhaṅgakosallaṃ pana ‘‘evameva kho, bhikkhave, yasmim̐ samaye līnaṃ cittaṃ hoti, akālo tasmim̐ samaye passaddhisambojjhaṅgassa bhāvanāyā’’ti saṃyuttamahāvagge bojjhaṅgasam̐yutte āgatameva.

Iti idaṃ sattavidhaṃ uggahakosallaṃ suggahitaṃ katvā imaṅca dasavidhaṃ manasikāraṃkosallaṃ suṭṭhu vavatthapetvā tena yoginā ubhayakosallavasena kammaṭṭhānaṃ sādhuṃ uggahetabbaṃ. Sace panassa ācariyena saddhiṃ ekavihāreyeva phāsu hoti, evaṃ vitthārena akathāpetvā kammaṭṭhānaṃ manuyuñjantena visesaṃ labhitvā uparūpari kathāpetabbaṃ. Aññattha vasitukāmena yathāvuttana vidhinā vitthārato kathāpetvā punappunaṃ parivattetvā sabbhaṃ gaṇṭhiṭṭhānaṃ chinditvā kammaṭṭhānaṃ bhāvanāya ananurūpaṃ senāsanaṃ pahāya mahāvāsātādiṭṭhārasadosavajjite anurūpe vihāre viharantena khuddakapalibodhupacchedaṃ katvā yo tāva rāgacarito hoti, tena yasmā rāgo pahātabbo, tasmā paṭikkūlamanaṃsikkāre parikammaṃ katabbaṃ.

Karontena pana kesesu tāva nimittaṃ gahetabbaṃ. Kathaṃ? Ekaṃ vā dve vā kese luñcitvā hatthatale ṭhapetvā vaṇṇo tāva vavatthapetabbo. Chinnaṭṭhānēpi kese oloketuṃ vaṭṭati; udakapatte vā yāgupatte vā oloketuṃpi vaṭṭatiyeva. Kāḷakakāle disvā kāḷakāti manasikātabbā; setakāle setāti. Missakakāle pana ussadvasena manasikātabbā honti. Yathā ca kesesu, evaṃ sakalepi tacapañcake disvāva nimittaṃ gahetabbaṃ. Evaṃ nimittaṃ gahetvā sabbakoṭṭhāsesu vaṇṇasaṇṭhānadisokāsaparicchedavasena vavatthapetvā vaṇṇasaṇṭhānagandhaāsayokāsavasena pañcadhā paṭikkūlato vavatthapetabbā.

Tatrāyaṃ sabbakoṭṭhāsesu anupubbakathā - kesā tāva pakativāṇṇena kāḷakā addāriṭṭhakavaṇṇā, saṇṭhānato dīghavaṭṭalikaṃ tulādaṇḍasaṇṭhānā, disato uparimadisāya jātā, okāsato ubhosu passesu kaṇṇacūlikāhi, purato nalāṭantena, pacchato galavāṭakena paricchinna. Sīsaṇṭhāveṭhanaṃ allacammaṃ kesānaṃ okāso. Paricchedato kesā sīsavaṭṭhanacamma vīhaggamattaṃ pavisitvā patiṭṭhitena heṭṭhā attano mūlatalena, upari ākāse, tiriyaṃ aññamaññena paricchinna. Dve kesā ekato natthīti ayaṃ sabhāgaparicchedo.

‘Kesā na lomā, lomā na kesā’ti evaṃ avasesehi ekatimsakoṭṭhāsehi amissikatā kesā nāma pāṭiyekko koṭṭhāsoti ayaṃ visabhāgaparicchedo. Idaṃ kesānaṃ vaṇṇādito vavatthāpanaṃ.

Idaṃ pana tesā vaṇṇādivasena pañcadhā paṭikkūlato vavatthāpanaṃ - kesā ca nāmete vaṇṇatopi paṭikkūlā, saṇṭhānatopi gandhatopi āsayatopi okāsato paṭikkūlā. Manuññēpi hi yāgupatte vā bhattapatte vā kesavaṇṇaṃ kiñci disvā ‘kesamissakamidaṃ, haratha na’nti jigucchanti. Evaṃ kesā vaṇṇato paṭikkūlā. Rattim̐ bhuñjantāpi kesasaṇṭhānaṃ akkavākaṃ vā makacivākaṃ vā chupitvāpi tatheva jigucchanti. Evaṃ saṇṭhānato paṭikkūlā.

Telamakkhanapupphadhūmadisaṅkhāravirahitānaṃca kesānaṃ gandho paramajeguccho hoti, tato jegucchataro aggimhi pakkhittānaṃ. Kesā hi vaṇṇasaṇṭhānato appaṭikkūlāpi siyumaṃ, gandhena pana paṭikkūlāyeva. Yathā hi

daharassa kumārassa vaccam vaṇṇato haḷiddivaṇṇam, saṇṭhānatopi
haliddipiṇḍasaṇṭhānam; saṅkhāraṭṭhāne chaḍḍitañca
uddhumātakakālasunakhasarīram vaṇṇato tālapakkavaṇṇam, saṇṭhānato vaṭṭetvā
vissatṭhamudiṅgasāṇṭhānam, dāṭhāpissa sumanamakuḷasadisāti ubhayampi
vaṇṇasaṇṭhānato siyā appaṭikkūlam, gandhena pana paṭikkūlameva; evaṃ kesāpi
siyūṃ vaṇṇasaṇṭhānato appaṭikkūlā, gandhena pana paṭikkūlā evāti.

Yathā pana asuciṭṭhāne gāmanissandena jātāni sūpeyyapaṇṇāni
nāgarikamanussānam jegucchāni honti aparibhogāni, evaṃ kesāpi
pubbalohitamuttakarīsapittasemhādinissandena jātattā atijegucchāti idaṃ nesaṃ
'āsayato' pāṭikulyaṃ. Ime ca kesā nāma gūtharāsīmhi utṭhitakaṇṇikaṃ viya
ekattiṃsakoṭṭhāsārāsīmhi jātā. Te susānasaṅkhāraṭṭhānādīsu jātasākaṃ viya,
parikhādīsu jātakamalakuvalayāduppamaṃ viya ca asuciṭṭhāne jātattā
paramajegucchāti idaṃ tesam 'okāsato' pāṭikkūlyaṃ.

Yathā ca kesānam, evaṃ sabbakoṭṭhāsānam vaṇṇasaṇṭhānagandhāsayaokāsavasena
pañcadhā paṭikkūlatā vavatthapetabbā. Vaṇṇasaṇṭhānadisokāsaparicchedavasena
pana sabbepi visum visum vavatthapetabbā.

Tattha lomā tāva pakativāṇṇato na kesā viya asambhinnakāḷakā, kāḷapiṅgalā pana
honti; saṇṭhānato onataggaṭālamūlasaṇṭhānā; disato dvīsu disāsu jātā; okāsato
ṭhapetvā kesānam patiṭṭhitokāsāñca hatthapādatalāni ca yebhuyyena
avasesasarīraveṭhanacamme jātā; paricchedato sarīraveṭhanacamme likkhāmatam
pavisitvā patiṭṭhitena heṭṭhā attano mūlatalena, upari ākāsena, tiriyaṃ aññamañña
paricchinnā. Dve lomā ekato natthi. Ayaṃ tesam sabhāgaparicchedo.
Visabhāgaparicchedo pana kesasadisoyeva.

Nakhāti vīsatiyā nakhapaṭṭānam nāmaṃ. Te sabbepi vaṇṇato setā; saṇṭhānato
macchasakalikaṇṭhānā; disato pādanakhā heṭṭhimadisāya jātā, hatthanakhā
uparimadisāyāti dvīsu disāsu jātā; okāsato aṅgulīnam aggapiṭṭhesu patiṭṭhitā;
paricchedato dvīsu disāsu aṅgulikoṭimaṃsehi, anto aṅgulipiṭṭhimamsena, bahi ceva
agge ca ākāsena, tiriyaṃ aññamañña paricchinnā. Dve nakhā ekato natthi. Ayaṃ
nesam sabhāgaparicchedo. Visabhāgaparicchedo pana kesasadisoyeva.

Dantāti paripuṇṇadantassa dvattiṃsa dantaṭṭhikāni. Tepi vaṇṇato setā; saṇṭhānato
anekasaṇṭhānā. Tesañhi heṭṭhimāya tāva dantapāḷiyā majjhe cattāro dantā
mattikāpiṇḍe paṭipāṭiyā ṭhapitaalābubijasaṇṭhānā. Tesam ubhosu passesu ekeko
ekamūlako ekakoṭiko mallikamakuḷasaṇṭhāno. Tato ekeko dvimūlako dvikoṭiko
yānakaupatthambhanikaṇṭhāno. Tato dve dve timūlā tikoṭikā. Tato dve dve
catumūlā catukoṭikāti. Uparimapāḷiyāpi eseva nayo. Disato uparimadisāya jātā.
Okāsato dvīsu hanukaṭṭhikesu patiṭṭhitā. Paricchedato heṭṭhā hanukaṭṭhike
patiṭṭhitena attano mūlatalena, upari ākāsena, tiriyaṃ aññamañña paricchinnā.
Dve dantā ekato natthi. Ayaṃ nesaṃ sabhāgaparicchedo. Visabhāgaparicchedo pana
kesasadisoyeva.

Tacoti sakalasarīram veṭhetvā ṭhitacammaṃ. Tassa upari kālasāmapītādivaṇṇā chavi
nāma, yā sakalasarīratopi saṅkaḍḍhiyamānā badaraṭṭhimattā hoti. Taco pana
vaṇṇato setoyeva. So cassa setabhāvo aggijālābhaghātapaharaṇapahārādīhi
viddhamṣitāya chaviyā pākaṭo hoti. Saṇṭhānato sarīrasaṇṭhānova hoti. Ayamettha
saṅkhepo.

Vitthārato pana pādaṅgulittaco kosakārakakosasaṅṭhāno. Piṭṭhipādattaco puṭabandhaupāhanasaṅṭhāno. Jaṅghattaco bhattachaputakatālapaṇṇasaṅṭhāno. Ūruttaco taṇḍulabharitadīghatthavikasaṅṭhāno. Ānisadattaco udakapūritapaṭaparissāvanasaṅṭhāno. Piṭṭhittaco phalakonaddhacammaṣaṅṭhāno. Kucchittaco vīṇādoṇikonaddhacammaṣaṅṭhāno. Urattaco yebhuyyena caturassasaṅṭhāno. Ubhayabāhuttaco tūṇīronaddhacammaṣaṅṭhāno. Piṭṭhihatthattaco khurakosakaṣaṅṭhāno, phaṇakatthavikaṣaṅṭhāno vā. Hatthaṅgulittaco kuṇḍikākosakaṣaṅṭhāno. Gīvattaco galakaṇḍukaṣaṅṭhāno. Mukhattaco chiddāvacchiddo kīṭakulāvakaṣaṅṭhāno. Sīsattaco pattatthavikaṣaṅṭhānoti.

Tacapariggaṇhakena ca yogāvacarena uttarotṭhato paṭṭhāya upari mukhaṃ ñāṇaṃ pesetvā paṭṭhamam tāva mukhaṃ pariyonandhitvā ṭhitacammaṃ vavatthapetabbaṃ. Tato nalāṭṭhacammaṃ. Tato thavikāya pakkhittapattassa ca thavikāya ca antarena hatthamiva sīsattṭhikassa ca sīsacammaṣa ca antarena ñāṇaṃ pesetvā aṭṭhikena saddhiṃ cammassa ekābaddhabhāvaṃ viyojentena sīsacammaṃ vavatthapetabbaṃ. Tato khandhacammaṃ. Tato anulomena paṭilomena ca dakkhiṇahatthacammaṃ. Atha teneva nayena vāmahatthacammaṃ. Tato piṭṭhacammaṃ. Taṃ taṃ vavatthapetvā anulomena ca paṭilomena ca dakkhiṇapādacammaṃ. Atha teneva nayena vāmapādacammaṃ. Tato anukkameneva vatthiudarahadayagīvacammāni vavatthapetabbāni. Atha gīvācammānantaraṃ heṭṭhimahanucammaṃ vavatthapetvā adharotṭhapariyosānaṃ pāpetvā niṭṭhapetabbaṃ. Evaṃ oḷārikoḷārikaṃ pariggaṇhantassa sukhumampi pākaṭaṃ hoti.

Disato dvīsu disāsu jāto. Okāsato sakalasarīraṃ pariyonandhitvā ṭhito. Paricchedato heṭṭhā patitṭhitatalena, upari ākāseṇa paricchinno. Ayamassa sabhāgaparicchedo. Visabhāgaparicchedo pana kesasadisoyeva.

Maṃsanti nava maṃsapesitatāni. Taṃ sabbampi vaṇṇato rattaṃ kiṃsukapupphasadisam; saṅṭhānato jaṅghapiṇḍikamaṃsam tālapaṇṇaputaḥbhattasaṅṭhānaṃ, ūrumaṃsam nisadapotakasaṅṭhānaṃ, ānisadamāsaṃ uddhanakoṭisaṅṭhānaṃ, piṭṭhimāsaṃ tālaguḷapaṭalasaṅṭhānaṃ, phāsukadvayamaṃsam potthalikāya kucchiyaṃ tanumattikālepanasaṅṭhānaṃ, thanamaṃsam vaṭṭetvā avakkhittamattikāpiṇḍasaṅṭhānaṃ, bāhudvayamaṃsam diguṇaṃ katvā ṭhapitaniccamamahāmūsikaṣaṅṭhānaṃ. Evaṃ oḷārikoḷārikaṃ maṃsam pariggaṇhantassa sukhumampi pākaṭaṃ hoti. Disato dvīsu disāsu jātaṃ. Okāsato sādhiḱāni tīṇi aṭṭhisatāni anulimpetvā ṭhitaṃ. Paricchedato heṭṭhā aṭṭhisāṅghāte patitṭhitatalena, upari tacena, tiriyaṃ aññamaññaṇaṃ paricchinnaṃ. Ayamassa sabhāgaparicchedo. Visabhāgaparicchedo pana kesasadisova.

‘Nhārū’ti nava nhārusatāni. Vaṇṇato sabbepi nhārū setā; saṅṭhānato nānāsaṅṭhānā. Etesu hi gīvāya uparibhāgato paṭṭhāya pañca mahānhārū sarīraṃ vinaddhamānā hadayassa purimapassena otiṇṇā, pañca pacchimapassena, pañca dakkhiṇapassena, pañca vāmapassena, dakkhiṇahatthaṃ vinaddhamānāpi hatthassa purimapassena pañca, pacchimapassena pañca, tathā vāmahatthaṃ vinaddhamānāpi. Dakkhiṇapādaṃ vinaddhamānāpi pādassa purimapassena pañca, pacchimapassena pañca, tathā vāmapādaṃ vinaddhamānāpīti. Evaṃ sarīradhārakā nāma saṭṭhi mahānhārū kāyaṃ vinaddhamānā otiṇṇā, ye kaṇḍarātipi vuccanti. Te sabbepi kandalamakuḷasaṅṭhānā.

Aññe pana taṃ taṃ padesaṃ ajjhottharivā t̥hitā tato sukhumatarā
suttarajjukasaṇṭhānā. Aññe tato sukhumatarā pūtilatāsaṇṭhānā. Aññe tato
sukhumatarā mahāvīṇāntisaṇṭhānā. Aññe thūlasuttakasaṇṭhānā.
Hatthapādapiṭṭhiyaṃ nhārū sakuṇapādasanaṇṭhānā. Sīsaṇhārū dāraṇāṃ
sīsajālakasaṇṭhānā. Piṭṭhiṇhārū ātape pasāritaallajālanaṇṭhānā. Avasesā
taṃtaṃaṇṇapaccanaṇṇugatā nhārū sarīre paṭimukkajālakaṇṇucasaṇṭhānā. Disato
dvīsu disāsu jātā. Okāsato sakalasarīre aṭṭhīni ābandhitvā t̥hitā. Paricchedato heṭṭhā
tiṇṇaṃ aṭṭhisatānaṃ upari patiṭṭhitatalehi, upari maṃsacammāni āhacca
t̥hitapadesehi, tiriyaṃ aññaṃaññaṇa paricchinnā. Ayaṃ nesaṃ sabhāgaparicchedo.
Visabhāgaparicchedo pana kesasadiṣoyeva.

Aṭṭhīti t̥hapetvā dvattiṃsa dantaṭṭhīni avasesāni catusaṭṭhi hatthaṭṭhīni, catusaṭṭhi
pādaṭṭhīni, catusaṭṭhi maṃsanissitāni muduaṭṭhīni, dve paṇhikaṭṭhīni, ekekasmim
pāde dve gopphakaṭṭhīni, dve jaṇghaṭṭhīni, dve jaṇṇukaṭṭhīni, dve ūruṭṭhīni, dve
kaṭiṭṭhīni, aṭṭhārasa piṭṭhikaṇṭakaṭṭhīni, catuvīsati phāsukaṭṭhīni, cuddasa uraṭṭhīni,
ekaṃ hadayaṭṭhi, dve akkhakaṭṭhīni, dve koṭṭhaṭṭhīni, dve bāhaṭṭhīni, dve dve
aggabāhaṭṭhīni, satta gīvaṭṭhīni, dve hanukaṭṭhīni, ekaṃ nāsikaṭṭhi, dve akkhiṭṭhīni,
dve kaṇṇaṭṭhīni, ekaṃ nalāṭaṭṭhi, ekaṃ muddhaṭṭhi, nava sīsakaṇṇapaṭṭhīnīti evaṃ
timattāni aṭṭhisatāni.

Tāni sabbānīpi vaṇṇato setāni, saṇṭhānato nānāsaṇṭhānāni. Tattha hi
aggapādaṇṇuliṭṭhīni katakabījasaṇṭhānāni. Tadanantarāni majjhapabbatṭhīni
panasaṭṭhisanaṇṭhānāni. Mūlapabbatṭhīni paṇavasanaṇṭhānāni. Piṭṭhipādaṭṭhīni
koṭṭhitakandalakandarāsisaṇṭhānāni. Paṇhikaṭṭhi ekaṭṭhitālaphalabījasaṇṭhānaṃ.
Gopphakaṭṭhīni bandhakīlāgoḷakasaṇṭhānāni. Jaṇghaṭṭhīnaṃ gopphakaṭṭhīsu
patiṭṭhitatṭhānaṃ anapanītatacasindikaḷīrasanaṇṭhānaṃ. Khuddakajaṇghaṭṭhikaṃ
dhanukadaṇḍasaṇṭhānaṃ, mahantaṃ milātasappaṭiṭṭhisanaṇṭhānaṃ. Jaṇṇukaṭṭhi ekato
parikkhīṇaphenaṇṇakasaṇṭhānaṃ.

Tattha jaṇghaṭṭhikassa patiṭṭhitatṭhānaṃ atikhiṇaggagosiṇṇasaṇṭhānaṃ. Ūruṭṭhi
duttacchitavāsipharasudaṇḍakasaṇṭhānaṃ. Tassa kaṭiṭṭhimhi patiṭṭhitatṭhānaṃ
kīlāgoḷakasaṇṭhānaṃ. Tena kaṭiṭṭhino patiṭṭhitatṭhānaṃ
aggacchinnaṃ mahāpunnāgaphalasaṇṭhānaṃ. Kaṭiṭṭhīni dveṇi ekābaddhāni hutvā
kumbhakāraṇṇuḍḍhanaṇṭhānāni, pāṭiyekkaṃ kammāraṇṇuṭṭayottakasaṇṭhānāni.
Koṭiyaṃ t̥hitaānisadaṭṭhi adhomukhaṃ katvā gahitasappaphaṇṇasaṇṭhānaṃ sattu
t̥hānesu chiddāvachiddaṃ. Piṭṭhikaṇṭakaṭṭhīni abbhantarato uparūpari
t̥hapitaśisakapaṭṭaveṭṭhakasaṇṭhānāni, bāhirato vaṭṭanaṇṇaḷisaṇṭhānāni. Tesāṃ
antarantaṇṇā kakacadantaśadisā dve tayo kaṇṭakā honti. Catuvīsatiyā phāsukaṭṭhīsu
aparipuṇṇāni aparipuṇṇāsitaṇṭhānāni, paripuṇṇāni paripuṇṇāsitaṇṭhānāni.
Sabbānīpi odātakukkuṭassa pasāritapakkhanaṇṭhānāni.

Cuddasa uraṭṭhīni jiṇṇasaṇḍamānikaṇṇaṇṇasaṇṭhānāni. Hadayaṭṭhi
dabbiphaṇṇasaṇṭhānaṃ. Akkhakaṭṭhīni khuddakaloḥavāsidaṇḍasaṇṭhānāni.
Koṭṭhaṭṭhīni ekato parikkhīṇasiḷakudālasanaṇṭhānāni. Bāhuṭṭhīni
ādāsadaṇḍakasaṇṭhānāni. Aggabāhuṭṭhīni yamakatālakandaṇṭhānāni.
Maṇibandhaṭṭhīni ekato allīyāpetvā t̥hapitaśisakapaṭṭaveṭṭhakasaṇṭhānāni.
Piṭṭhihatthaṭṭhīni koṭṭitakandalakandarāsisaṇṭhānāni. Hatthaṇṇulīsu mūlapabbatṭhīni
paṇavasanaṇṭhānāni; majjhapabbatṭhīni aparipuṇṇapanaṇṇasaṭṭhisanaṇṭhānāni;
aggapabbatṭhīni katakabījasaṇṭhānāni. Satta gīvaṭṭhīni daṇḍena vijjhitvā paṭipāṭiyā
t̥hapitavaṃsakaḷīracakkalikaṇṭhānāni. Heṭṭhimahanukaṭṭhi kammāraṇṇaṃ

ayokūṭayottakasaṇṭhānaṃ, uparimaṃ avalekhanasatthakasaṇṭhānaṃ.

Akkhikūpanāsākūpaṭṭhīni apanītamiñjataruṇatālaṭṭhisāṇṭhānāni. Nalāṭaṭṭhi adhomukhaṭhapitasāṅkhathālakapālasāṇṭhānaṃ. Kaṇṇacūḷikaṭṭhīni nhāpitakhurakosakasaṇṭhānāni. Nalāṭakaṇṇacūḷikānaṃ upari paṭṭabandhanokāse aṭṭhi saṅkuṭitaghaṭapuppaṭalakhaṇḍasaṇṭhānaṃ. Muddhaṭṭhi mukhacchinnavaṅkanāḷikerasāṇṭhānaṃ. Sīsaṭṭhīni sibbetvā ṭhapitajjaralābukaṭṭhasāṇṭhānāni.

Disato dvīsu disāsu jātāni. Okāsato avisesena sakalasarīre ṭhitāni. Visesena panettha sīsaṭṭhīni gīvāṭṭhīsu patitṭhitāni, gīvāṭṭhīni piṭṭhikaṇṭakaṭṭhīsu, piṭṭhikaṇṭakaṭṭhīni kaṭitṭhīsu, kaṭitṭhīni ūruṭṭhīsu, ūruṭṭhīni jaṇṇukaṭṭhīsu, jaṇṇukaṭṭhīni jaṅghaṭṭhīsu, jaṅghaṭṭhīni goppakaṭṭhīsu, goppakaṭṭhīni piṭṭhipādaṭṭhīsu patitṭhitāni. Paricchedato anto aṭṭhimiñjena, upari maṃsena, agge mūle ca aññaamaññaena paricchinnāni. Ayamāsa sabhāgaparicchedo. Visabhāgaparicchedo pana kesasadisova.

Aṭṭhimiñjanti tesāṃ tesāṃ aṭṭhīnaṃ abbhantaragataṃ miñjaṃ. Taṃ vaṇṇato setaṃ. Saṇṭhānato mahantamahantānaṃ aṭṭhīnaṃ abbhantaragataṃ velunāḷiyaṃ pakkhittaseditamahāvettaggasāṇṭhānaṃ, khuddānukhuddakānaṃ abbhantaragataṃ veluyaṭṭhipabbesu pakkhittaseditatanuvettaggasāṇṭhānaṃ. Disato dvīsu disāsu jātāṃ. Okāsato aṭṭhīnaṃ abbhantare patitṭhitaṃ. Paricchedato aṭṭhīnaṃ abbhantaratalehi paricchinnaṃ. Ayamassa sabhāgaparicchedo. Visabhāgaparicchedo pana kesasadisova.

Vakkanti ekabandhanā dve maṃsapiṇḍā. Taṃ vaṇṇato mandarattaṃ pālībhaddakaṭṭhivaṇṇaṃ. Saṇṭhānato dāraṇānaṃ yamakakīḷāgoḷakasaṇṭhānaṃ, ekavaṇṭapaṭibaddhaambaphaladvayasāṇṭhānaṃ vā. Disato uparimāya disāya jātāṃ. Okāsato galavāṭakā nikkhantena ekamūlena thokaṃ gantvā dvidhā bhinnena thūlanhārunā vinibaddhaṃ hutvā hadayamaṃsaṃ parikkhipitvā ṭhitaṃ. Paricchedato vakkāṃ vakkabhāgena paricchinnaṃ. Ayamassa sabhāgaparicchedo. Visabhāgaparicchedo pana kesasadisova.

Hadayanti hadayamaṃsaṃ. Taṃ vaṇṇato rattaṃ padumapattapiṭṭhivaṇṇaṃ. Saṇṭhānato bāhirapattāni apanetvā adhomukhaṭhapitapadumamakuḷasaṇṭhānaṃ. Bahi maṭṭhaṃ; anto kosātakīphalassa abbhantarasadisāṃ. Paññavantānaṃ thokaṃ vikasitaṃ, mandapaññaṇaṃ makulītameva. Anto cassa punnāgaṭṭhipatitṭhānamatto āvāṭako hoti, yattha aḍḍhapasatamattaṃ lohitaṃ saṇṭhāti; yaṃ nissāya manodhātu manoviññāṇadhātu ca vattanti. Taṃ panetaṃ rāgacaritassa rattaṃ hoti, dosacaritassa kāḷakaṃ, mohacaritassa maṃsadhovanudakasadisāṃ, vitakkacaritassa kulatthayūsavaṇṇaṃ, saddhācaritassa kaṇikārapupphavaṇṇaṃ, paññācaritassa acchaṃ vippasannaṃ anāvilāṃ paṇḍaraṃ parisuddhaṃ niddhotajātimaṇi viya jutimantaṃ khāyati. Disato uparimāya disāya jātāṃ. Okāsato sarīrabbhantare dvinnaṃ thanānaṃ majjhe patitṭhitaṃ. Paricchedato hadayaṃ hadayabhāgena paricchinnaṃ. Ayamassa sabhāgaparicchedo. Visabhāgaparicchedo pana kesasadisova.

Yakananti yamakamaṃsapaṭalaṃ. Taṃ vaṇṇato rattapaṇḍukadhātukaṃ, nātirattakumudassa pattapiṭṭhivaṇṇaṃ. Saṇṭhānato mūle ekaṃ, agge yamaṃ koviḷārapattasaṇṭhānaṃ. Tañca dandhānaṃ ekameva hoti mahantaṃ,

paññavantānaṃ dve vā tīṇi vā khuddakāni. Disato uparimadisāya jātaṃ. Okāsato dvinnāṃ thanānaṃ abbhantare dakkhiṇapassaṃ nissāya t̥hitaṃ. Paricchedato yakanāṃ yakanabhāgena paricchinnaṃ. Ayamassa sabhāgaparicchedo. Visabhāgaparicchedo pana kesasadisova.

Kilomakanti paṭicchannāpaṭicchannabhedato duvidhaṃ pariyanahanamaṃsaṃ. Taṃ duvidhampi vaṇṇato setaṃ, dukūlapilotikavaṇṇaṃ. Saṇṭhānato attano okāsasaṇṭhānaṃ. Disato paṭicchannakilomakaṃ uparimāya disāya jātaṃ. Itaraṃ dvīsu disāsu jātaṃ. Okāsato paṭicchannakilomakaṃ hadayañca vakkañca paṭicchādetvā t̥hitaṃ. Apaṭicchannakilomakaṃ sakalasarīre cammassa heṭṭhato maṃsaṃ pariyanaddhitvā t̥hitaṃ. Paricchedato heṭṭhā maṃsena, upari cammena, tiriyaṃ kilomakabhāgena paricchinnaṃ. Ayamassa sabhāgaparicchedo. Visabhāgaparicchedo pana kesasadisova.

Pihakanti udarajivhāmaṃsaṃ. Taṃ vaṇṇato nīlaṃ nigguṇḍikapupphavaṇṇaṃ. Saṇṭhānato sattaṅgulappamāṇaṃ abandhanaṃ kāḷavacchakajivhāsaṇṭhānaṃ. Disato uparimāya disāya jātaṃ. Okāsato hadayassa vāmapasse udarapaṭalassa matthakapassaṃ nissāya t̥hitaṃ, yasmiṃ paharaṇappahārena bahi nikkhante sattānaṃ jīvitakkhaya hoti. Paricchedato pihakabhāgena paricchinnaṃ. Ayamassa sabhāgaparicchedo. Visabhāgaparicchedo pana kesasadisova.

Papphāsanti dvattiṃsamamsakhaṇḍappabhedam papphāsamaṃsaṃ. Taṃ vaṇṇato rattaṃ nātipakkaudumbaraphalavaṇṇaṃ. Saṇṭhānato visamacchinnabahalapūvakhaṇḍasaṇṭhānaṃ. Abbhantare asitapītānaṃ abhāve uggatena kammajatejusmanā abbhāhatattā saṅkhāditapālāpiṇḍamiva niraṣaṃ nirojaṃ. Disato uparimāya disāya jātaṃ. Okāsato sarīrabbhantare dvinnāṃ thanānamantare hadayañca yakanañca paṭicchādetvā olambantaṃ t̥hitaṃ. Paricchedato phapphāsabhāgena paricchinnaṃ. Ayamassa sabhāgaparicchedo. Visabhāgaparicchedo pana kesasadisova.

Antanti purisassa dvattiṃsa hatthā, itthiyā aṭṭhavīsatihatthā ekavīsatiyā t̥hānesu obhaggā antavaṭṭi. Tadeṭaṃ vaṇṇato setaṃ sakkharasudhāvaṇṇaṃ. Saṇṭhānato lohitadoṇiyaṃ ābhujitvā t̥hapitasīsacchinnasappasaṇṭhānaṃ. Disato dvīsu disāsu jātaṃ. Okāsato upari galavāṭake heṭṭhā ca karīsamagge vinibandhattā galavāṭakakarīsamaggapariyante sarīrabbhantare t̥hitaṃ. Paricchedato antabhāgena paricchinnaṃ. Ayamassa sabhāgaparicchedo. Visabhāgaparicchedo pana kesasadisova.

Antaguṇanti antabhogaṭṭhānesu bandhanaṃ. Taṃ vaṇṇato setaṃ dakaṣītalikamūlavaṇṇaṃ. Saṇṭhānato dakaṣītalikamūlasaṇṭhānameva. Disato dvīsu disāsu jātaṃ. Okāsato kudāḷapharasukammādīni karontānaṃ yantākaḍḍhanakāle yantasuttamiva, yantaphalakāni antabhoge ekato agaḷante ābandhitvā pādapuñchanarajjumaṇḍalakassa antarā taṃ sibbetvā t̥hitarajjukā viya ekavīsatiyā t̥hānesu antabhogaṇaṃ antarā t̥hitaṃ. Paricchedato antaguṇabhāgena paricchinnaṃ. Ayamassa sabhāgaparicchedo. Visabhāgaparicchedo pana kesasadisova.

Udariyanti udare bhavaṃ asitapitakhāyitasāyitaṃ. Taṃ vaṇṇato ajjhohaṭṭhāhāraṇṇaṃ. Saṇṭhānato parissāvane sithilabandhataṇḍulasāṇṭhānaṃ. Disato uparimāya disāya jātaṃ. Okāsato udare t̥hitaṃ. Udaraṃ nāma ubhato nippīḷiyamānassa allasāṭakassa majjhe sañjātaphoṭakasadisāṃ antapaṭalaṃ; bahi maṭṭhaṃ, anto maṃsakasambukapaliveṭṭhanakiliṭṭhapāvārakapupphakasadisāṃ,

kuthitapanasatacassa abbhantarasadisanti vattum vaṭṭati; yattha takkoṭakā, gaṇḍuppadakā, tālahīrakā, sūcimukhakā, paṭatantasuttakā icceva mādidvattiṃsakulappabhedā kimayo ākulabyākulā saṇḍasaṇḍacārino hutvā nivasanti; ye pānabhojanādimhi avijjamāne ullaṅghitvā viravantā hadayamaṃsaṃ abhihananti, pānabhojanādiajjhoharaṇavelāya ca uddhammukhā hutvā paṭhamajjhohaṭṭe dve tayo ālope turitaturitā vilumpanti; yaṃ tesam kimīnaṃ sūtigharaṃ, vaccakuṭi, gilānasālā, susānañca hoti.

Yattha seyyathāpi nāma caṇḍālagāmadvāre candanikāya nidāghasamaye thūlaphusitake deve vassante udakena vuyhamānaṃ muttakarīsacammaatṭhinhārukhaṇḍakheḷasiṅghāṇikalohitappabhuti nānākuṇapajātaṃ nipatitvā kaddamodakālulitaṃ dvīhatīhaccayena sañjātakimikulaṃ sūriyātapavegasantāpakuthitaṃ upari pheṇapubbulake muñcantam abhinīlavaṇṇaṃ paramaduggandhajegucchaṃ neva upagantum na daṭṭhum araharūpaṃ āpajjitvā tiṭṭhati, pageva ghāyitum vā sāyitum vā; evameva nānappakārapānabhojanādidantamusalasañcuṇṇitaṃ jivhāhatthaparivattitakheḷalālāpalibuddhaṃ taṅkhaṇavigatavaṇṇagandharasādisampadaṃ tantavāyakhalisuvānavamathusadisam nipatitvā pittasemhavātapalivethitaṃ hutvā udaraggisantāpavegakuthitaṃ kimikulākulaṃ uparūpari pheṇapubbulakāni muñcantam paramakasambuduggandhajegucchabhāvaṃ āpajjitvā tiṭṭhati; yaṃ sutvāpi pānabhojanādīsu amanuññatā saṇṭhāti, pageva paññācakkhunā avaloketvā, yattha ca patitaṃ pānabhojanādi pañcadhā vibhāgaṃ gacchati - ekaṃ bhāgaṃ pāṇakā khādanti, ekaṃ bhāgaṃ udaraggi jhāpeti, eko bhāgo muttaṃ hoti, eko karīsaṃ, eko rasabhāvaṃ āpajjitvā soṇitamamaṃsādīni upabrūhayati. Paricchedato udarapaṭalena ceva udariyabhāgena ca paricchinnaṃ. Ayamassa sabhāgaparicchedo. Visabhāgaparicchedo pana kesasadisova.

Karīsanti vaccaṃ. Taṃ vaṇṇato yebhuyyena ajjhohaṭṭhāraṇaṇṇameva hoti. Saṇṭhānato okāsasaṇṭhānaṃ. Disato heṭṭhimāya disāya jātaṃ. Okāsato pakkāsayaṃ thitaṃ. Pakkāsayo nāma heṭṭhā nābhipiṭṭhikaṇṭakamūlānamantare antāvasāne ubbedhena aṭṭhaṅgulamatto veḷunālikasadiṣo, yattha seyyathāpi nāma uparūpari bhūmibhāge patitaṃ vassodakaṃ ogaḷitvā heṭṭhā bhūmibhāgaṃ pūretvā tiṭṭhati; evameva yaṃ kiñci āmāsayaṃ patitaṃ pānabhojanādikaṃ udaragginā pheṇuddehakaṃ pakkaṃ pakkaṃ nisaḍāya pisitamiva saṇhabhāvaṃ āpajjitvā antabilena ogaḷitvā ogaḷitvā madditvā veḷupabbe pakkhipamānapaṇḍumattikā viya sannicitaṃ hutvā tiṭṭhati. Paricchedato pakkāsayaṃapaṭalena ceva karīsabhāgena ca paricchinnaṃ. Ayamassa sabhāgaparicchedo. Visabhāgaparicchedo pana kesasadisova.

Matthaluṅganti sīsakaṭṭhābbhantare thitamiñjarāsi. Taṃ vaṇṇato setaṃ ahicchattakapiṇḍikavaṇṇaṃ, dadhibhāvaṃ asampattaduṭṭhakhīraṇaṇṇanti vattum vaṭṭati. Saṇṭhānato okāsasaṇṭhānaṃ. Disato uparimāya disāya jātaṃ. Okāsato sīsakaṭṭhābbhantare cattāro sibbinimagge nissāya samodhānetvā thapitā cattāro piṭṭhapiṇḍā viya samohitaṃ tiṭṭhati. Paricchedato sīsakaṭṭhassa abbhantaratalehi ceva matthaluṅgabhāgena ca paricchinnaṃ. Ayamassa sabhāgaparicchedo. Visabhāgaparicchedo pana kesasadisova.

Pittanti dve pittāni - baddhapittañca abaddhapittañca. Tattha baddhapittaṃ vaṇṇato bahalamadhukatelavaṇṇaṃ, abaddhapittaṃ milātaākulitapupphavaṇṇaṃ. Taṃ

saṇṭhānato ubhayampi okāsasaṇṭhānaṃ. Disato baddhapittaṃ uparimāya disāya jātaṃ, itaraṃ dvīsu disāsu jātaṃ. Okāsato abaddhapittaṃ ṭhapetvā kesalomadantanakhānaṃ maṃsavanimuttaṭṭhānañceva thaddhasukkhacammañca udakamiva telabinduṃ avasesasarīraṃ byāpetvā ṭhitaṃ, yamhi kupite akkhīni pītakāni honti bhamanti, gattaṃ kampati kaṇḍuyati. Baddhapittaṃ hadayapapphāsānamantare yakanamaṃsaṃ nissāya patitṭhite mahākosātakīkosakasadiṣe pittakosake ṭhitaṃ, yamhi kupite sattā ummattakā honti, vipallatthacittā hirottappaṃ chaḍḍetvā akattabbaṃ karonti, abhāsitaṭṭhaṃ bhāsanti, acintetaṭṭhaṃ cintenti. Paricchedato pittaḥāgena paricchinnaṃ. Ayamassa sabhāgaparicchedo. Visabhāgaparicchedo pana kesasadisova.

Semhanti sarīrabbhantare ekapattapūrapamāṇaṃ semhaṃ. Taṃ vaṇṇato setaṃ nāgabalapaṇṇarasavaṇṇaṃ. Saṇṭhānato okāsasaṇṭhānaṃ. Disato uparimāya disāya jātaṃ. Okāsato udarapaṭale ṭhitaṃ, yaṃ pānabhojanādīni ajjhoharaṇakāle seyyathāpi nāma udae sevālapaṇakaṃ kaṭṭhe vā kapāle vā patante chijjivā dvidhā hutvā puna ajjhottharivā tiṭṭhati, evameva pānabhojanādimhi nipatante chijjivā dvidhā hutvā puna ajjhottharivā tiṭṭhati; yamhi ca mandībhūte pakkagaṇḍo viya pūtikuḍḍaṇḍamiva ca udaraṃ paramajegucchaṃ kuṇapagandhaṃ hoti; tato uggatena ca gandhena uddekopi mukhampi duggandhaṃ pūtikuṇapasadisāṃ hoti; so ca puriso ‘apehi, duggandhaṃ vāyasī’ti vattabbaṃ āpajjati; yañca vaḍḍhitvā bahalattamāpannaṃ pidhānaphalakamiva vaccakuṭiyā udarapaṭalassa abbhantareyeva kuṇapagandhaṃ sannirujjhivā tiṭṭhati. Paricchedato semhabhāgena paricchinnaṃ. Ayamassa sabhāgaparicchedo. Visabhāgaparicchedo pana kesasadisova.

Pubboti pūtilohitavasena pavattapubbo. So vaṇṇato paṇḍupalāsavaṇṇo, matakasārīre pana pūtibahalācāmavaṇṇo hoti. Saṇṭhānato okāsasaṇṭhāno. Disato dvīsu disāsu jāto. Okāsato pana pubbassa okāso nāma nibaddho natthi yattha so sannicito tiṭṭheyya; yatra yatra pana khāṇukaṇṭakappaharaṇaggijālādīhi abhihate sarīrappadesa lohitaṃ saṇṭhahitvā paccati, gaṇḍapiḷakādayo vā uppajjanti, tatra tatreva tiṭṭhati. Paricchedato pubbabhāgena paricchinnō. Ayamassa sabhāgaparicchedo. Visabhāgaparicchedo pana kesasadisova.

Lohitanti dve lohitāni - sannicitalohitañca saṃsaraṇalohitañca. Tattha sannicitalohitaṃ vaṇṇato nipakkabahalaḷākhārasavaṇṇaṃ, saṃsaraṇalohitaṃ acchalākhārasavaṇṇaṃ. Saṇṭhānato ubhayampi okāsasaṇṭhānaṃ. Disato sannicitalohitaṃ uparimāya disāya jātaṃ, itaraṃ dvīsu disāsu jātaṃ. Okāsato saṃsaraṇalohitaṃ, ṭhapetvā kesalomadantanakhānaṃ maṃsavanimuttaṭṭhānañceva thaddhasukkhacammañca, dhamanijālānusārena sabbhaṃ upādinnakasarīraṃ pharivā ṭhitaṃ; sannicitalohitaṃ yakanatṭhānassa heṭṭhābhāgaṃ pūretvā ekapattapūramattaṃ hadayavakkapapphāsānaṃ upari thokaṃ thokaṃ paggharantaṃ vakkahadayakanapapphāse temayamānaṃ ṭhitaṃ. Tasmiñhi vakkahadayādīni atemente sattā pipāsītā honti. Paricchedato lohitaḥāgena paricchinnaṃ. Ayamassa sabhāgaparicchedo. Visabhāgaparicchedo pana kesasadisova.

Sedoti lomakūpādīhi paggharaṇakaāpodhātu. So vaṇṇato vipasannatilatelaṇṇo. Saṇṭhānato okāsasaṇṭhāno. Disato dvīsu disāsu jāto. Okāsato sedassokāso nāma nibaddho natthi, yattha so lohitaṃ viya sadā tiṭṭheyya; yadā pana aggisantāpasūriyasantāpautuvikārādīhi sarīraṃ santappati tadā udakato

abbuḷhamattavisamacchinnabhisamūḷālakumudanāḷakalāpo viya sabbakesalomakūpavivarehi paggharati. Tasmā tassa saṇṭhānampi kesalomakūpavivarānaṃyeva vasena veditabbaṃ. Sedapariggaṇhakena ca yoginā kesalomakūpavivare pūretvā t̥hitavaseneva sedo manasikātabbo. Paricchedato sedabhāgena paricchinno. Ayamassa sabhāgaparicchedo. Visabhāgaparicchedo pana kesasadisova.

Medoti thinasineho. So vaṇṇato phālitahaliddivaṇṇo. Saṇṭhānato thūlasarīrassa tāva cammamamsantare t̥hapitalaliddivaṇṇadukūlapilotikasaṇṭhāno hoti, kisasarīrassa jaṅghamaṃsaṃ ūrumaṃsaṃ piṭṭhikaṇṭakanissitaṃ piṭṭhamaṃsaṃ udaravaṭṭimaṃsanti etāni nissāya diguṇaṃ tiguṇaṃ katvā t̥hapitalaliddivaṇṇadukūlapilotikasaṇṭhāno. Disato dvīsu disāsu jāto. Okāsato thūlassa sakalasarīraṃ pharivā, kisassa jaṅghamaṃsādīni nissāya t̥hito, yaṃ sinehasaṅkhaṃ gatampi paramajegucchattā neva muddhani telatthāya, na nāsātēlādīnaṃ atthāya gaṇhanti. Paricchedato heṭṭhā maṃsena, upari cammena, tiriyaṃ medabhāgena paricchinno. Ayamassa sabhāgaparicchedo. Visabhāgaparicchedo pana kesasadisova.

Assūti akkhīhi pagdharaṇakaāpodhātu. Taṃ vaṇṇato vip̐pasannatilatelavaṇṇaṃ. Saṇṭhānato okāsasaṇṭhānaṃ. Disato uparimāya disāya jātaṃ. Okāsato akkhikūpakesu t̥hitaṃ. Na cetam̐ pittakosake pittamiva akkhikūpakesu sadā sannicitaṃ tiṭṭhati; yadā pana sattā somanassajātā mahāhasitaṃ hasanti, domanassajātā rodanti paridevanti tathārūpaṃ visabhāgāhāraṃ āharanti, yadā ca nesaṃ akkhīni dhūmarajapaṃsukādīhi abhihaññanti, tadā etehi somanassadomanassavisabhāgāhārautūhi samuṭṭhahitvā akkhikūpake pūretvā tiṭṭhati vā paggharati vā. Assupariggaṇhakena pana yoginā akkhikūpake pūretvā t̥hitavaseneva pariggaṇhitabbaṃ. Paricchedato assubhāgena paricchinnaṃ. Ayamassa sabhāgaparicchedo. Visabhāgaparicchedo pana kesasadisova.

Vasāti vilīnasneho. Sā vaṇṇato nāḷikeratelavaṇṇā, ācāme āsittatelavaṇṇātīpi vattuṃ vaṭṭati. Saṇṭhānato nhānakāle pasannaudakassa upari paribbhamantasinehabinduvisaṭasaṇṭhānā. Disato dvīsu disāsu jātā. Okāsato yebhuyyena hatthatalahatthapiṭṭhipādatalapādapiṭṭhināsāpuṭanalāṭaam̐sakūṭesu t̥hitā. Na cesā etesu okāsesu sadā vilīnāva hutvā tiṭṭhati; yadā pana aggisantāpasūriyasantāpautuvisabhāgadhātuvisabhāgehi te padesā usmā jātā honti, tadā tattha nhānakāle pasannaudakūpari sinehabinduvisaṭo viya ito cito ca saṃsarati. Paricchedato vasābhāgena paricchinna. Ayamassā sabhāgaparicchedo. Visabhāgaparicchedo pana kesasadisova.

Kheḷoti antomukhe pheṇamissā āpodhātu. So vaṇṇato seto pheṇavaṇṇo. Saṇṭhānato okāsasaṇṭhāno, pheṇasaṇṭhānatotīpi vattuṃ vaṭṭati. Disato uparimāya disāya jāto. Okāsato ubhohi kapolapassehi oruyha jivhāya t̥hito. Na cesa ettha sadā sannicito hutvā tiṭṭhati. Yadā pana sattā tathārūpaṃ āhāraṃ passantī vā saranti vā uṇhatittakaṭukaloṇambilānaṃ vā kiñci mukhe t̥hapenti, yadā vā nesaṃ hadayaṃ ākilāyati, kismiñcīdeva vā jigucchā uppajjati, tadā kheḷo uppajjitvā ubhohi kapolapassehi oruyha jivhāya saṇṭhāti. Aggajivhāya cesa tanuko hoti, mūlajivhāya bahalo; mukhe pakkhittaṇca puthukaṃ vā taṇḍulaṃ vā aññaṃ vā kiñci khādanīyaṃ,

nadīpuḷine khatakūpakasalilaṃ viya, parikkhayaṃ agacchantova temetuṃ samattho hoti. Paricchedato kheḷabhāgena paricchinno. Ayamassa sabhāgaparicchedo. Visabhāgaparicchedo pana kesasadisova.

Siṅghāṇikāti matthaluṅgato paggharaṇakaasuci. Sā vaṇṇato taruṇatālaṭṭhimiṇṇavaṇṇā. Saṇṭhānato okāsasaṇṭhānā. Disato uparimāya disāya jātā. Okāsato nāsāpuṭe pūretvā ṭhitā. Na cesā ettha sadā sannicitā hutvā tiṭṭhati; atha kho yathā nāma puriso paduminīpattena dadhiṃ bandhitvā heṭṭhā kaṇṭakena vijjheyya, atha tena chiddena dadhimatthu gaḷitvā bahi pateyya, evameva yadā sattā rodanti vā visabhāgāhārautuvaseṇa vā saṇḍātadhātukkhobhā honti, tadā antosīsaṭo pūṭisemhabhāvaṃ āpannaṃ matthaluṅgaṃ gaḷitvā tālumatthakavivareṇa otaritvā nāsāpuṭe pūretvā tiṭṭhati vā paggharati vā. Siṅghāṇikā pariggaṇhakena pana yoginā nāsāpuṭe pūretvā ṭhitavaseneva pariggaṇhitabbā. Paricchedato siṅghāṇikābhāgena paricchinā. Ayamassa sabhāgaparicchedo. Visabhāgaparicchedo pana kesasadisova.

Lasikāti sarīrasandhīnaṃ abbhantare picchilakuṇapaṃ. Sā vaṇṇato kaṇikāriyyāsavaṇṇā. Saṇṭhānato okāsasaṇṭhānā. Disato dvīsu disāsu jātā. Okāsato aṭṭhisandhīnaṃ abbhañjanakiccaṃ sādhamānā asītisatasandhīnaṃ abbhantare ṭhitā. Yassa cesā mandā hoti, tassa utṭhahantassa nisīdantassa abhikkamantassa paṭikkamantassa sammiñjantassa pasārentassa aṭṭhikāni kaṭakaṭāyanti, accharāsaddaṃ karonto viya vicarati, ekayojanadvijojanamattampi addhānaṃ gatassa vāyodhātu kuppati, gattāni dukkhanti. Yassa pana bahukā hoti tassa utṭhānanisajjādīsū na aṭṭhīni kaṭakaṭāyanti, dīghampi addhānaṃ gatassa na vāyodhātu kuppati, na gattāni dukkhanti. Paricchedato lasikābhāgena paricchinā. Ayamassa sabhāgaparicchedo. Visabhāgaparicchedo pana kesasadisova.

Muttanti vaṇṇato māsakhārodakavaṇṇaṃ. Saṇṭhānato adhomukhaṭhapitaudakakumbhantaragataudakasaṇṭhānaṃ. Disato heṭṭhimāya disāya jātā. Okāsato vatthissa abbhantare ṭhitaṃ. Vatthi nāma vatthipuṭo vuccati, yattha seyyathāpi nāma candanikāya pakkhitte amukhe ravaṇaghaṭe candanikaraso pavisati, na cassa pavisanamaggo paññāyati; evameva sarīrato muttaṃ pavisati, na cassa pavisanamaggo paññāyati, nikkhamanamaggo pana pākaṭo hoti; yamhi ca muttassa bharite ‘passāvaṃ karomā’ti sattānaṃ āyūhanaṃ hoti. Paricchedato vatthiabbhantareṇa ceva muttabhāgena ca paricchinnaṃ. Ayamassa sabhāgaparicchedo. Visabhāgaparicchedo pana kesasadisova.

Evañhi kesādiḷe koṭṭhāse vaṇṇasaṇṭhānadisokāsaparicchedavasena vavatthapetvā anupubbato nātisīghato nātisaṇḍikatotiādīnā nayena vaṇṇasaṇṭhānagandhāsayaḷokāsavasena pañcadhā ‘paṭikkūlā paṭikkūlā’ti manasikaroto paṇṇattisamatikkamavasena, seyyathāpi cakkhumato purisassa dvattiṃsavaṇṇānaṃ kusumānaṃ ekasuttagaṇṭhitaṃ mālaṃ oloKentassa sabbapupphāni apubbāpariyamiva pākaṭāni honti, evameva “atthi imasmiṃ kāye kesā”ti imaṃ kāyaṃ oloKentassa sabbe te dhammā apubbāpariyamiva pākaṭā honti. Tena vuttaṃ manasikāraḷosallakathāyaṃ “ādikammikassa hi ‘kesā’ti manasikaroto manasikāro gantvā ‘mutta’nti imaṃ pariyosānaḷkoṭṭhāsameva āhacca tiṭṭhatī”ti.

Sace pana bahiddhāpi manasikāraṃ upasaṃharati, athassa evaṃ sabbakoṭṭhāsesu pākaṭibhūtesu āhiṇḍantā manussatiracchānādayo sattākāraṃ vijahitvā koṭṭhāsarāsivaseneva upaṭṭhahanti; tehi ca ajjhohariyamānaṃ pānabhojanaḷdi

koṭṭhāsarāsimhi pakkhipiyamānamiva upaṭṭhāti. Athassa anupubbamuñcanādivasena ‘paṭikūlā paṭikūlā’ti punappunaṃ manasikaroto anukkamena appanā uppajjati.

Tattha kesādīnaṃ vaṇṇasaṇṭhānadisokāsaparicchedavasena upaṭṭhānaṃ uggahanimittaṃ, sabbākārato paṭikūlavasena upaṭṭhānaṃ paṭibhāganimittaṃ. Taṃ punappunaṃ āvajjentassa manasikarontassa takkāhataṃ vitakkāhataṃ karontassa cattāro khandhā paṭikūlārammaṇā honti, paṭhamajjhānavasena appanā pavattati. Pubbabhāge parikammaupacāraccittāni savitakkasavicārāni sappītikāni somanassasahagatāni paṭikūlanimittārammaṇāni; appanāpi savitakkasavicārā sappītikā somanassasahagatāva. Bhūmantarena pana mahaggatā rūpāvacarā honti. Paṭikkūlepi ca etasmiṃ ārammaṇe ānisaṃsadassāvitāya somanassaṃ uppajjati, ekattārammaṇabaleneva vā taṃ uppajjati. Dutiyajjhānādīni panettha na nibbattanti. Kasmā? Oḷārikattā. Idañhi ārammaṇaṃ oḷārikaṃ. Vitakkabalenevettha cittekaggatā jāyati, na vitakkasamatikkamenāti. Ayaṃ tāva samathavasena kammaṭṭhānakathā.

Avisesato pana sādharmaṇavasena evaṃ veditabbaṃ - idañhi kammaṭṭhānaṃ bhāvetukāmena kammaṭṭhānaṃ uggahetvā sajjhāyakāle eva kesādīnaṃ vaṇṇanimittasaṇṭhānanimittadisānimittakāsanimittaparicchedanimittāni vācāya pothetvā pothetvā ekekakoṭṭhāse ‘ayaṃ etaṃsarikkhako’ti tividhena sajjhāyo kātabbo. Kathaṃ? Tacapañcake tāva heṭṭhā vuttanayeneva anulomato pañcāhaṃ, paṭilomato pañcāhaṃ, anulomapaṭilomato pañcāhanti addhamāsaṃ sajjhāyo kātabbo. Tato ācariyassa santikaṃ gantvā vakkapañcakaṃ uggaṇhitvā tattheva addhamāsaṃ sajjhāyo kātabbo. Tato te dasapi koṭṭhāse ekato katvā addhamāsaṃ. Puna papphāsapañcakādīsupi ekekaṃ uggaṇhitvā addhamāsaṃ. Tato te pañcadasapi koṭṭhāse addhamāsaṃ. Matthaluṇḡgapañcakaṃ addhamāsaṃ. Tato tevīsati koṭṭhāse addhamāsaṃ. Medachakkaṃ addhamāsaṃ. Tato te chabbīsati koṭṭhāse ekato katvā addhamāsaṃ. Muttachakkaṃ addhamāsaṃ. Tato sabbepi dvattimsa koṭṭhāse ekato katvā addhamāsanti evaṃ cha māse sajjhāyo kātabbo.

Tattha - upanissayasampannassa sappaññaṃ bhikkhuno kammaṭṭhānaṃ uggaṇhantasseva koṭṭhāsā upaṭṭhahanti, ekaccassa na upaṭṭhahanti. Tena ‘na upaṭṭhahanti’ti vīriyaṃ na vissajjetabbaṃ. Yattakā koṭṭhāsā upaṭṭhahanti tattake gahetvā sajjhāyo kātabbo. Evaṃ kammaṭṭhānaṃ kathentena pana neva paññavato na mandapaññaṃ vasena kathetabbaṃ, majjhimaṃ paññaṃ vasena kathetabbaṃ. Majjhimaṃ paññaṃ hi vasena ācariyā chahi māsehi paricchinditvā tantim ṭhapayimsu. Yassa pana ettāvatapi koṭṭhāsā pākāṭā na honti, tena tato parampi sajjhāyo kātabbo eva; no ca kho aparicchinditvā, cha cha māse paricchinditvā kātabbo.

Sajjhāyaṃ karontena vaṇṇo na paccavekkhitabbo, na lakkhaṇaṃ manasikātabbaṃ, koṭṭhāsavaseneva sajjhāyo kātabbo. Ācariyenāpi ‘vaṇṇavasena sajjhāyaṃ karohī’ti niyametvā na kathetabbaṃ. Niyametvā kathite ko dosoti? Sampattiyampi vipattisaññāpajjanaṃ. Sace hi ācariyena ‘vaṇṇavasena sajjhāyaṃ karohī’ti vutte imassa bhikkhuno tathā karontassa kammaṭṭhānaṃ vaṇṇato na upaṭṭhāti, paṭikūlavasena vā dhātuvaseṇa vā upaṭṭhāti, athesa ‘na idaṃ kammaṭṭhānaṃ vilakkhaṇa’nti saññī hoti, ācariyena kathitameva kappetvā gaṇhāti. ‘Paṭikūlavasena sajjhāyaṃ karohī’ti vuttepi sace tassa tathā karontassa paṭikkūlato na upaṭṭhāti, vaṇṇavasena vā dhātuvaseṇa vā upaṭṭhāti, athesa ‘nayidaṃ kammaṭṭhānaṃ vilakkhaṇa’nti saññī hoti, ācariyena kathitameva kappetvā gaṇhāti. ‘Dhātuvaseṇa taṃ sajjhāyaṃ karohī’ti vuttepi sace tassa tathā karontassa dhātuto na upaṭṭhāti, vaṇṇavasena vā paṭikūlavaseṇa vā upaṭṭhāti, athesa ‘nayidaṃ kammaṭṭhānaṃ

vilakkhaṇa’nti saññī hoti, ācariyena kathitameva kappetvā gaṇhāti. Ayaṃ ācariyena niyametvā kathite doso.

Kinti pana vattabbo hotīti? ‘Koṭṭhāsavasena sajjhāyaṃ karohī’ti vattabbo. Kathaṃ? ‘Kesakoṭṭhāso lomakoṭṭhāsoti sajjhāyaṃ karohī’ti vattabbo. Sace panassa evaṃ koṭṭhāsavasena sajjhāyaṃ karontassa vaṇṇato upaṭṭhāti, athānena ovādācariyassa ācikkhitabbaṃ - ‘ahaṃ dvattiṃsākāraṃ koṭṭhāsavasena sajjhāyaṃ karomi; mayhaṃ pana vaṇṇato upaṭṭhātī’ti. Ācariyena ‘kammaṭṭhānaṃ viya akammaṭṭhānaṃ, vilakkhaṇaṃ eta’nti na viśaṃvādetabbaṃ. ‘Sādhu, sappurisa, pubbe tayā vaṇṇakasiṇe parikammaṃ katapubbaṃ bhavissati. Etadeva kammaṭṭhānaṃ tuyhaṃ sappāyaṃ. Vaṇṇavaseneva sajjhāyaṃ karohī’ti vattabbo. Tenapi vaṇṇavaseneva sajjhāyo kātabbo.

So evaṃ karonto ajjhataṃ nīlakaṃ pītakaṃ lohitaṃ odātakanti cattāri vaṇṇakasiṇāni labhati. Kathaṃ? Tassa hi kesalomapittesu ceva akkhīnañca kālakaṭṭhāne vaṇṇaṃ ‘nīlaṃ nīla’nti manasikarontassa catukkapañcakajjhānāni uppajjanti; jhānaṃ pādakaṃ katvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā arahattaṃ pāpuṇāti. Medasmim̐ pana akkhīnañca pītakaṭṭhāne vaṇṇaṃ ‘pītakaṃ pītaka’nti manasikarontassa catukkapañcakajjhānāni uppajjanti; jhānaṃ pādakaṃ katvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā arahattaṃ pāpuṇāti. Maṃsalohitesu pana akkhīnañca rattaṭṭhāne vaṇṇaṃ ‘lohitaṃ lohita’nti manasikarontassa catukkapañcakajjhānāni uppajjanti; jhānaṃ pādakaṃ katvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā arahattaṃ pāpuṇāti. Nakhadantacammaṭṭhīsu pana akkhīnañca paṇḍaraṭṭhāne vaṇṇaṃ ‘odātaṃ odāta’nti manasikarontassa catukkapañcakajjhānāni uppajjanti, jhānaṃ pādakaṃ katvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā arahattaṃ pāpuṇāti. Idaṃ vaṇṇavasena abhinivīṭṭhassa bhikkhuno yāva arahattā nigamaṇaṃ.

Aparassa koṭṭhāsavasena sajjhāyaṃ karontassa paṭikūlato upaṭṭhāti. Athānena ovādācariyassa ācikkhitabbaṃ. Ācariyena ‘kammaṭṭhānaṃ viya akammaṭṭhānaṃ, vilakkhaṇaṃ eta’nti na viśaṃvādetabbaṃ. ‘Sādhu, sappurisa, pubbe tayā paṭikūlamanasikāre yogo kato bhavissati. Etadeva kammaṭṭhānaṃ tuyhaṃ sappāyaṃ. Paṭikūlavaseneva sajjhāyaṃ karohī’ti vattabbo. Tenapi paṭikūlavasena sajjhāyo kātabbo. Tassa kesā nāma ‘ajaññā duggandhā jegucchā paṭikūlā’ti evaṃ paṭikūlavasena sajjhāyaṃ karontassa paṭikūlārammaṇe paṭhamajjhānaṃ nibbattati. So jhānaṃ pādakaṃ katvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā arahattaṃ pāpuṇāti. Idaṃ paṭikūlavasena abhinivīṭṭhassa bhikkhuno yāva arahattā nigamaṇaṃ.

Aparassa koṭṭhāsavasena sajjhāyaṃ karontassa dhātuto upaṭṭhāti. Dhātuto upaṭṭhahantaṃ kīdisaṃ hutvā upaṭṭhātīti? Kesā tāva vammikamatthake jātakunthatiṇakāni viya hutvā upaṭṭhahanti. Lomā purāṇagāmaṭṭhāne jātadabbatiṇakāni viya. Nakhā daṇḍakesu ṭhapitamadhukaphalaṭṭhikosakā viya. Dantā mattikāpiṇḍe pavesetvā ṭhapitaalābubijāni viya. Taco vīṇāpabbake pariyaṇaddhaallagocammaṃ viya, maṃsaṃ bhittiyaṃ anulittamattikā viya. Nhāru dabbasambhārabaddhavallī viya. Aṭṭhi ussāpetvā ṭhapitabhittidabbasambhāro viya. Aṭṭhimiñjaṃ mahāveḷumhi pakkhittaseditavettaggaṃ viya. Vakkhaṃ, hadayaṃ, yakaṇaṃ, kilomakaṃ, pihakaṃ, papphāsanti ime cha koṭṭhāsā sūnakāragharaṃ viya hutvā upaṭṭhahanti. Dvattiṃsahatthaṃ antaṃ lohitaḍḍhiyaṃ saṃvellitvā ṭhapitaḍḍhiyaṃ viya. Antagaṇaṃ pādapuñchanake sibbitarajjukā viya. Udariyaṃ parissāvane sithilabandhataṇḍulaṃ viya. Karīsaṃ veṇupabbe pakkhittapaṇḍumattikā viya. Matthaluṇgaṃ omadditvā ṭhapitā cattāro taṇḍulapiṭṭhapiṇḍā viya.

Dvādasavidhā āpodhātu paṭipāṭiyā ṭhapitesu dvādasasu udakasarāvakesu pūritaudakaṃ viya hutvā upaṭṭhāti.

Athānena ovādācariyassa ācikkhitabbaṃ. Ācariyena ‘kammaṭṭhānaṃ viya akammaṭṭhānaṃ, vilakkhaṇaṃ eta’nti na viśaṃvādetabbaṃ. ‘Sādhu, sappurisa, pubbe tayā dhātumanasikāre yogo kato bhavissati. Etadeva kammaṭṭhānaṃ tuyhaṃ sappāyaṃ. Dhātuvaseneva sajjhāyaṃ karohī’ti vattabbo. Tenapi dhātuvasena sajjhāyo kātabbo.

Tatridaṃ manasikāramukheneva sajjhāyavidhānaṃ - idha bhikkhu ‘kesā sīsaṃ pariyaṇaddhitvā ṭhitacamme jātā. Te na jānanti ‘mayaṃ sīsaṃ pariyaṇaddhitvā ṭhitacamme jātā’ti; sīsaṃ pariyaṇaddhitvā ṭhitacammampi na jānāti ‘kesā mayi jātā’ti; acetanā ete abyākatā suññā thaddhā patthinnā pathavīdhātu esā’ti manasikaroti. ‘Lomā sarīraṃ pariyaṇahanacamme jātā. Te na jānanti ‘mayaṃ sarīraṃ pariyaṇahanacamme jātā’ti. Sarīraṃ pariyaṇahanacammampi na jānāti ‘lomā mayi jātā’ti etepi acetanā. Nakhā aṅgulīnaṃ aggesu jātā. Te na jānanti ‘mayaṃ aṅgulīnaṃ aggesu jātā’ti. Aṅgulīnaṃ aggānīpi na jānanti ‘nakhā amhesu jātā’ti. Etepi acetanā. Dantā hanukaṭṭhike jātā. Te na jānanti ‘mayaṃ hanukaṭṭhike jātā’ti. Hanukaṭṭhikampi na jānāti ‘dantā mayi jātā’ti. Etepi acetanā. Taco na jānāti ‘sarīraṃ mayā pariyaṇaddha’nti. Sarīrampi na jānāti ‘ahaṃ tacena pariyaṇaddha’nti. Ayampi acetano. Maṃsaṃ na jānāti ‘mayā sarīraṃ anulitta’nti. Sarīrampi na jānāti ‘ahaṃ maṃsena anulitta’nti. Idampi acetanaṃ. Nhāru na jānāti ‘ahaṃ aṭṭhipuñjaṃ ābandhitvā ṭhita’nti. Aṭṭhipuñjopi na jānāti ‘nhārujālenāhaṃ ābaddho’ti. Idampi acetanaṃ.

Sīsaṭṭhi na jānāti ‘ahaṃ gīvaṭṭhike paṭiṭṭhita’nti. Gīvaṭṭhikampi na jānāti ‘mayi sīsaṭṭhikaṃ paṭiṭṭhita’nti. Gīvaṭṭhi na jānāti ‘ahaṃ piṭṭhikaṇṭake ṭhita’nti. Piṭṭhikaṇṭaṭṭhikopi kaṭiṭṭhikaṃ ūruṭṭhikaṃ jaṅghaṭṭhikaṃ gopphakaṭṭhikaṃ na jānāti ‘ahaṃ paṇhikaṭṭhike paṭiṭṭhita’nti. Paṇhikaṭṭhikampi na jānāti ‘ahaṃ gopphakaṭṭhikaṃ ukkhipitvā ṭhitanti...pe... gīvaṭṭhikaṃ na jānāti ‘ahaṃ sīsaṭṭhikaṃ ukkhipitvā ṭhita’nti.

Paṭipāṭiyā aṭṭhīni ṭhitāni koṭiyā,
Anekaśandhiyamito na kehici;
Baddho nahārūhi jarāya codito,
Acetano kaṭṭhakaliṅgarūpamo.

‘Idampi acetanaṃ. Aṭṭhimiñjaṃ; vakkhaṃ...pe... matthaluṅgaṃ acetanaṃ abyākataṃ suññaṃ thaddhaṃ patthinnaṃ pathavīdhātū’ti manasikaroti. ‘Pittaṃ semhaṃ...pe... mutthaṃ acetanaṃ abyākataṃ suññaṃ yūsagataṃ āpodhātū’ti manasikaroti.

Ime dve mahābhūte pariggaṇhantassa udare ussadhā tejodhātu pākaṭṭā hoti, nāsāya ussadhā vāyodhātu pākaṭṭā hoti. Ime cattāro mahābhūte pariggaṇhantassa upādārūpaṃ pākaṭṭā hoti. Mahābhūtaṃ nāma upādārūpena paricchinnaṃ, upādārūpaṃ mahābhūtena. Yathā ātapo nāma chāyāya paricchinno, chāyā ātapena; evameva mahābhūtaṃ upādārūpena paricchinnaṃ, upādārūpaṃ mahābhūtena. Athassa evaṃ “cattāri mahābhūtāni tevīsati upādārūpāni rūpakkhandaṃ”ti rūpakkhandaṃ pariggaṇhantassa āyatanadvārasena arūpino khandhā pākaṭṭā

honti. Iti rūpārūpapariggaho pañcakkhandhā honti, pañcakkhandhā dvādasāyatanāni honti, dvādasāyatanāni aṭṭhārasa dhātuyo hontīti khandhāyatanadhātuvasena yamakatālakandhaṃ phārento viya dve koṭṭhāse katvā nāmarūpaṃ vavatthapeti.

So “idaṃ nāmarūpaṃ na ahetu na appaccayā nibbattaṃ, sahetu sappaccayā nibbattaṃ. Ko panassa hetu? Ko pana paccayo”ti upaparikkhanto “avijjāpaccayā taṇhāpaccayā kammaṃpaccayā āhārapaccayā cā”ti tassa paccayaṃ vavatthapetvā “atītepi paccayā ceva paccayasamuppannadhammā ca anāgatepi etarahipi paccayā ceva paccayasamuppannadhammā ca, tato uddhaṃ satto vā puggalo vā natthi, suddhasaṅkhārapuñño evā”ti - evaṃ tīsu addhāsu kaṅkhaṃ vitarati. Ayaṃ pana vipassanāsaṅkhārasallakkhaṇā ñātapariññā nāma.

Evaṃ saṅkhāre sallakkhetvā tṭhitassa pana bhikkhussa dasabalassa sāsane mūlaṃ otiṇṇaṃ nāma hoti, patiṭṭhā laddhā nāma, cūlasotāpanno nāma hoti niyatagatiko. Tathārūpaṃ pana utusappāyaṃ, puggalasappāyaṃ, bhojanasappāyaṃ, dhammasavaṇasappāyaṃ labhitvā ekāsane ekapallaṅkavaragato tīṇi lakkhaṇāni āropetvā vipassanāpaṭipāṭiyā saṅkhāre sammāsanto arahattaṃ gaṇhātīti idaṃ dhātuvasena abhinivīṭṭhassa bhikkhuno yāva arahattā nigamaṇaṃ.

Yassa pana neva vaṇṇato upaṭṭhāti na paṭikūlato na suññato tena ‘na me upaṭṭhātī’ti na kammaṭṭhānaṃ vissajjetvā nisīditabbaṃ, koṭṭhāsamanasikāreyeva pana yogo kātabbo. Porāṇakattherā kira ‘koṭṭhāsamanasikārova pamāṇa’nti āhaṃsu. Iccassa punappunaṃ koṭṭhāsavasena sajjhāyaṃ karontassa koṭṭhāsā paguṇā honti. Kadā pana paguṇā nāma hontīti? Yadā ‘kesā’ti āvajjitamatte manasikāro gantvā ‘matthaluṅga’nti antimakoṭṭhāse patiṭṭhāti, ‘matthaluṅga’nti āvajjitamatte manasikāro āgantvā ‘kesā’ti ādikoṭṭhāse patiṭṭhāti.

Athassa yathā nāma cakkhumato purisassa dvattiṃsavaṇṇānaṃ pupphānaṃ ekasuttaganthitaṃ mālaṃ olokentassa paṭipāṭiyā vā pana nikhāte dvattiṃsavatipāde paṭikkamitvā olokentassa paṭipāṭiyāva dvattiṃsavaṇṇāni pupphāni vatipādā vā pākaṭā honti, evameva dvattiṃsa koṭṭhāsā upaṭṭhahanti, vicarantā tiracchānagatāpi manussāpi sattātī na upaṭṭhahanti, koṭṭhāsāti upaṭṭhahanti, khādanīyabhojanīyaṃ koṭṭhāsantare pakkhippamānaṃ viya hoti.

Koṭṭhāsānaṃ paguṇakālato paṭṭhāya tīsu mukhesu ekena mukhena vimuccissati. Kammaṭṭhānaṃ vaṇṇato vā paṭikūlato vā suññato vā upaṭṭhāti. Yathā nāma pūve pacitukāmā itthī madditvā tṭhapitapiṭṭhato yaṃ yaṃ icchati taṃ taṃ pacati, yathā vā pana same bhūmippadese tṭhapitaṃ udakapūraṃ kumbhaṃ yato yato āvijjhanti tato tatova udakaṃ nikkhamati; evameva koṭṭhāsānaṃ paguṇakālato paṭṭhāya tīsu mukhesu ekena mukhena vimuccissati. Ākaṅkhamānassa vaṇṇato, ākaṅkhamānassa paṭikūlato, ākaṅkhamānassa suññato kammaṭṭhānaṃ upaṭṭhahissatiyeva. Ayaṃ ettako uggahasandhi nāma. Imasmiṃ uggahasandhismiṃ tṭhatvā arahattaṃ pattā bhikkhu gaṇanapathaṃ vītivattā.

Yassa pana uggahasandhismiṃ kammaṭṭhānaṃ na upaṭṭhāti, tena kammaṭṭhānaṃ uggahetvā, sace yattha ācariyo vasati, so āvāso sappāyo hoti, iccetam kusalam; no ce, sappāyaṭṭhāne vasitabbaṃ. Vasantena aṭṭhārasa viharādose vajjetvā pañcaṅgasamannāgate senāsane vasitabbaṃ, sayampi pañcaṅgasamannāgatena bhavitabbaṃ. Tato pacchābhattaṃ piṇḍapāṭapaṭikkantena rattitṭhānaṃ vā divāṭṭhānaṃ vā pavisitvā kammaṭṭhānaṃ manasikātabbaṃ.

Katham? Ādito tāva heṭṭhā vuttanayeneva anupubbato manasikātabbaṃ, na ekantarikā. Anupubbato manasikaronto hi dvattiṃsapadaṃ nisseṇiṃ padapaṭipāṭiyā akkamanto pāsādaṃ āruya pāsādānisaṃsaṃ anubhavanakapuriso viya ‘kesā lomā’ti paṭipāṭiyā kammaṭṭhānaṃ manasikaronto kammaṭṭhānato ca na parihāyati, pāsādānisaṃsasadise ca nava lokuttaradhamme anubhavati. Anupubbato manasikarontenāpi ca nātisīghato nātisaṇikato manasikātabbaṃ. Atisīghato manasikarontassa hi kiñcāpi kammaṭṭhānaṃ paṇaṇaṃ hoti, avibhūtaṃ pana hoti. Tattha opammaṃ heṭṭhā vuttameva.

Atisaṇikato manasikarontassa kammaṭṭhānaṃ pariyosānaṃ na gacchati, antarāva osakkitaṃ hoti. Yathā hi puriso tiyojanaṃ maggaṃ sāyaṃ kacchaṃ bandhitvā paṭipanno nikkhantaṭṭhānato paṭṭhāya sītalacchāyaṃ disvā vissamati, ramaṇīyaṃ vālikatalaṃ disvā piṭṭhiṃ pasāreti, vanapokkharāṇiṃ disvā pānīyaṃ pivati nhāyati, pabbataṃ disvā āruya pabbatarāmaṇeyyaṃ passati, taṃ antarāyeva sīho vā byaggho vā dīpi vā hanati, corā vā pana viluppanti ceva hananti ca; evameva atisaṇikaṃ manasikarontassa kammaṭṭhānaṃ pariyosānaṃ na gacchati, antarāva osakkitaṃ hoti.

Tasmā nātisīghaṃ nātisaṇikaṃ ekadivasaṃ tiṃsavāre manasikātabbaṃ; pātova dasa vāre, majjhanhike dasavāre, sāyanhe dasa vāre sajjhāyo kātabbo, no kātuṃ na vaṭṭati. Yathā hi pātova uṭṭhāya mukhaṃ no dhovituṃ na vaṭṭati, khādanīyaṃ bhojanīyaṃ no khādituṃ no bhuñjituṃ na vaṭṭati; etaṃ pana vaṭṭeyya; idameva ekantena no kātuṃ na vaṭṭati; karonto mahantaṃ atthaṃ gahetvā tiṭṭhati. Yathā hi ekassa purisassa tīṇi khetṭāni; ekaṃ khettaṃ aṭṭhakumbhaṃ deti, ekaṃ soḷasa, ekaṃ dvattiṃsa; tena tīṇipi khetṭāni paṭijaggituṃ asakkontena dve chaḍḍetvā ekaṃ dvattiṃsakumbhadāyakaṃ eva paṭijaggitaṃ; tattheva kasanavapananiddānādīni kātabbāni; tadevassa itaresu dvīsu uṭṭhānakadāyaṃ dassati; evameva sesaṃ mukhadhovanādikammaṃ chaḍḍetvāpi ettheva kammaṃ kātabbaṃ, no kātuṃ na vaṭṭati. Karonto mahantaṃ atthaṃ gaṇhitvā tiṭṭhatīti ettāvatā majjhimā paṭipadā nāma kathitā.

Evam paṭipannenāpi vikkhepo paṭibāhitaṃ. Kammaṭṭhānañhi vissajjetvā citte bahiddhā vikkhepaṃ gacchante kammaṭṭhānato parihāyati, vaṭṭabhayaṃ samatikkamituṃ na sakkoti. Yathā hi eko puriso saḥassuddhāraṃ sādhetvā vaḍḍhiṃ labhitvā addhānaṃ paṭipanno antarāmagge kumbhīlamakaragāharakkhasasamuṭṭhitāya gambhīragirikandarāya upari atthataṃ ekapadikaṃ daṇḍakasetuṃ āruya gacchanto akkamanapadaṃ vissajjetvā ito cito ca olovento paripatitvā kumbhīlādibhattaṃ hoti, evameva ayampi kammaṭṭhānaṃ vissajjetvā sacitte bahiddhā vikkhepaṃ gacchante kammaṭṭhānato parihāyati, vaṭṭabhayaṃ samatikkamituṃ na sakkoti.

Tatridaṃ opammasaṃsandanaṃ - purisassa saḥassuddhāraṃ sādhetvā vaḍḍhiṃ laddhakālo viya hi imassa bhikkhuno ācariyasantike kammaṭṭhānassa uggahitakālo; antarā gambhīragirikandarā viya saṃsāro; tassa kumbhīlādīhi daṭṭhakālo viya vaṭṭamūlakāni mahādukkhāni; ekapadikadaṇḍakasetu viya imassa bhikkhuno sajjhāyavīthi; tassa purisassa ekapadikaṃ daṇḍakasetuṃ āruya akkamanapadaṃ vissajjetvā ito cito ca olokontassa paripatitvā kumbhīlādīnaṃ bhattabhāvaṃ āpannakālo viya imassa bhikkhuno kammaṭṭhānaṃ vissajjetvā bahiddhā vikkhittacittassa kammaṭṭhānato parihāyitvā vaṭṭabhayaṃ samatikkamituṃ asamattabhāvo veditabbo.

Tasmā kesā manasikātabbā. Kese manasikarivā cittuppādassa bahiddhā vikkhepaṃ paṭibāhitvā suddhacitteneva 'lomā nakhā dantā taco'ti manasikātabbāṃ. Evaṃ manasikaronto kammaṭṭhānato na parihāyati, vaṭṭabhayaṃ samatikkamati. Opammaṃ panettha tadeva parivattetvā veditabbāṃ. Sahassuddhāraṃ sādhetvā vaḍḍhiṃ labhitvā chekassa purisassa daṇḍakasetuṃ āruya nivāsanapārūpanaṃ saṃvidhāya dhātupatthaddhakāyaṃ katvā sotthinā paratīragamaṇaṃ viya chekassa bhikkhuno kese manasikarivā cittuppādassa bahiddhā vikkhepaṃ paṭibāhitvā suddhacitteneva 'lomā nakhā dantā taco'ti manasikarontassa kammaṭṭhānato aparihāyitvā vaṭṭabhayaṃ samatikkamanaṃ veditabbāṃ.

Evaṃ bahiddhā vikkhepaṃ paṭibāhantenāpi heṭṭhā vuttanayeneva paṇṇattiṃ samatikkamanato manasikātabbāṃ. 'Kesā lomā'ti paṇṇattiṃ vissajjetvā 'paṭikūlaṃ paṭikūla'nti sati ṭhapetabbā. Paṭhamāyeva pana paṭikūlato na upaṭṭhāti. Yāva na upaṭṭhāti tāva paṇṇatti na vissajjetabbā. Yadā upaṭṭhāti tadā paṇṇattiṃ vissajjetvā 'paṭikūla'nti manasikātabbāṃ. Karontena ca heṭṭhā vuttanayeneva pañcahākārehi paṭikūlato manasikātabbā. Tacapañcakasmiñhi vaṇṇasaṇṭhānagandhāsayaśāsavaśeneva pañcavidhampi pāṭikūlyaṃ labbhati. Sesesupi yaṃ yaṃ labbhati, tassa tassa vasena manasikāro pavattetabbo.

Tattha kesādayo pañca koṭṭhāsā subhanimittaṃ rāgaṭṭhāniyaṃ itṭhārammaṇanti saṅkhaṃ gatā. Ye keci rajjanakasattā nāma, sabbe te imesu pañcasu koṭṭhāsesu rajjanti. Ayaṃ pana bhikkhu mahājanassa rajjanaṭṭhāne 'paṭikūla'nti appanaṃ pāpeti. Tattha appanāppattito paṭṭhāya parato akilamantova appanaṃ pāpuṇāti.

Tatridaṃ opammaṃ - yathā hi cheko dhanuggaho rājānaṃ ārādheta sataśassuṭṭhānakaṃ gāmaṇaṃ labhitvā sannaddhapañcāvudho tattha gacchanto antarāmagge dvattiṃsa core disvā tesu pañcacorajetṭhake ghāteyya; tesāṃ ghātitaḥkālato paṭṭhāya tesu dve ekamaggaṃ paṭipajjamānā nāma na honti; evaṃsāmpadamidaṃ datṭhabbāṃ. Dhanuggahassa rājānaṃ ārādheta gāmaṇaṃ laddhakālo viya hi imassa bhikkhuno ācariyasantike kammaṭṭhānaṃ uggaheta ṭhitakālo; dvattiṃsa corā viya dvattiṃsa koṭṭhāsā; pañca corajetṭhakā viya kesādayo pañca; corajetṭhakānaṃ ghātitaḥkālato viya imassa bhikkhuno sabbasattānaṃ rajjanaṭṭhāne tacapañcake 'paṭikūla'nti appanāya pāpitakālo; sesacorānaṃ pañippahāreṇeva palāyitaḥkālato viya sesakoṭṭhāsesu akilamantasēva appanāppatti veditabbā.

Evaṃ paṇṇattiṃ samatikkamantena ca anupubbamuñcanato manasikāro pavattetabbo - kese manasikarontena manasikaronteneva kesesu sāpekkhena hutvā lomesu sati pesetabbā. Yāva lomā na upaṭṭhahanti tāva 'kesā kesā'ti manasikātabbā. Yadā pana lomā upaṭṭhahanti tadā kese vissajjetvā lomesu sati upaṭṭhapetabbā. Evaṃ nakhādīsipi manasikāro pavattetabbo.

Tatridaṃ opammaṃ - yathā hi jalūkā gacchamānā yāva purato patitṭhaṃ na labhati tāva pacchato naṅguṭṭhena gahitaṭṭhānaṃ na muñcati; yadā pana purato patitṭhaṃ labhati tadā naṅguṭṭhaṃ ukkhipitvā mukhena gahitaṭṭhāne ṭhapeti; evameva kese manasikarontena manasikaronteneva kesesu sāpekkhena hutvā lomesu sati pesetabbā. Yāva lomā na upaṭṭhahanti tāva 'kesā kesā'ti manasikātabbā. Yadā lomā upaṭṭhahanti tadā kese vissajjetvā lomesu sati upaṭṭhapetabbā. Evaṃ nakhādīsipi manasikāro pavattetabbo.

Evam pavattentena appanā hotīti vuttamanasikāraḥkosallaṃ sampādetabbam.
Katham? Idañhi appanākammaṭṭhānaṃ manasikarontassa appanaṃ pāpuṇāti;
paṭhamamyeva tāva na upaṭṭhāti; anamataggasmiñhi saṃsāraṇaṃ ca
nānārammaṇesu vaḍḍhitam cittaṃ ‘kesā’ti āvajjitamatte sajjhāyasotānusārena
gantvā matthaluṅge patiṭṭhāti. ‘Matthaluṅga’nti āvajjitamatte sajjhāyasotānusārena
āgantvā kesesu patiṭṭhāti. Manasikarontassa manasikarontassa pana so so koṭṭhāso
upaṭṭhāti. Sati samādhināpi tiṭṭhamānā pavattati. Tena yo yo koṭṭhāso adhikataṃ
upaṭṭhāti tattha tattha dviguṇena yogaṃ katvā appanā pāpetabbā. Evam appanāya
pāpitakālato paṭṭhāya sesakoṭṭhāsesu akilamanto appanaṃ pāpeti. Tattha
tālavanamakkaṭova opammaṃ.

Apicettha evampi yojanā veditabbā - dvattiṃsatālakaḥsmiñhi tālavane makkaṭo
paṭivasati. Taṃ gahetukāmo luddo koṭiyam ṭhitatālamūle ṭhatvā ukkuṭṭhimakāsi.
Mānajātiko makkaṭo taṃ taṃ tālam laṅghitvā pariyaṇatāle aṭṭhāsi. Luddo tatthapi
gantvā ukkuṭṭhimakāsi. Makkaṭo puna tatheva purimatāle patiṭṭhāsi. So aparāparaṃ
anubandhiyamāno kilamanto tassa tasseeva tālassa mūle ṭhatvā ukkuṭṭhukkuṭṭhikāle
uṭṭhahitvā gacchanto gacchanto atikilamanto ekassa tālassa makuḷapaṇṇasūciṃ
daḥham gahetvā dhanukoṭiyā vijjhivā gaṇhantopi na palāyati.

Tattha dvattiṃsa tālā viya dvattiṃsa koṭṭhāsā; makkaṭo viya cittaṃ; luddo viya
yogāvacaro; luddena tālamūle ṭhatvā ukkuṭṭhikāle mānajātikassa makkaṭassa
palāyivā pariyaṇatikoṭiyam ṭhitakālo viya anamatagge saṃsāraṇaṃ ca
nānārammaṇesu vaḍḍhitacittassa ‘kesā’ti āvajjitamatte sajjhāyasotānusārena gantvā
matthaluṅge patiṭṭhānaṃ; pariyaṇatikoṭiyam ṭhatvā ukkuṭṭhe orimakotiṃ
āgamanakālo viya ‘matthaluṅga’nti āvajjitamatte sajjhāyasotānusārena gantvā
kesesu patiṭṭhānaṃ; aparāparaṃ anubandhiyamānassa kilamantassa
ukkuṭṭhukkuṭṭhiṭṭhāne uṭṭhānakālo viya manasikarontassa manasikarontassa tasmim
tasmim koṭṭhāse upaṭṭhahante satiyā patiṭṭhāya patiṭṭhāya gamanaṃ; dhanukoṭiyā
vijjhivā gaṇhantassāpi apalāyanakālo viya yo koṭṭhāso adhikataṃ upaṭṭhāti,
tasmim dviguṇam manasikāraṃ katvā appanāya pāpanaṃ.

Tattha appanāya pāpitakālato paṭṭhāya sesakoṭṭhāsesu akilamantova appanaṃ
pāpessati. Tasmā ‘paṭikūlaṃ paṭikūla’nti punappunaṃ āvajjitabbam
samannāharitabbam, takkāhataṃ vitakkāhataṃ kātabbam. Evam karontassa cattāro
khandhā paṭikūlārammaṇā honti, appanaṃ pāpuṇāti. Pubbhāgacittāni
parikammaupacārasaṅkhātāni savitakkasavicārānīti sabbaṃ heṭṭhā vuttasadisameva.
Ekaṃ pana koṭṭhāsaṃ manasikarontassa ekameva paṭhamajjhānaṃ nibbattati.
Pāṭiyekkaṃ manasikarontassa dvattiṃsa paṭhamajjhānāni nibbattanti. Hatthe
gahitapañhāvatthu pākatikameva.

So taṃ nimittanti so bhikkhu taṃ kammaṭṭhānanimittaṃ. Āsevatīti sevati bhajati.
Bhāvetīti vaḍḍheti. Bahulīkarotīti punappunaṃ karoti. Svāvatthitaṃ vavatthapetīti
suvavatthitaṃ karoti. Bahiddhā kāye cittaṃ upasaṃharatīti evam katvā bahiddhā
parassa kāye attano cittaṃ upasaṃharati ṭhapeti peseti.

Atthissa kāyeti atthi assa kāye. Ajjhatabhiddhākāye cittaṃ upasaṃharatīti kālena
attano kālena paresaṃ kāye cittaṃ upanāmeti. Atthi kāyeti idaṃ yasmā na ekantena
attano kāyo nāpi parasseva kāyo adhippeto, tasmā vuttaṃ. Ettha pana attano
jīvamānakasaṃsāre ‘paṭikūla’nti parikammaṃ karontassa appanāpi upacāraṃpi jāyati.
Parassa jīvamānakasaṃsāre ‘paṭikūla’nti manasikarontassa neva appanā jāyati, na

upacāraṃ. Nanu ca dasasu asubhesu ubhayampetaṃ jāyatīti? Āma, jāyati. Tāni hi anupādinnaṃ apakakkhe t̥hitāni. Tasmā tattha appanāpi upacāraṃpi jāyati. Idaṃ pana upādinnaṃ apakakkhe t̥hitāṃ. Tenevettha ubhayampetaṃ na jāyati. Asubhānupassanāsaṅkhātā pana vipassanābhāvanā hotīti veditabbā. Imasmiṃ pabbe kiṃ kathitanti? Samathavipassanā kathitā.

Idānettha evaṃ sabbāṃ manasikārasādhāraṇāṃ pakiṇṇakaṃ veditabbāṃ. Etesaṅhi -

Nimittato lakkhaṇato, dhātuto atha suññato;
Khandhādito ca viññeyyo, kesādīnaṃ vinicchayo.

Tattha ‘nimittato’ti dvattiṃsākāre saṭṭhisataṃ nimittāni, yesaṃ vasena yogāvacaro dvattiṃsākāraṃ koṭṭhāsato pariggaṇhāti, seyyathidaṃ - kesassa vaṇṇanimittaṃ, saṅghānanimittaṃ, disānimittaṃ, okāsanimittaṃ, paricchedanimitanti pañca nimittāni honti. Lomādīsupi eseṃ nayo.

‘Lakkhaṇato’ti dvattiṃsākāre aṭṭhavīsatisataṃ lakkhaṇāni honti, yesaṃ vasena yogāvacaro dvattiṃsākāraṃ lakkhaṇato manasikaroti, seyyathidaṃ - kese thaddhattalakkhaṇaṃ, ābandhattalakkhaṇaṃ, uṇhattalakkhaṇaṃ, vitthambhanalakkhaṇanti cattāri lakkhaṇāni honti. Lomādīsupi eseṃ nayo.

‘Dhātuto’ti dvattiṃsākāre “catudhāturo ayaṃ, bhikkhu, puriso”ti vuttāsu dhātūsu aṭṭhavīsatisataṃ dhātuyo honti, yāsaṃ vasena yogāvacaro dvattiṃsākāraṃ dhātuto pariggaṇhāti, seyyathidaṃ - kese kakkhaḷatā pathavīdhātu, ābandhanatā āpodhātu, uṇhatā tejodhātu, vitthambhanatā vāyodhātūti catasso dhātuyo honti. Lomādīsupi eseṃ nayo.

‘Suññato’ti dvattiṃsākāre channavuti suññatā honti, yāsaṃ vasena yogāvacaro dvattiṃsākāraṃ suññato vipassati, seyyathidaṃ - kesā suññā attena vā attaniyena vā niccena vā dhuvena vā sassatena vā avipariṇāmadhammena vāti. Kese tāva attasuññatā, attaniyasuññatā, niccabhāvasuññatāti tisso suññatā honti. Lomādīsupi eseṃ nayo.

‘Khandhādito’ti dvattiṃsākāre kesādīsū khandhādivasena pariggayhamānesu kesā kati khandhā honti, kati āyatanāni, kati dhātuyo, kati saccāni, kati satipaṭṭhānānītiādīnā nayena pettha vinicchayo viññātabbo.

357. Evaṃ ajjhattādibhedato tividhena kāyānupassanaṃ vitthārato dassetvā idāni “kāyānupassī viharati ātāpī sampajāno”tiādīni padāni bhājetvā dassetuṃ anupassītiādi āraddhaṃ. Tattha yāya anupassanāya kāyānupassī nāma hoti, taṃ dassetuṃ tattha katamā anupassanā? Yā paññā pajānanātiādi vuttaṃ. Ātāpītiādīsupi eseṃ nayo.

Tattha paññā pajānanātiādīni heṭṭhā cittuppādaṃ kaṇḍavaṇṇanāyaṃ vuttanayeneva veditabbāni. Upetotiādīni sabbāni aññamaññavevacanāni. Apica āsevanavasena upeto, bhāvanāvasena suṭṭhu upetoti samupeto. Upāgato samupāgato, upapanno sampannoti imesupi dvīsū dukesu ayameva nayo. Bahulīkāravasena pana samannāgatoti evamettha yojanā veditabbā. Iminā ātāpena upetoti ādīsupi eseṃ nayo.

Viharatīti pade ‘tattha katamo vihāro’ti puccham akatvā puggalādhiṭṭhānāya desanāya desento iriyatītiādimāha. Tassattho - catunnam iriyāpathānam aññatarasamaṅgibhāvato iriyati. Tehi iriyāpathacatukkehi kāyasakaṭavattanena vattati. Ekam iriyāpathadukkham aparena iriyāpathena bādhitvā ciraṭṭhitikabhāvena sarīrakkhanato pāleti. Ekasmiṃ iriyāpathe asaṇṭhahitvā sabbiriyāpathavatanato yapeti. Tena tena iriyāpathena tathā tathā kāyassa yāpanato yāpeti. Cirakālavattāpanato carati. Iriyāpathena iriyāpatham vicchinditvā jīvitaharaṇato viharati.

362. Sveva kāyo lokoti yasmim kāye kāyānupassī viharati, sveva kāyo lujjanapalujjanaṭṭhena loko. Yasmā panassa kāye pahīyamānam abhijjhādomanassam vedanādīsupi pahīyati eva, tasmā pañcapi upādānakkhandhā lokoti vuttam.

Santātiādīsupi nirodhavasena santatāya santā. Bhāvanāya samitattā samitā. Vatthupariññāya appavattivūpasamavasena vūpasantā. Nirodhasaṅkhātā attham gatāti atthaṅgatā. Punappunam nibbattiyā paṭibāhitattā ativiya attham gatāti abbatthāṅgatā. Appitāti vināsītā, appavattiyam ṭhapitātipi attho. Byappitāti suvināsītā, ativiya appavattiyam ṭhapitātipi attho. Yathā puna na anvassavanti evam sositattā sositā. Suṭṭhu sositāti visositā, sukkhāpitāti attho. Vigatantā katāti byantī katā. Ettha ca anupassanāya kammaṭṭhānavihārena kammaṭṭhānikassa kāyapariharaṇam, ātāpena sammappadhānam, satisampajañña kammaṭṭhānapariharaṇupāyo; satiyā vā kāyānupassanāvasena paṭiladdho samatho, sampajañña vipassanā, abhijjhādomanassavinayena bhāvanāphalam vuttanti veditabbam.

Kāyānupassanāniddesavaṇṇanā niṭṭhitā.

Vedanānupassanāniddesavaṇṇanā

363. Vedanānupassanāniddese pi heṭṭhā vuttasadisam vuttanayeneva veditabbam. Sukham vedanam vedayamānotiādīsu pana sukham vedananti kāyikam vā cetasikam vā sukham vedanam vedayamāno ‘aham sukham vedanam vedayāmī’ti pajānātīti attho. Tattha kāmam uttānaseyyakāpi dārakā thaññapivanādikāle sukham vedayamānā ‘sukham vedanam vedayāmā’ti pajānanti, na panetaṃ evarūpaṃ jānanaṃ sandhāya vuttam. Evarūpañhi jānanaṃ sattūpaladdhiṃ nappajahati, sattasaññaṃ na ugghāṭeti, kammaṭṭhānam vā satipaṭṭhānabhāvanā vā na hoti. Imassa pana bhikkhuno jānanaṃ sattūpaladdhiṃ pajahati, sattasaññaṃ ugghāṭeti, kammaṭṭhānañceva satipaṭṭhānabhāvanā ca hoti. ‘Idaṃhi ko vedayati, kassa vedanā, kiṃ kāraṇā vedanā’ti evam sampajānavediyanam sandhāya vuttam.

Tattha ko vedayati? Na koci satto vā puggalo vā vedayati. Kassa vedanāti? Na kassaci sattassa vā puggalassa vā vedanā. Kiṃ kāraṇā vedanāti? Vatthuārammaṇā ca panesā vedanā. Tasmā esa evam pajānāti - ‘taṃ taṃ sukhādīnam vatthum ārammaṇam katvā vedanāva vedayati; taṃ pana vedanāpavattiṃ upādāya ‘aham vedayāmī’ti vohāramattaṃ hotī’ti. Evam vatthum ārammaṇam katvā vedanāva vedayatiṭi sallakkhento ‘esa sukham vedanam vedayāmī’ti pajānātīti veditabbo, cittalapabbate aññataro thero viya.

Thero kira aphāsukakāle balavavedanāya nitthunanto aparāparam parivattati. Tameko daharo āha - “kataram vo, bhante, ṭhānam rujatī’ti? “Āvuso, pāṭiyekkam rujanaṭṭhānam nāma natthi; vatthum ārammaṇam katvā vedanāva vedayati’”ti.

“Evam jānanakālato paṭṭhāya adhivāsetum vaṭṭati no, bhante”ti. “Adhivāsemi, āvuso”ti. “Adhivāsanā, bhante, seyyo”ti. Thero adhivāsesi. Vāto yāva hadayā phālesi. Mañcake antāni rāsikatāni ahesum. Thero daharassa dassesi - “vaṭṭatāvuso, ettakā adhivāsanā”ti? Daharo tuṇhī ahosi. Thero vīriyasamādhim yojetvā saḥapaṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇitvā samasīsī hutvā parinibbāyi.

Yathā ca sukhaṃ, evaṃ dukkhaṃ...pe... nirāmiṣaṃ adukkhamasukhaṃ vedanaṃ vedayamāno ‘nirāmiṣaṃ adukkhamasukhaṃ vedanaṃ vedayāmī’ti pajānāti. Iti bhagavā rūpakammaṭṭhānaṃ kathetvā arūpakammaṭṭhānaṃ kathento vedanāvasena kathesi. Duvidhañhi kammaṭṭhānaṃ - rūpakammaṭṭhānaṃ arūpakammaṭṭhānañca; rūpapariggaho arūpapariggahotipi etadeva vuccati. Tattha bhagavā rūpakammaṭṭhānaṃ kathento saṅkhepamanasikāravasena vā vitthāramanasikāravasena vā catudhātuvavatthānaṃ kathesi. Tadubhayampi visuddhimagge sabbākārato dassitameva.

Arūpakammaṭṭhānaṃ pana kathento yebhuyyena vedanāvasena kathesi. Tividho hi arūpakammaṭṭhāne abhiniveso - phassavasena, vedanāvasena, cittavasenāti. Kathaṃ? Ekaccassa hi saṃkhittena vā vitthārena vā pariggahite rūpakammaṭṭhāne tasmim ārammaṇe cittacetāsikānaṃ paṭhamābhinipāto taṃ ārammaṇaṃ phusanto uppajjamāno phasso pākaṭo hoti. Ekaccassa taṃ ārammaṇaṃ anubhavanti uppajjamānā vedanā pākaṭā hoti. Ekaccassa taṃ ārammaṇaṃ pariggahetvā vijānantaṃ uppajjamānaṃ viññāṇaṃ pākaṭaṃ hoti.

Tattha yassa phasso pākaṭo hoti, sopi ‘na kevalaṃ phassova uppajjati; tena saddhim tadevārammaṇaṃ anubhavamānā vedanāpi uppajjati, sañjānamānā saññāpi, cetayamānā cetanāpi, vijānanamānaṃ viññāṇampi uppajjati’ti phassapañcamakeva pariggaṇhāti. Yassa vedanā pākaṭā hoti, sopi ‘na kevalaṃ vedanāva uppajjati; tāya saddhim tadevārammaṇaṃ phusamāno phassopi uppajjati, sañjānanamānā saññāpi, cetayamānā cetanāpi, vijānanamānaṃ viññāṇampi uppajjati’ti phassapañcamakeva pariggaṇhāti. Yassa viññāṇaṃ pākaṭaṃ hoti, sopi ‘na kevalaṃ viññāṇameva uppajjati; tena saddhim tadevārammaṇaṃ phusamāno phassopi uppajjati, anubhavamānā vedanāpi, sañjānanamānā saññāpi, cetayamānā cetanāpi uppajjati’ti phassapañcamakeva pariggaṇhāti.

So ‘ime phassapañcamakā dhammā kiṃnissitā’ti upadhārento ‘vatthunissitā’ti pajānāti. Vatthu nāma karajakāyo; yaṃ sandhāya vuttaṃ “idañca pana me viññāṇaṃ etthasitaṃ, etthapaṭibaddha”nti. So atthato bhūtāni ceva upādārūpāni ca. Evamettha vatthu rūpaṃ, phassapañcamakā nāmantī nāmarūpameva passati. Rūpañcettha rūpakkhando, nāmaṃ cattāro arūpino khandhāti pañcakkhandhamattaṃ hoti. Nāmarūpavinimuttā hi pañcakkhandhā pañcakkhandhavinimuttaṃ vā nāmarūpaṃ natthi.

So ‘ime pañcakkhandhā kiṃhetukā’ti upaparikkhanto ‘avijjādihetukā’ti passati; tato paccayo ceva paccayuppannañca idaṃ; añño satto vā puggalo vā natthi; suddhasaṅkhārapuñjamattamevāti sappaccayanāmarūpavasenava tilakkhaṇaṃ āropetvā vipassanāpaṭipāṭiyā ‘aniccaṃ dukkhaṃ anattā’ti sammāsanto vicarati. So ‘ajja ajjā’ti paṭivedhaṃ ākaṅkhamāno tathārūpe divase utusappāyaṃ, puggalasappāyaṃ, bhojanasappāyaṃ, dhammasavanasappāyaṃ vā labhitvā ekapallaṅkena nisinnova vipassanaṃ matthakaṃ pāpetvā arahatte patiṭṭhāti. Evaṃ imesaṃ tiṇṇampi janānaṃ yāva arahattā kammaṭṭhānaṃ kathitaṃ hoti.

Idha pana bhagavā arūpakammaṭṭhānaṃ kathento vedanāvasena kathesi. Phassavasena vā hi viññānavasena vā kathiyamānaṃ na pākaṭaṃ hoti, andhakāraṃ viya khāyati. Vedanāvasena pana pākaṭaṃ hoti. Kasmā? Vedanānaṃ uppattipākaṭatāya. Sukhadukkhavedanānañhi uppatti pākaṭā. Yadā sukhaṃ uppajjati, sakalasarīraṃ khobhentaṃ maddantaṃ pharamānaṃ abhisandayamānaṃ satadhotasappiṃ khādāpayantaṃ viya, satapākatelaṃ makkhāpayamānaṃ viya, udakaghaṭasahassena pariāhaṃ nibbāpayamānaṃ viya, ‘aho sukhaṃ! Aho sukhanti!’ Vācaṃ nicchārayamānameva uppajjati. Yadā dukkhaṃ uppajjati, sakalasarīraṃ khobhentaṃ maddantaṃ pharamānaṃ abhisandayamānaṃ tattaphālaṃ pavesentaṃ viya, vilīnatambalohena āsiñcantaṃ viya, sukkhatiṇavanappatimhi araññe dāruukkākālāpaṃ pakkhipamānaṃ viya ‘aho dukkhaṃ! Aho dukkhanti!’ Vipplāpayamānameva uppajjati. Iti sukhadukkhavedanānaṃ uppatti pākaṭā hoti.

Adukkhamasukhā pana duddīpanā andhakārā avibhūtā. Sā sukhadukkhānaṃ apagame sātāsātapaṭikkhepavasena majjhataṭṭhārabhūtā adukkhamasukhā vedanāti nayato gaṇhantassa pākaṭā hoti. Yathā kiṃ? Antarā piṭṭhipāsāṇaṃ āruhitvā palāyantassa migassa anupathaṃ gacchanto migaluddako piṭṭhipāsāṇassa orabhāge aparabhāgepi padaṃ disvā majjhe apassantopi ‘ito āruḷho, ito oruḷho, majjhe piṭṭhipāsāṇe iminā padesena gato bhavissati’ti nayato jānāti. Evaṃ āruḷhaṭṭhāne padaṃ viya hi sukhāya vedanāya uppatti pākaṭā hoti; oruḷhaṭṭhāne padaṃ viya dukkhāya vedanāya uppatti pākaṭā hoti. ‘Iti āruḷho, ito oruḷho, majjhe evaṃ gato’ti nayato gahaṇaṃ viya sukhadukkhānaṃ apagame sātāsātapaṭikkhepavasena majjhataṭṭhārabhūtā adukkhamasukhā vedanāti nayato gaṇhantassa pākaṭā hoti.

Evaṃ bhagavā paṭhamam rūpakammaṭṭhānaṃ kathetvā pacchā arūpakammaṭṭhānaṃ kathento vedanāvasena vinivattetvā dassesi; na kevalaṇca idheva evaṃ dasseti, dīghanikāyamhi mahānidāne, sakkapañhe, mahāsatiṭṭhāne, majjhimanikāyamhi satiṭṭhāne ca cūḷaṇḥāsāṅkhaye, mahāṇḥāsāṅkhaye, cūḷavedalle, mahāvedalle, raṭṭhapālasutte, māgaṇḍiyasutte, dhātuviḥhaṇḍe, āneñjasappāye, saṃyuttanikāyamhi cūḷanidānasutte, rukkhopame, parivīmaṃsanāsutte, sakale vedanāsaṃyutteti evaṃ anekesu suttesu paṭhamam rūpakammaṭṭhānaṃ kathetvā pacchā arūpakammaṭṭhānaṃ vedanāvasena vinivattetvā dassesi. Yathā ca tesu tesu, evaṃ imasmimpi satiṭṭhānaviḥhaṇḍe paṭhamam rūpakammaṭṭhānaṃ kathetvā pacchā arūpakammaṭṭhānaṃ vedanāvasena vinivattetvā dassesi.

Tattha sukhaṃ vedanantiādīsu ayaṃ aparopi pajānanapariyāyo -sukhaṃ vedanaṃ vedayāmīti pajānātīti sukhavedanākkhaṇe dukkhāya vedanāya abhāvato sukhaṃ vedanaṃ vedayamāno ‘sukhaṃ vedanaṃ vedayāmī’ti pajānāti. Tena yā pubbe bhūtapubbā dukkhā vedanā, tassā idāni abhāvato imissā ca sukhāya ito paṭhamam abhāvato vedanā nāma aniccā addhuvā vipariṇāmadhammāti itiha tattha sampajāno hoti. Vuttampi cetam bhagavatā -

“Yasmiṃ, aggivessana, samaye sukhaṃ vedanaṃ vedeti, neva tasmīṃ samaye dukkhaṃ vedanaṃ vedeti, na adukkhamasukhaṃ vedanaṃ vedeti, sukhaṃyeva tasmīṃ samaye vedanaṃ vedeti. Yasmiṃ, aggivessana, samaye dukkhaṃ...pe... adukkhamasukhaṃ vedanaṃ vedeti, neva tasmīṃ samaye sukhaṃ vedanaṃ vedeti, na dukkhaṃ vedanaṃ vedeti, adukkhamasukhaṃyeva tasmīṃ samaye vedanaṃ vedeti. Sukhāpi kho, aggivessana, vedanā aniccā saṅkhatā paṭiccasamuppannā khayadhammā vayadhammā virāgadhammā nirodhadhammā. Dukkhāpi kho...pe...

adukkhamasukhāpi kho, aggivessana, vedanā aniccā saṅkhatā...pe...
 nirodhadhammā. Evaṃ passaṃ, aggivessana, sutavā ariyasāvako sukhāyapi
 vedanāya nibbindati, dukkhāyapi vedanāya nibbindati, adukkhamasukhāyapi
 vedanāya nibbindati, nibbindaṃ virajjati, virāgā vimuccati, vimuttasmiṃ vimuttamiti
 ñāṇaṃ hoti; ‘khīṇā jāti, vusitaṃ brahmacariyaṃ, kataṃ karaṇīyaṃ, nāparaṃ
 itthattāyā’ti pajānāti’”ti.

Sāmisam vā sukhantiādīsu sāmīsā sukhā nāma pañcakāmaguṇāmisaniissitā cha
 gehassitasomanassavedanā; nirāmisā sukhā nāma cha
 nekkhammassitasomanassavedanā; sāmīsā dukkhā nāma cha
 gehassitadomanassavedanā; nirāmisā dukkhā nāma cha
 nekkhammassitadomanassavedanā; sāmīsā adukkhamasukhā nāma cha
 gehasitaupekkhāvedanā; nirāmisā adukkhamasukhā nāma cha
 nekkhammassitaupekkhāvedanā. Tāsaṃ vibhāgo uparipaṇṇāse pāḷiyaṃ āgatoyeva.
 So taṃ nimittanti so taṃ vedanānimittaṃ. Bahiddhā vedanāsūti parapuggalassa
 vedanāsu. Sukhaṃ vedanaṃ vedayamānanti parapuggalaṃ sukhavedanaṃ
 vedayamānaṃ. Ajjhatabhiddhāti kālena attano kālena parassa vedanāsu cittaṃ
 upasaṃharati. Imasmiṃ vāre yasmā neva attā, na paro niyamito; tasmā
 vedanāpariggahamattameva dassetuṃ “idha bhikkhu sukhaṃ vedanaṃ sukhā
 vedanā”tiādi vuttaṃ. Sesamettha uttānameva. Imasmiṃ pana pabbe
 suddhavipassanāva kathitāti.

Vedanānupassanāniddesavaṇṇanā niṭṭhitā.

Cittānupassanāniddesavaṇṇanā

365. Cittānupassanāniddesepi heṭṭhā vuttasadiṣaṃ vuttanayeneva veditabbaṃ.
 Sarāgaṃ vā cittantiādīsu pana sarāganti aṭṭhavidhaṃ lobhasahagataṃ. Vītarāganti
 lokiyakusalābyākataṃ. Idaṃ pana yasmā sammāsanaṃ na dhammasamodhānaṃ,
 tasmā idha ekapadepe lokuttaraṃ na labbhati. Yasmā pahānekaṭṭhavasena rāgādīhi
 saha vattanti pahīyanti, tasmā dvīsu padesu nippariyāyena na labbhanti na gahitāni.
 Sesāni cattāri akusalacittāni neva purimapadaṃ, na pacchimapadaṃ bhajanti.
 Sadosanti duvidhaṃ domanassasahagataṃ. Vītadosanti lokiyakusalābyākataṃ.
 Sesāni dasa akusalacittāni neva purimapadaṃ, na pacchimapadaṃ bhajanti.
 Samohanti vicikicchāsahagatañceva uddhaccasahagatañcāti duvidhaṃ. Yasmā pana
 moho sabbākusalesu uppajjati, tasmā sesānīpi idha vaṭṭanti eva. Imasmiṃ yeva hi
 duke dvādasākusalacittāni pariyādiṇṇānīti. Vītamohanti lokiyakusalābyākataṃ.
 Saṃkhittanti thinamiddhānupatitaṃ. Etañhi saṅkuṭṭacittaṃ nāma. Vikkhittanti
 uddhaccasahagataṃ. Etañhi pasaṭacittaṃ nāma.

Mahaggatanti rūpāvacaraṃ arūpāvacarañca. Amahaggatanti kāmāvacaraṃ.
 Sauttaranti kāmāvacaraṃ. Anuttaranti rūpāvacarañca arūpāvacarañca. Tatrāpi
 sauttaraṃ rūpāvacaraṃ, anuttaraṃ arūpāvacarameva. Samāhitanti yassa
 appanāsamādhī upacārasamādhī vā atthi. Asamāhitanti ubhayasamādhivirahitaṃ.
 Vimuttanti tadanāgavikkhambhanavimuttihi vinimuttaṃ. Avimuttanti
 ubhayavimuttirahitaṃ; samucchedapaṭippassaddhinissaraṇavimuttīnaṃ pana idha
 okāsova natthi. Sarāgamassa cittanti sarāgaṃ assa cittaṃ. Sesam heṭṭhā
 vuttanayattā uttānatthameva. Imasmimpi pabbe suddhavipassanāva kathitāti.

Cittānupassanāniddesavaṇṇanā niṭṭhitā.

367. Ettāvatā yasmā kāyānupassanāya rūpakkhandhapariggahova kathito, vedanānupassanāya vedanākkhandhapariggahova cittānupassanāya viññāṇakkhandhapariggahova tasmā idāni sampayuttadhammasīsenā saññāsaṅkhārakkhandhapariggahampi kathetuṃ dhammānupassanaṃ dassento kathaṇca bhikkhūtiādimāha. Tattha santanti abhiṇhasamudācārasena saṃvijjamānaṃ. Asantanti asamudācārasena vā pahīnattā vā avijjamānaṃ. Yathā cāti yena kāraṇena kāmacchandassa uppādo hoti. Taṇca pajānātīti taṇca kāraṇaṃ pajānāti. Iminā nayena sabbapadesu attho veditabbo.

Tattha subhanimitte ayonisomanasikārena kāmacchandassa uppādo hoti. Subhanimittaṃ nāma subhampi subhanimittaṃ, subhārammaṇampi subhanimittaṃ. Ayonisomanasikāro nāma anupāyamanasikāro uppathamanasikāro, anicce niccanti vā dukkhe sukhanti vā anattani attāti vā asubhe subhanti vā manasikāro. Taṃ tattha bahulaṃ pavattayato kāmacchando uppajjati. Tenāha bhagavā -

“Atthi, bhikkhave, subhanimittaṃ. Tattha ayonisomanasikārabahulīkāro - ayamāhāro anuppannassa vā kāmacchandassa uppādāya, uppannassa vā kāmacchandassa bhiyyobhāvāya vepullāyā”ti.

Asubhanimitte pana yonisomanasikārenassa pahānaṃ hoti. Asubhanimittaṃ nāma asubhampi asubhanimittaṃ, asubhārammaṇampi asubhanimittaṃ. Yonisomanasikāro nāma upāyamanasikāro pathamanasikāro, anicce aniccanti vā dukkhe dukkhanti vā anattani anattāti vā asubhe asubhanti vā manasikāro. Taṃ tattha bahulaṃ pavattayato kāmacchando pahīyati. Tenāha bhagavā -

“Atthi, bhikkhave, asubhanimittaṃ. Tattha yonisomanasikārabahulīkāro ayamanāhāro anuppannassa vā kāmacchandassa uppādāya, uppannassa vā kāmacchandassa bhiyyobhāvāya, vepullāyā”ti.

Apica cha dhammā kāmacchandassa pahānāya saṃvattanti - asubhanimittassa uggaho, asubhabhāvanānuyogo, indriyesu guttadvāratā, bhojane mattaññutā, kalyāṇamittatā, sappāyakathāti. Dasavidhañhi asubhanimittaṃ uggaṇhantassāpi kāmacchando pahīyati, bhāventassāpi; indriyesu pihitadvārassāpi; catunnaṃ pañcannaṃ ālopānaṃ okāse satī udakaṃ pivitvā yāpanasīlatāya bhojane mattaññunopi. Tena vuttaṃ -

“Cattāro pañca ālope, abhutvā udakaṃ pive;
Alaṃ phāsuvihārāya, pahitattassa bhikkhuno”ti.

Asubhakammikatissattherasadise asubhabhāvanārate kalyāṇamitte sevantassāpi kāmacchando pahīyati; ṭhānanisajjādīsū dasaasubhanissitasappāyakathāyapi pahīyati. Tena vuttaṃ “cha dhammā kāmacchandassa pahānāya saṃvattantī”ti. Imehi pana chahi dhammehi pahīnassa kāmacchandassa arahattamaggena āyatīṃ anuppādo hotīti pajānāti.

Paṭighanimitte ayonisomanasikārena pana byāpādassa uppādo hoti. Tattha paṭighampi paṭighanimittaṃ nāma; paṭighārammaṇampi paṭighanimittaṃ. Ayonisomanasikāro sabbattha ekalakkhaṇova. Taṃ tasmīṃ nimitte bahulaṃ

pavattayato byāpādo uppajjati. Tenāha bhagavā -

“Atthi, bhikkhave, paṭighanimittam. Tattha ayonisomanasikārabahulīkāro - ayamāhāro anuppannassa vā byāpādassa uppādāya, uppannassa vā byāpādassa bhiyyobhāvāya vepullāyā”ti.

Mettāya pana cetovimuttiyā yonisomanasikārenassa pahānaṃ hoti. Tattha mettāti vutte appanāpi upacāropi vaṭṭati; cetovimuttiṃ appanāva. Yonisomanasikāro vuttalakkhaṇova. Tam tattha bahulaṃ pavattayato byāpādo pahīyati. Tenāha bhagavā -

“Atthi, bhikkhave, mettācetovimutti. Tattha yonisomanasikārabahulīkāro - ayamāhāro anuppannassa vā byāpādassa uppādāya, uppannassa vā byāpādassa bhiyyobhāvāya, vepullāyā”ti.

Apica cha dhammā byāpādassa pahānāya saṃvattanti - mettānimittassa uggaho, mettābhāvanānuyogo, kammassakatāpaccavekkhaṇā, paṭisaṅkhānabahulīkatā, kalyāṇamittatā, sappāyakathāti. Odissakānodissakadisāpharaṇānañhi aññataravasena mettaṃ uggaṇhantassāpi byāpādo pahīyati. Odhiso anodhiso disāpharaṇavasena mettaṃ bhāventassāpi. ‘Tvaṃ etassa kuddho kiṃ karissasi, kimassa sīlādīni vināsetuṃ sakkhissasi? Nanu tvaṃ attano kammena āgantvā attano kammeneva gamissasi? Parassa kujjhaṇaṃ nāma vītaccitaṅgāratattaayosalākagūthādīni gahetvā parassa paharitukāmatāsadiṣaṃ hoti. Esopi tava kuddho kiṃ karissasi? Kiṃ te sīlādīni vināsetuṃ sakkhissasi? Esa attano kammenāgantvā attano kammeneva gamissati; appaṭicchitapaheṇakaṃ viya paṭivātakhittarajomuttā viya ca etassevesa kodho matthake patissatī’ti. Evaṃ attano ca parassa ca kammassakataṃ paccavekkhatopi, ubhayakammassakataṃ paccavekkhitvā paṭisaṅkhāne ṭhitassāpi, assaguttattherasadise mettābhāvanārate kalyāṇamitte sevantassāpi byāpādo pahīyati; ṭhānanisajjādīsu mettānissitasappāyakathāyapi pahīyati. Tena vuttaṃ “cha dhammā byāpādassa pahānāya saṃvattantī”ti. Imehi pana chahi dhammehi pahīnassa byāpādassa anāgāmaggena āyatīṃ anuppādo hotīti pajānāti.

Aratītiādīsu ayonisomanasikārena thinamiddhassa uppādo hoti. Aratī nāma ukkaṇṭhitatā. Tandī nāma kāyālasīyatā. Vijambhikā nāma kāyavināmanā. Bhattasammado nāma bhattamucchā bhattapariḷāho. Cetaso līnattaṃ nāma cittassa līnākāro. Imesu aratītiādīsu ayonisomanasikāraṃ bahulaṃ pavattayato thinamiddhaṃ uppajjati. Tenāha bhagavā -

“Atthi, bhikkhave, aratī tandī vijambhikā bhattasammado cetaso ca līnattaṃ. Tattha ayonisomanasikārabahulīkāro - ayamāhāro anuppannassa vā thinamiddhassa uppādāya, uppannassa vā thinamiddhassa bhiyyobhāvāya vepullāyā”ti.

Ārambhadhātuādīsu pana yonisomanasikārenassa pahānaṃ hoti. Ārambhadhātu nāma paṭhamārambhavīriyaṃ. Nikkamadhātu nāma kosajjato nikkhantattā tato balavataraṃ. Parakkamadhātu nāma paraṃ paraṃ ṭhānaṃ akkamanato tatopi balavataraṃ. Imasmiṃ tippabhede vīriye yonisomanasikāraṃ bahulaṃ pavattayato thinamiddhaṃ pahīyati. Tenāha bhagavā -

“Atthi, bhikkhave, ārambhadhātu, nikkamadhātu, parakkamadhātu. Tattha yonisomanasikārabahulīkāro - ayaṃāhāro anuppannassa vā thinamiddhassa uppādāya, uppannassa vā thinamiddhassa bhiyyobhāvāya, vepullāyā”ti.

Apica cha dhammā thinamiddhassa pahānāya saṃvattanti -atibhojane nimittaggāho, iriyāpathasamparivattanatā, ālokasaññāmanasikāro, abbhokāsavāso, kalyāṇamittatā, sappāyakathāti. Āharahatthaka bhuttavamitaka tatravaṭṭaka alaṃsāṭaka kākamāsakabhojanaṃ bhuñjitvā rattitṭhānadivāṭṭhāne nisinnassa hi samaṇadhammaṃ karoto thinamiddhaṃ mahāhatthī viya ottharantaṃ āgacchati. Catupañcaālopaokāsaṃ pana ṭhapetvā pānīyaṃ pivitvā yāpanasīlassa bhikkhuno taṃ na hotīti atibhojane nimittaṃ gaṇhantassāpi thinamiddhaṃ pahīyati. Yasmiṃ iriyāpathe thinamiddhaṃ okkamati tato aññaṃ parivattentassāpi, rattiṃ candālokaḍḍipālokaḍḍikāloke divā sūriyālokaṃ manasikarontassāpi, abbhokāse vasantassāpi, mahākassapattherasadise pahīnathinamiddhe kalyāṇamitte sevantassāpi thinamiddhaṃ pahīyati; ṭhānanisajjādīsū dhutaṅganissitasappāyakathāyapi pahīyati. Tena vuttaṃ “cha dhammā thinamiddhassa pahānāya saṃvattanti”ti. Imehi pana chahi dhammehi pahīnassa thinamiddhassa arahattamaggena āyatīṃ anuppādo hotīti pajānāti.

Cetaso avūpasame ayonisomanasikārena uddhaccakukkuccassa uppādo hoti. Avūpasamo nāma avūpasantākāro; uddhaccakukkuccamevetaṃ atthato. Tattha ayonisomanasikāraṃ bahulaṃ pavattayato uddhaccakukkuccaṃ uppajjati. Tenāha bhagavā -

“Atthi, bhikkhave, cetaso avūpasamo. Tattha ayonisomanasikārabahulīkāro - ayamāhāro anuppannassa vā uddhaccakukkuccassa uppādāya, uppannassa vā uddhaccakukkuccassa bhiyyobhāvāya vepullāyā”ti.

Samādhisaṅkhāte pana cetaso vūpasame yonisomanasikārenassa pahānaṃ hoti. Tenāha bhagavā -

“Atthi, bhikkhave, cetaso vūpasamo. Tattha yonisomanasikārabahulīkāro - ayaṃāhāro anuppannassa vā uddhaccakukkuccassa uppādāya, uppannassa vā uddhaccakukkuccassa bhiyyobhāvāya, vepullāyā”ti.

Apica cha dhammā uddhaccakukkuccassa pahānāya saṃvattanti - bahussutatā, paripucchakatā, vinaye pakataññutā, vuḍḍhasevitā, kalyāṇamittatā, sappāyakathāti. Bāhusaccenapi hi ekaṃ vā dve vā tayo vā cattāro vā pañca vā nikāye pālivasena ca atthavasena ca uggaṇhantassāpi uddhaccakukkuccaṃ pahīyati.

Kappiyākappiyaparipucchābahulassāpi, vinayapaññattiyaṃ ciṇṇavasībhāvatāya pakataññunopi, vuḍḍhe mahallakattthere upasaṅkamantassāpi, upālitttherasadise vinayadhare kalyāṇamitte sevantassāpi uddhaccakukkuccaṃ pahīyati; ṭhānanisajjādīsū kappiyākappiyanissitasappāyakathāyapi pahīyati. Tena vuttaṃ “cha dhammā uddhaccakukkuccassa pahānāya saṃvattanti”ti. Imehi pana chahi dhammehi pahīne uddhaccakukkuccassa arahattamaggena kukkuccassa anāgāmi maggena āyatīṃ anuppādo hotīti pajānāti.

Vicikicchāṭṭhānīyesu dhammesu ayonisomanasikārena vicikicchāya uppādo hoti. Vicikicchāṭṭhānīyā dhammā nāma punappunaṃ vicikicchāya kāraṇattā vicikicchāva. Tattha ayonisomanasikāraṃ bahulaṃ pavattayato vicikicchā uppajjati. Tenāha bhagavā -

“Atthi, bhikkhave, vicikicchāṭṭhānīyā dhammā. Tattha ayonisomanasikārabahulīkāro - ayamāhāro anuppannāya vā vicikicchāya uppādāya, uppannāya vā vicikicchāya bhiyyobhāvāya vepullāyā”ti.

Kusalādidhammesu yonisomanasikārena panassā pahānaṃ hoti. Tenāha bhagavā -

“Atthi, bhikkhave, kusalākusalā dhammā, sāvajjānavajjā dhammā, hīnappaṇītā dhammā, kaṇhasukkasappaṭibhāgā dhammā. Tattha yonisomanasikārabahulīkāro - ayamanāhāro anuppannāya vā vicikicchāya uppādāya, uppannāya vā vicikicchāya bhiyyobhāvāya, vepullāyā”ti.

Apica cha dhammā vicikicchāya pahānāya saṃvattanti - bahussutatā, paripucchakatā, vinaye pakataññutā, adhimokkhabahulatā, kalyāṇamittatā, sappāyakathāti. Bāhusaccenapi hi ekaṃ vā...pe... pañca vā nikāye pāḷivasena ca atthavasena ca uggaṇhantassāpi vicikicchā pahīyati. Tīṇi ratanāni ārabha paripucchābahulassāpi, vinaye ciṇṇavasībhāvassāpi, tīsu ratanesu okappaniyasaddhāsāṅkhātāadhimokkhabahulassāpi, saddhādhimutte vakkalittherasādise kalyāṇamitte sevantassāpi vicikicchā pahīyati. Ṭhānanissajjādīsu tiṇṇaṃ ratanānaṃ guṇanissitasappāyakathāyapi pahīyati. Tena vuttaṃ “cha dhammā vicikicchāya pahānāya saṃvattanti”ti. Imehi pana chahi dhammehi pahānāya vicikicchāya sotāpattimaggena āyatiṃ anuppādo hotīti pajānāti.

Nīvaraṇapabbavaṇṇanā.

Bojjhaṅgapabbavaṇṇanā

Bojjhaṅgapabbe santanti paṭilābhavasena vijjamānaṃ. Asantanti appaṭilābhavasena avijjamānaṃ. Yathā ca anuppannassātiādīsu pana satisambojjhaṅgassa tāva -

“Atthi, bhikkhave, satisambojjhaṅgaṭṭhānīyā dhammā. Tattha yonisomanasikārabahulīkāro - ayamāhāro anuppannassa vā satisambojjhaṅgassa uppādāya, uppannassa vā satisambojjhaṅgassa bhiyyobhāvāya vepullāya bhāvanāya pāripūriyā saṃvattatī”ti - evaṃ uppādo hoti. Tattha satiyeva satisambojjhaṅgaṭṭhānīyā dhammā. Yonisomanasikāro vuttalakkaṇoyeva. Taṃ tattha bahulaṃ pavattayato satisambojjhaṅgo uppajjati.

Apica cattāro dhammā satisambojjhaṅgassa uppādāya saṃvattanti - satisampajaññaṃ, muṭṭhassatipuggalaparivajjanatā, upaṭṭhitassatipuggalasevanatā, tadadhimuttatāti. Abhikkantādīsu hi sattasu ṭhānesu satisampajaññaṇa, bhattanikkhittakākasādise muṭṭhassatipuggale parivajjanena, tissadattattheraabhayaṭṭherasādise upaṭṭhitassatipuggale sevanena, ṭhānanisajjādīsu satisamuṭṭhāpanatthaṃ ninnapoṇapabbhāracittatāya ca satisambojjhaṅgo uppajjati. Evaṃ catūhi kāraṇehi uppannassa panassa arahattamaggena bhāvanāpāripūri hotīti pajānāti.

Dhammavicayasambojjhaṅgassa pana -

“Atthi, bhikkhave, kusalākusalā dhammā...pe... kaṇhasukkasappaṭibhāgā dhammā. Tattha yonisomanasikārabahulīkāro - ayamāhāro anuppannassa vā dhammavicayasambojjhaṅgassa uppādāya, uppannassa vā dhammavicayasambojjhaṅgassa bhiyyobhāvāya vepullāya bhāvanāya pāripūriyā saṃvattatī”ti -

Evaṃ uppādo hoti.

Apica satta dhammā dhammavicayasambojjhaṅgassa uppādāya saṃvattanti - paripucchakatā, vatthuvisadakiriyā, indriyasamattapaṭipādanā, duppaññapuggalaparivajjanā, paññavantapuggalasevanā, gambhīraññācariyapaccavekkhaṇā, tadadhimuttatāti. Tattha paripucchakatāti khandhadhātuāyatanaindriyabalabojjhaṅgamaggaṅgajhānasamathavipassanānaṃ atthasannissitaparipucchābahulatā. Vatthuvisadakiriyāti ajjhattikabāhirānaṃ vatthūnaṃ visadabhāvakaraṇaṃ. Yadā hissa kesanakhalomāni dīghāni honti, sarīraṃ vā ussannadosaṅceva sedamalamakkhitaṅca, tadā ajjhattikaṃ vatthu avisadaṃ hoti aparisuddhaṃ. Yadā pana cīvaraṃ jiṇṇaṃ kiliṭṭhaṃ duggandhaṃ hoti, senāsanaṃ vā uklāpaṃ, tadā bāhiraṃ vatthu avisadaṃ hoti aparisuddhaṃ. Tasmā kesādichedanena uddhaṃvirecanaadhovirecanādīhi sarīrasallahukabhāvakaraṇena, ucchādananhāpanena ca ajjhattikavatthu visadaṃ kātabbaṃ. Sūcikkammadhovanarajanaparibhaṇḍakaraṇādīhi bāhiraṃvatthu visadaṃ kātabbaṃ. Etasmiñhi ajjhattikabāhiraṃvatthumhi avisade uppannesu cittacetasisesu ñāṇampi avisadaṃ hoti aparisuddhaṃ; aparisuddhāni dīpakapallakavaṭṭitelāni nissāya uppannadīpasikhāya obhāso viya. Visade pana ajjhattikabāhiraṃvatthumhi uppannesu cittacetasisesu ñāṇampi visadaṃ hoti parisuddhāni dīpakapallakavaṭṭitelāni nissāya uppannadīpasikhāya obhāso viya. Tena vuttaṃ “vatthuvisadakiriyā dhammavicayasambojjhaṅgassa uppādāya saṃvattatī”ti.

Indriyasamattapaṭipādanā nāma saddhādīnaṃ indriyānaṃ samabhāvakaraṇaṃ. Sace hissa saddhindriyaṃ balavaṃ hoti, itarāni mandāni, tato vīriyindriyaṃ paggahakiccaṃ, satindriyaṃ upaṭṭhānakiccaṃ, samādhindriyaṃ avikkhepakiccaṃ, paññindriyaṃ dassanakiccaṃ kātuṃ na sakkoti. Tasmā taṃ dhammasabhāvapaccavekkhaṇena vā yathā vā manasikaroto balavaṃ jātaṃ, tathā amanasikārena hāpetabbaṃ. Vakkalittheravatthu cettha nidassanaṃ. Sace pana vīriyindriyaṃ balavaṃ hoti, atha neva saddhindriyaṃ adhimokkhakiccaṃ kātuṃ sakkoti, na itarāni itarakiccabhedā. Tasmā taṃ passaddhādibhāvanāya hāpetabbaṃ. Tatrāpi soṇattheravatthu dassetabbaṃ. Evaṃ sesesupi ekassa balavabhāve sati itaresaṃ attano kicesu asamatthatā veditabbā.

Visesato panettha saddhāpaññānaṃ samādhivīriyānaṃca samataṃ pasamsanti. Balavasaddho hi mandapañño muddhappasanno hoti, avatthusmiṃ paṣīdati. Balavapañño mandasaddho kerāṭikapakkhaṃ bhajati, bhesajjasamuṭṭhito viya rogo atekiccho hoti ‘cittuppadamatteneva kusalaṃ hotī’ti atidhāvitvā dānādīni puññāni akaronto niraye uppajjati. Ubhinnaṃ pana samatāya vatthusmiṃyeva paṣīdati. Balavasamādhimāna mandavīriyaṃ, samādhissa kosajjapakkhattā, kosajjaṃ adhibhavati. Balavavīriyaṃ mandasamādhimāna, vīriyassa uddhaccapakkhattā, uddhaccaṃ adhibhavati. Samādhi pana vīriyena saṃyojito kosajje patituṃ na labhati. Vīriyaṃ samādhinā saṃyojitaṃ uddhacce patituṃ na labhati. Tasmā tadubhayampi samaṃ kātabbaṃ. Ubhayasamatāya hi appanā hoti. Apica samādhikammikassa balavatīpi saddhā vaṭṭati. Evaṃ so saddahanto okappento appanaṃ pāpuṇissati.

Samādhipaññāsu pana samādhikammikassa ekaggatā balavatī vaṭṭati. Evañhi so appanaṃ pāpuṇāti. Vipassanākammikassa paññā balavatī vaṭṭati. Evañhi so lakkhaṇapaṭivedhaṃ pāpuṇāti. Ubhinnaṃ pana samatāya appanā hotiyeva. Sati pana sabbattha balavatī vaṭṭati. Sati hi cittaṃ uddhaccapakkhikānaṃ saddhāvīriyapaññānaṃ vasena uddhaccapātato, kosajjapakkhikena ca samādhinā

kosajjapātato rakkhati. Tasmā sā, loṇadhūpanaṃ viya sabbabyañjanesu, sabbakammikaamacco viya ca sabbarājakicesu, sabbattha icchitabbā. Tenāha “sati ca pana sabbatthikā vuttā bhagavatā. Kiṃ kāraṇā? Cittañhi satipaṭisaraṇaṃ, ārakkhapaccupaṭṭhānā ca sati; na vinā satiyā cittassa paggahaniggaho hotī”ti.

Duppaññapuggalaparivajjanā nāma khandhādibhede anogāḷhapaññānaṃ dummedhapuggalānaṃ ārakā parivajjanaṃ. Paññavantapuggalasevanā nāma samapaññāsalakkhaṇapariggāhikāya udayabbayapaññāya samannāgatapuggalasevanā. Gambhīraññācariyapaccavekkhaṇā nāma gambhīresu khandhādīsu pavattāya gambhīrapaññāya pabhedapaccavekkhaṇā. Tadadhimuttatā nāma ṭhānanisajjādīsu dhammavicayasambojjhaṅgasamuṭṭhāpanatthaṃ ninnapoṇapabbhāracittatā. Evaṃ uppannassa panassa arahattamaggena bhāvanāpāripūri hotīti pajānāti.

Vīriyasambojjhaṅgassa -

“Atthi, bhikkhave, ārambhadhātu nikkamadhātu parakkamadhātu. Tattha yonisomanasikārabahulīkāro - ayamāhāro anuppannassa vā vīriyasambojjhaṅgassa uppādāya, uppannassa vā vīriyasambojjhaṅgassa bhiyyobhāvāya vepullāya bhāvanāya pāripūriyā saṃvattatī”ti -

Evaṃ uppādo hoti.

Apica ekādasā dhammā vīriyasambojjhaṅgassa uppādāya saṃvattanti - apāyabhayapaccavekkhaṇatā, ānisaṃsadassāvitā, gamanavīthipaccavekkhaṇatā, piṇḍapātāpacāyanatā, dāyajjamahattapaccavekkhaṇatā, satthumahattapaccavekkhaṇatā, jātimahattapaccavekkhaṇatā, sabrahmacārimahattapaccavekkhaṇatā, kusītapuggalaparivajjanatā, āraddhavīriyapuggalasevanatā, tadadhimuttatāti.

Tattha nirayesu pañcavidhabandhanakammakāraṇato paṭṭhāya mahādukkhaṃ anubhavanakālepi, tiracchānayoniyā jālakkhipakumīnādīhi gahitakālepi, pācanakaṇṭakādippahārāvitunnassa pana sakaṭavahanādīkalepi, pettivisaye anekānīpi vassasahassāni ekaṃ buddhantarampi khuppipāsāhi āturībhūtakālepi, kālakañjikaasuresu satṭhihatthaasītiatthappamāṇena aṭṭhicammamatteneva attabhāvena vātātapādidukkhānubhavanakālepi na sakkā vīriyasambojjhaṅgaṃ uppādetuṃ. ‘Ayameva te, bhikkhu, kālo vīriyakaraṇāyā’ti evaṃ apāyabhayaṃ paccavekkhantassāpi vīriyasambojjhaṅgo uppajjati. ‘Na sakkā kusītena nava lokuttaradhammā laddhuṃ; āraddhavīriyeneva sakkā; ayamānisaṃso vīriyassā’ti evaṃ ānisaṃsadassāvinopi uppajjati. ‘Sabbabuddhapaccekaḥbuddhamahāsāvakeheva te gatamaggo gantabbo; so ca na sakkā kusītena gantu’nti evaṃ gamanavīthiṃ paccavekkhantassāpi uppajjati. ‘Ye taṃ piṇḍapātādīhi upaṭṭhahanti, ime te manussā neva ñātakā, na dāsakammakarā, nāpi taṃ nissāya ‘jīvissāmā’ti te paṇītāni piṇḍapātādīni denti; atha kho attano kārānaṃ mahapphalataṃ paccāsiṃsamānā denti. Satthārāpi ‘ayaṃ ime paccaye paribhuñjitvā kāyadaḷhībahulo sukhaṃ viharissatī’ti na evaṃ sampassatā tuyhaṃ paccayā anuññatā; atha kho ‘ayaṃ ime paribhuñjamāno samaṇadhammaṃ katvā vaṭṭadukkhato muccissatī’ti te paccayā anuññatā. So dāni tvaṃ kusīto viharanto na taṃ piṇḍapātaṃ apacāyissasi. Āraddhavīriyasēva hi piṇḍapātāpacāyanaṃ nāma hotīti evaṃ piṇḍapātāpacāyanaṃ paccavekkhantassāpi uppajjati, mahāmittattherassa viya.

Thero kira kassakaleṇe nāma paṭivasati. Tassa ca gocaragāme ekā mahāupāsikā theram puttam katvā paṭijaggati. Sā ekadivasam araṇṇam gacchantī dhītaram āha - “amma, asukasmim ṭhāne purāṇataṇḍulā, asukasmim khīram, asukasmim sappi, asukasmim phāṇitam. Tava bhātikassa ayyamittassa āgatakāle bhattam pacitvā khīrasappipphāṇitehi saddhim dehi, tvaṇca bhuñjeyyāsī”ti. “Tvam pana kim bhuñjissasi, amma”ti? “Aham pana hiyyo pakkam pārivāsikabhattam kañjiyena bhuttamhī”ti. “Divā kim bhuñjissasi, amma”ti? “Sākapaṇṇam pakkhipitvā kaṇataṇḍulehi ambilayāgum pacitvā ṭhapehi, amma”ti.

Thero cīvaram pārūpitvā pattam nīharantova tam saddam sutvā attānam ovadi - ‘mahāupāsikā kira kañjiyena pārivāsikabhattam bhuñji; divāpi kaṇapaṇṇambilayāgum bhuñjissati; tuyham atthāya pana purāṇataṇḍulādīni ācikkhati. Tam nissāya kho panesā neva khetam, na vatthum, na bhattam, na vattham paccāsīsatī; tisso pana sampattiyo patthayamānā deti. Tvam etissā tā sampattiyo dātum sakkhissasi, na sakkhissasīti? Ayam kho pana piṇḍapāto tayā sarāgena sadosena samohena na sakkā bhuñjitu’nti pattam thavikāya pakkhipitvā gaṇṭhikam muñcitvā nivattitvā kassakaleṇameva gantvā pattam heṭṭhāmañce cīvaram cīvaravamse ṭhapetvā ‘arahattam apāpuṇitvā na nikkhamissāmī’ti vīriyam adhiṭṭhahitvā nisīdi. Dīgharattam appamatto hutvā nivutthabhikkhu vipassanam vaḍḍhetvā purebhattameva arahattam patvā vīkassamānamiva padumam mahākhīṇāsavo sitam karontova nisīdi. Leṇadvāre rukkhamhi adhivatthā devatā -

“Namo te purisājaṇṇa, namo te purisuttama;
Yassa te āsavā khīṇā, dakkhiṇeyyosi mārisā”ti.

Udānam udānetvā - ‘bhante, piṇḍāya pavitṭhānam tumhādisānam arahantānam bhikkham datvā mahallakittiyo dukkhā muccissanti’ti āha.

Thero utṭhahitvā dvāram vivaritvā kālam olokento ‘pātoyevā’ti ṇatvā pattacīvaramādāya gāmaṃ pāvisi. Dārikāpi bhattam sampādetvā ‘idāni me bhātā āgamissati, idāni me bhātā āgamissatīti dvāram vivaritvā olokayamānā nisīdi. Sā, there gharadvāram sampatte, pattam gahetvā sappipphāṇitayojitassa khīrapīṇḍapātassa pūretvā hatthe ṭhapesi. Thero ‘sukham hotū’ti anumodanam katvā pakkāmi. Sāpi tam olokayamānā aṭṭhāsī.

Therassa hi tadā ativiya parisuddho chavivaṇṇo ahosi, vipasannāni indriyāni, mukham bandhanā muttatālapakkaṃ viya ativiya virocittha. Mahāupāsikā araṇṇā āgantvā - “kim, amma, bhātiko te āgato”ti pucchi. Sā sabbam tam pavattiṃ ārocesi. Upāsikā ‘ajja me puttassa pabbajitakiccaṃ matthakam patta’nti ṇatvā “abhīramati te, amma, bhātā buddhasāsane, na ukkaṇṭhatī”ti āha.

Mahantam kho panetam satthu dāyajjam yadidaṃ satta ariyadhanāni nāma. Tam na sakkā kusītena gahetum. Yathā hi vipaṭṭipannaṃ puttam mātāpitara ‘ayam amhākaṃ aputto’ti paribāhiraṃ karonti; so tesam accayena dāyajjam na labhati; evam kusītopi idaṃ ariyadhanadāyajjam na labhati, āradhaviyaya labhatīti dāyajjamahattam paccavekkhatopi uppajjati. ‘Mahā kho pana te satthā. Satthuno hi te mātukucchismim paṭisandhigaṇṇanakālepi abhinikkhamanepi abhisambodhiyampi dhammacakkapavattanayamapakāṭīhāriyadevorohanaāyusaṅkhāravossajjanesupi

parinibbānakālepi dasasahassilokadhātu kampittha. Yuttaṃ nu te evarūpassa satthuno sāsane pabbajitvā kusītena bhavitu’nti evaṃ satthumahattaṃ paccavekkhatopi uppajjati.

‘Jātiyāpi tvaṃ idāni na lāmakajātikosi; asambhinnāya mahāsammatapaveṇiyā āgate okkākarājavamse jāto; sirisuddhodanamahārājassa ca mahāmāyādeviyā ca nattā; rāhulabhaddassa kaniṭṭho. Tayā nāma evarūpena jinaputtena hutvā na yuttaṃ kusītena viharitu’nti evaṃ jātimahattaṃ paccavekkhatopi uppajjati.

‘Sāriputtamoggallānā ceva asītimahāsāvaka ca vīriyeneva lokuttaradhammaṃ paṭivijjhiṃsu. Tvaṃ etesaṃ sabrahmacārīnaṃ maggaṃ paṭipajjasi, nappaṭipajjasī’ti evaṃ sabrahmacārimahattaṃ paccavekkhatopi uppajjati.

Kucchiṃ pūretvā ṭhitaajagarasadiṣe viṣaṭṭhakāyikacetasikavīriye kusītapuggale parivajjentassāpi āraddhavīriye pahitatte puggale sevantassāpi ṭhānanisajjādīsu viriyuppādanatthaṃ ninnapoṇapabbhāracittassāpi uppajjati. Evaṃ uppannassa panassa arahattamaggena bhāvanāpāripūri hotīti pajānāti.

Pītisambojjhaṅgassa -

“Atthi, bhikkhave, pītisambojjhaṅgaṭṭhānīyā dhammā. Tattha yonisomanasikārabahulīkāro - ayamāhāro anuppannassa vā pītisambojjhaṅgassa uppādāya, uppannassa vā pītisambojjhaṅgassa bhiyyobhāvāya vepullāya bhāvanāya pāripūriyā saṃvattatī”ti -

Evaṃ uppādo hoti. Tattha pītiyeva pītisambojjhaṅgaṭṭhānīyā dhammā nāma. Tassā uppādakamanasikāro yonisomanasikāro nāma.

Apica ekādasa dhammā pītisambojjhaṅgassa uppādāya saṃvattanti - buddhānussati, dhammasaṅghasīlacāgadevatānussati, upasamānussati, lūkhapuggalaparivajjanatā, siniddhapuggalasevanatā, pasādanīyasuttantapaccavekkhaṇatā, tadadhimuttatāti.

Buddhaguṇe anussarantassāpi hi yāva upacārā sakalasarīraṃ pharamāno pītisambojjhaṅgo uppajjati; dhammasaṅghaguṇe anussarantassāpi, dīgharattaṃ akkhaṇḍaṃ katvā rakkhitaṃ catupārisuddhisīlaṃ paccavekkhantassāpi, gihino dasasīlaṃ pañcasīlaṃ paccavekkhantassāpi, dubbhikkhabhayādīsu paṇītaṃ bhojanaṃ sabrahmacārīnaṃ datvā ‘evaṃ nāma adamhā’ti cāgaṃ paccavekkhantassāpi, gihinopi evarūpe kāle sīlavantānaṃ dinnadānaṃ paccavekkhantassāpi, yehi guṇehi samannāgatā devatā devattaṃ pattā tathārūpānaṃ guṇānaṃ attani atthitaṃ paccavekkhantassāpi, samāpattiyā vikkhambhite kilese saṭṭhipi sattatipi vassāni na samudācarantīti paccavekkhantassāpi, cetiyadassanabodhidassanatheradassanesu asakkaccakiriyāya saṃsūcitalūkhabhāve buddhādīsu pasādasinehābhāvena gadrabhapiṭṭhe rajasadiṣe lūkhapuggale parivajjentassāpi, buddhādīsu pasādabahule muducitte siniddhapuggale sevantassāpi, ratanattayaguṇaparidīpake pasādanīyasuttante paccavekkhantassāpi, ṭhānanisajjādīsu pītiuppādanatthaṃ ninnapoṇapabbhāracittassāpi uppajjati. Evaṃ uppannassa panassa arahattamaggena bhāvanāpāripūri hotīti pajānāti.

Passaddhisambojjhaṅgassa -

“Atthi, bhikkhave, kāyapassaddhi cittapassaddhi. Tattha yonisomanasikārabahulīkāro - ayamāhāro anuppannassa vā passaddhisambojjhaṅgassa uppādāya, uppannassa vā passaddhisambojjhaṅgassa bhīyyobhāvāya vepullāya bhāvanāya pāripūriyā saṁvattatī”ti -

Evam uppādo hoti. Apica satta dhammā passaddhisambojjhaṅgassa uppādāya saṁvattanti - paṇītabhojanasevanatā, utusukhasevanatā, iriyāpathasukhasevanatā, majjhataṭṭapayogatā, sāraddhakāyapuggalaparivajjanatā, passaddhikāyapuggalasevanatā, tadadhimuttatāti. Paṇītañhi siniddham sappāyabhojanam bhuñjantassāpi, sītuṇhesu utūsu ṭhānādīsu ca iriyāpathesu sappāyam utuñca iriyāpathaṅga sevantassāpi passaddhi uppajjati. Yo pana mahāpurisajātiko sabbautiriyāpathakkhamova hoti, na taṁ sandhāyetam vuttam. Yassa sabhāgavisabhāgatā atthi, tasseva visabhāge utuiriyāpathe vajjetvā sabhāge sevantassāpi uppajjati. Majjhataṭṭapayogo vuccati attano ca parassa ca kammassakatapaccavekkhaṇā; iminā majjhataṭṭapayogena uppajjati. Yo leḍḍudaṇḍādīhi param viheṭṭhayamānova vicarati, evarūpam sāraddhakāyam puggalam parivajjentassāpi, saṁyatapādapāṇim passaddhakāyam puggalam sevantassāpi, ṭhānanisajjādīsu passaddhiuppādanatthāya ninnapoṇapabbhāracittassāpi uppajjati. Evam uppannassa panassa arahattamaggena bhāvanāpāripūri hotīti pajānāti.

Samādhisambojjhaṅgassa -

“Atthi, bhikkhave, samathanimittam abyagganimittam. Tattha yonisomanasikārabahulīkāro - ayamāhāro anuppannassa vā samādhisambojjhaṅgassa uppādāya, uppannassa vā samādhisambojjhaṅgassa bhīyyobhāvāya vepullāya bhāvanāya pāripūriyā saṁvattatī”ti -

Evam uppādo hoti. Tattha samathova samathanimittam, avikkhepaṭṭhena ca abyagganimittanti.

Apica ekādasa dhammā samādhisambojjhaṅgassa uppādāya saṁvattanti - vatthuvisadakiriyatā, indriyasamattapaṭipādanatā, nimittakusalatā, samaye cittassa paggaṇhanatā, samaye cittassa niggahaṇanatā, samaye sampahaṁsanatā, samaye ajjuhekkhanatā, asamāhitapuggalaparivajjanatā, samāhitapuggalasevanatā, jhānavimokkhapaccavekkhanatā, tadadhimuttatāti. Tattha vatthuvisadakiriyatā ca indriyasamattapaṭipādanatā ca vuttanayeneva veditabbā.

Nimittakusalatā nāma kasiṇanimittassa uggahaṇakusalatā. Samaye cittassa paggaṇhanatāti yasmim samaye atisithilavīriyatādīhi līnam cittam hoti, tasmim samaye dhammavicayavīriyapītisambojjhaṅgasamuṭṭhāpanena tassa paggaṇhanam. Samaye cittassa niggahaṇanatāti yasmim samaye accāraddhavīriyatādīhi uddhaṭam cittam hoti, tasmim samaye passaddhisamādhieupekkhāsambojjhaṅgasamuṭṭhāpanena tassa niggahaṇanam. Samaye sampahaṁsanatāti yasmim samaye cittam paññāpayogamandatāya vā upasamasukhānadhigamena vā nirassādam hoti, tasmim samaye atṭhasaṁvegavattupaccavekkhanena saṁvejeti. Atṭha saṁvegavattūni nāma jātiarābyādhimaraṇāni cattāri, apāyadukkham pañcamam, atīte vaṭṭamūlakam dukkham, anāgate vaṭṭamūlakam dukkham, paccuppanne āhārapariyettimūlakam dukkhanti. Ratanattayaguṇānussaraṇena ca pasādam janeti. Ayam vuccati samaye sampahaṁsanatāti.

Samaye ajjhupekkhanatā nāma yasmiṃ samaye sammāpaṭipattiṃ āgama alīnaṃ anuddhaṭṭaṃ anirassādaṃ ārammaṇe samappavattaṃ samathavīthipaṭipannaṃ cittaṃ hoti, tadāyaṃ paggahaniggahasampahaṃsanesu na byāpāraṃ āpajjati sārathī viya samappavattesu assesu. Ayaṃ vuccati samaye ajjhupekkhanatāti.

Asamāhitapuggalaparivajjanatā nāma upacāraṃ vā appanaṃ vā appattānaṃ vikkhittacittānaṃ puggalānaṃ ārakā parivajjanaṃ. Samāhitapuggalasevanatā nāma upacārena vā appanāya vā samāhitacittānaṃ sevanā bhajanā payirupāsana.

Tadadhimuttatā nāma ṭhānanisajjādīsu samādhiuppādanatthaṃyeva ninnapoṇapabbhāracittatā. Evañhi paṭipajjato esa uppajjati. Evaṃ uppannassa panassa arahattamaggena bhāvanāpāripūri hotīti pajānāti.

Upekkhāsambojjhaṅgassa -

“Atthi, bhikkhave, upekkhāsambojjhaṅgaṭṭhānīyā dhammā. Tattha yonisomanasikārabahulīkāro - ayamāhāro anuppannassa vā upekkhāsambojjhaṅgassa uppādāya, uppannassa vā upekkhāsambojjhaṅgassa bhīyyobhāvāya vepullāya bhāvanāya pāripūriyā saṃvattatī”ti -

Evaṃ uppādo hoti. Tattha upekkhāya upekkhāsambojjhaṅgaṭṭhānīyā dhammā nāma. Apica pañca dhammā upekkhāsambojjhaṅgassa uppādāya saṃvattanti - sattamajjhataṭṭatā, saṅkhāramajjhataṭṭatā, sattasaṅkhārakelāyanapuggalaparivajjanatā, sattasaṅkhāramajjhataṭṭapuggalasevanatā, tadadhimuttatāti.

Tattha dvīhākārehi sattamajjhataṭṭataṃ samuṭṭhāpeti - ‘tvam attano kammena āgantvā attanova kammena gamissasi. Esopi attano kammena āgantvā attanova kammena gamissati. Tvam kaṃ kelāyasī’ti evaṃ kammassakatapaccavekkhaṇena ca ‘paramatthato sattoyeva natthi. So tvam kaṃ kelāyasī’ti evaṃ nissattapaccavekkhaṇena ca. Dvīhevākārehi saṅkhāramajjhataṭṭataṃ samuṭṭhāpeti - ‘idaṃ cīvaraṃ anupubbena vaṇṇavikārañceva jiṇṇabhāvañca upagantvā pādapuñchanacoḷakaṃ hutvā yaṭṭhikoṭiyā chaḍḍanīyaṃ bhavissati. Sace panassa sāmiko bhavēyya, nāssa evaṃ vinassitum dadeyyā’ti evaṃ assāmikabhāvapaccavekkhaṇena ca. ‘Anaddhaniyaṃ idaṃ tāvakālika’nti evaṃ tāvakālikabhāvapaccavekkhaṇena ca. Yathā ca cīvare, evaṃ pattādīsipi yojanā kātābbā.

Sattasaṅkhārakelāyanapuggalaparivajjanatāti ettha yo puggalo gihī vā attano puttadhītādike, pabbajito vā attano antevāsikasamānupajjhāyakādike mamāyati, sahattheneva nesaṃ kesacchedanasūcikkamma cīvaradhovanarajanapattapacanādīni karoti, muhuttampi apassanto ‘asuko sāmaṇero kuhiṃ? Asuko daharo kuhi’nti? Bhantamigo viya ito cito ca āloketi; aññaṇa kesacchedanādīnaṃ atthāya ‘muhuttaṃ tāva asukaṃ pesethā’ti yāciyamānopi ‘amhepi taṃ attano kammaṃ na kārema, tumhe naṃ gahetvā kilamessathā’ti na deti - ayaṃ sattakelāyano nāma.

Yo pana cīvarapattathālakakattarayattādhīni mamāyati, aññaṇa hatthena parāmasitumpi na deti, tāvakālikaṃ yācitopi ‘mayampi imaṃ mamāyantaṃ na paribhuñjāma, tumhākaṃ kiṃ dassāmā’ti vadati - ayaṃ saṅkhārakelāyano nāma. Yo pana tesu dvīsipi vatthūsu majjhatto udāsīno - ayaṃ sattasaṅkhāramajjhatto nāma. Iti ayaṃ upekkhāsambojjhaṅgo evarūpe sattasaṅkhārakelāyanapuggale ārakā parivajjentassāpi, sattasaṅkhāramajjhataṭṭapuggale sevantassāpi, ṭhānanisajjādīsu

taduppādanattham ninnapoṇapabbhāracittassāpi uppajjati. Evaṃ uppannassa panassa arahattamaggena bhāvanāpāripūri hotīti pajānāti. Sesam sabbattha uttānatthamevāti.

Bojjhaṅgapabbavaṇṇanā.

Imesupi dvīsu pabbesu suddhavipassanāva kathitā. Iti ime cattāro satipaṭṭhānā pubbabhāge nānācittesu labbhanti. Aññeneva hi cittena kāyaṃ pariggaṇhāti, aññena vedanaṃ, aññena cittaṃ, aññena dhamme pariggaṇhāti; lokuttaramaggakkhaṇe pana ekacitteyeva labbhanti. Ādito hi kāyaṃ pariggaṇhitvā āgatassa vipassanāsampayuttā sati kāyānupassanā nāma. Tāya satiyā samannāgato puggalo kāyānupassī nāma. Vipassanaṃ ussukkāpetvā ariyamaggaṃ pattassa maggakkhaṇe maggasampayuttā sati kāyānupassanā nāma. Tāya satiyā samannāgato puggalo kāyānupassī nāma. Vedanaṃ pariggaṇhitvā... Cittaṃ pariggaṇhitvā... Dhamme pariggaṇhitvā āgatassa vipassanāsampayuttā sati dhammānupassanā nāma. Tāya satiyā samannāgato puggalo dhammānupassī nāma. Vipassanaṃ ussukkāpetvā ariyamaggaṃ pattassa maggakkhaṇe maggasampayuttā sati dhammānupassanā nāma. Tāya satiyā samannāgato puggalo dhammānupassī nāma. Evaṃ tāva desanā puggale tiṭṭhati. Kāye pana ‘subha’nti vipallāsappahānā kāyapariggāhikā sati maggena samijjhatīti kāyānupassanā nāma. Vedanāya ‘sukha’nti vipallāsappahānā vedanāpariggāhikā sati maggena samijjhatīti vedanānupassanā nāma. Citte ‘nicca’nti vipallāsappahānā cittapariggāhikā sati maggena samijjhatīti cittānupassanā nāma. Dhammesu ‘attā’ti vipallāsappahānā dhammapariggāhikā sati maggena samijjhatīti dhammānupassanā nāma. Iti ekāva maggasampayuttā sati catukiccasādhanaṭṭhena cattāri nāmāni labhati. Tena vuttaṃ - ‘lokuttaramaggakkhaṇe pana ekacitteyeva labbhantī’ti.

Suttantabhājanīyavaṇṇanā.

2. Abhidhammabhājanīyavaṇṇanā

374. Abhidhammabhājanīye lokuttarasatipaṭṭhānavasena desanāya āraddhattā yathā kāyādiārammaṇesu lokiyasatipaṭṭhānesu tanti ṭhapitā, evaṃ aṭṭhapetvā sabbānipi kāyānupassādīni satipaṭṭhānāni dhammasaṅgaṇiyaṃ vibhattassa desanāyassa mukhamattameva dassentena niddiṭṭhāni.

Tattha nayabhedo veditabbo. Kathaṃ? Kāyānupassanāya tāva sotāpattimagge jhānābhinivese suddhikaapaṭipadā, suddhikasūñṇatā, suñṇatapaṭipadā, suddhikaappaṇihitaṃ, appaṇihitapaṭipadāti imesu pañcasu ṭhānesu dvinnam dvinnam catukkapañcakanayānaṃ vasena dasa nayā honti. Evaṃ sesesupīti vīsatiyā abhinivesesu dve nayasatāni. Tāni catūhi adhipatīhi catuguṇitāni aṭṭha. Iti suddhikāni dve sādhipatīni aṭṭhāti sabbampi nayasahassaṃ hoti. Tathā vedanānupassanādīsu suddhikasatipaṭṭhāne cāti sotāpattimagge pañca nayasahassāni. Yathā ca sotāpattimagge, evaṃ sesamaggesupīti kusale vīsati nayasahassāni; suñṇatāpaṇihitānimittādibhedesu pana tato tiguṇe vipāke saṭṭhi nayasahassānīti. Evameva sakiccasādhakānañceva saṃsiddhikakiccānañca kusalavipākasatipaṭṭhānānaṃ niddesavasena duvidho kāyānupassanādivasena ca suddhikavasena ca kusale pañcannaṃ vipāke pañcannanti dasannaṃ niddesavārānaṃ vasena dasappabhedo asītinayasahassapatimaṇḍito abhidhammabhājanīyaniddeso.

3. Pañhāpucchakavaṇṇanā

386. Pañhāpucchake pāḷianusāreneva satipaṭṭhānānaṃ kusalādhībhāvo veditabbo. Ārammaṇattikesu pana sabbānīpi etāni appamāṇaṃ nibbānaṃ ārabha pavattanato appamāṇārammaṇāneva, na maggārammaṇāni; sahaajātahetuvasena pana maggahetukāni; vīriyaṃ vā vīmaṃsaṃ vā jeṭṭhakaṃ katvā maggabhāvanākāle maggādhīpatīni; chandacittajeṭṭhakāya maggabhāvanāya navattabbāni maggādhīpatīnīti phalakālepi navattabbāneva; atītādīsu ekārammaṇabhāvenapi navattabbāni; nibbānassa pana bahiddhādharmattā bahiddhārammaṇāni nāma hontīti. Evametasmīṃ pañhāpucchake nibbattitalokuttarāneva satipaṭṭhānāni kathitāni. Sammāsambuddhena hi suttantabhājanīyasmiṃyeva lokiyalokuttaramissakā satipaṭṭhānā kathitā; abhidhammabhājanīyapañhāpucchakesu pana lokuttarāyevāti. Evamayaṃ satipaṭṭhānavibhaṅgopi teparivaṭṭaṃ nīharitvā bhājetvā dassitoti.

Sammohavinodaniyā vibhaṅgaṭṭhakathāya

Satipaṭṭhānavibhaṅgavaṇṇanā niṭṭhitā.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. 3. Ο Κανόνας της ανώτερης διδασκαλίας - Σχόλια. 2. Σχόλια για το βιβλίο της ανάλυσης. 7. Ανάλυση των εφαρμογών της μνήμης έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org